

**T. C. BURSA
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

CEZA MUHAKEMESİNDE UZLAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilara ARIÇ

BURSA 2020

**T. C. BURSA
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

CEZA MUHAKEMESİNDE UZLAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilara ARIÇ

**Danışman
Doç. Dr. Zeynel T. KANGAL**

BURSA 2020

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kamu Hukuku Anabilim Dalında 701580002 numaralı Dilara ARIÇ'ın hazırladığı "Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 22/01/2020 günü 14.00 – 15.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının Başarılı olduğuna Oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Doç. Dr. Zeynel T. KANGAL

Üye
Doç. Dr. Gülşen GEDİK

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Asuman
AYTEKİN İNCEOĞLU

22/01/2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
.....Kamu Hukuku..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 07/01/2020

Tez Başlığı / Konusu:Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma.....

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 121, sayfalık kısmına ilişkin, 07.01./2020 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %20'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

07/01/2020

Adı Soyadı: Dilara Arıç
Öğrenci No: 701580002
Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

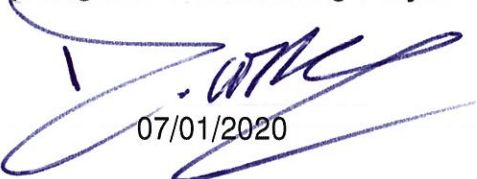
Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

Doç. Dr. Zeynel T. Kangal
07.01.2020 ZTK

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

07/01/2020

Adı Soyadı: Dilara Arıç
Öğrenci No: 701580002
Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Dilara ARIÇ

Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Bilim Dalı: Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı

Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı: 127

Mezuniyet Tarihi:.... / / 20...

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynel T. KANGAL

CEZA MUHAKEMESİNDE UZLAŞTIRMA

Uzlaştırma, şüpheli veya sanığın fiili neticesinde bozulan toplumsal barışın ve taraflar arasındaki ilişkinin şüpheli veya sanığın sorumluluk üstlenmesi yoluyla onarılmasını hedefleyen, ceza adalet sistemine alternatif olarak öngörülen bir kurumdur. 20. yüzyılda onarıcı adalet anlayışının daha da yaygınlaşması ile mağdur hakları ceza adalet sisteminde kendisine daha geniş yer bulmuş ve bunun sonucu olarak şüpheli veya sanığın sorumluluk üstlenmesi sureti ile mağdurun zararının tazminini öngören uzlaştırma uygulamaları birçok ülke mevzuatında kendisine yer bulmuştur. Uzlaştırmayı ceza adalet sistemine dahil eden ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Uzlaştırma kurumuna mevzuatımızda ilk defa 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile yer verilmiştir. Bunu izleyen kanun değişiklikleri ile uzlaştırmanın kapsamı genişletilmiş olup kurumsallaşması sağlanarak uzlaştırma bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Uzlaştırma uygulamalarının tarihi çok eskiye dayanmadığından kurumun eksiklikleri, diğer kurumlar ile karşılaştırılması, farklı uygulama modelleri gibi hususlar hakkında çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışma ile uzlaştırmanın ortaya çıkışı, farklı ülke uygulamaları gibi konulara değinilmekle birlikte uzlaştırmanın ülkemizdeki uygulaması üzerinde detaylı bir şekilde durulmuştur. Uzlaştırma kurumunun karakteristik özelliklerinin ortaya çıkarılması amacı ile uzlaştırma kurumu ile benzer kurumların karşılaştırılması yapılmıştır. Uzlaştırma, henüz yeni bir kavram olduğundan bahsi geçen konular incelenirken mevzuat düzenlemelerinin yanı sıra yargı mercilerinin uygulamalarına ve doktrin görüşlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Onarıcı adalet, uzlaştırma, uzlaştırmacı, uzlaştırma bürosu, mağdur, suçtan zarar gören.

ABSTRACT

Name and Surname : Dilara Arıç

University : Bursa Uludag University

Institution : Social Science Institution

Field : Public Law

Branch : Criminal Law

Degree Awarded : Master

Page Number : 127

Degree Date : / / 20...

Supervisor : Assoc. Prof. Zeynel T. KANGAL

CONCILIATION AT CRIMINAL PROCEDURE

Conciliation is an institution that is considered as an alternative to the criminal justice system which aims to repair the social peace and the relationship between the parties that are deteriorated as a result of the suspect or the accused through taking of the responsibility by the suspect or the accused.

In twentieth century, along with the proliferation of mentality of reparative justice, victim rights are found wider place at criminal justice system and as a result by means of taking responsibility of suspect or defendant, conciliation implementations that predict recovery of victim's loss is found place at many countries' laws. One of the countries that include conciliation to criminal justice system is Turkey. Conciliation agency was first given place at our laws with the Turkish Criminal Code nr. 5237. With the following law amendments the scope of conciliation is expanded and provided for institutionalisation, conciliation regained present outlook. Due to the fact that the history of conciliation implementations don't go a long way back, needs labours about some matters such as ; agency's lacks, comparison with other agencies, different implementation models.

With this study, the appearing of the conciliation, along with mentioning some issues like different country implementations, on implementation of conciliation in our country is given point detailed. With the purpose of bringing out of the characteristic features of conciliation agency, comparison of conciliation agency and similar agencies is done. Due to the fact that, conciliation is just a new concept, while aforementioned subjects are being considered as well as legislative arrangements, implementations of judicial authorities and opinions of doctrines are also given place.

Key Words:

Restorative justice, reconciliation, mediator, mediation office, victim, victims of crime.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
UZLAŞTIRMA VE UZLAŞMA KAVRAMI, UZLAŞTIRMANIN AMACI VE HUKUKİ NİTELİĞİ, ONARICI ADALET, KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA VE CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU İLKELERİ AÇISINDAN UZLAŞTIRMA	3
1. UZLAŞTIRMA VE UZLAŞMA KAVRAMI, UZLAŞTIRMANIN AMACI VE HUKUKİ NİTELİĞİ.....	3
1.1. Uzlaştırma ve Uzlaşma Kavramı	3
1.2. Uzlaştırmanın Amacı ve Hukuki Niteliği	6
2. UZLAŞTIRMANIN DÜŞÜNSEL TEMELİ OLARAK ONARICI ADALET	11
2.1. Onarıcı Adalet Kavramı	11
2.2. Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi	15
2.2.1. Karşılaştırmalı Hukukta Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi	15
2.2.2. Uluslararası Hukukta Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi...	19
2.2.2.1. Genel Olarak.....	19
2.2.2.2. Avrupa Birliği	20
2.2.2.3. Avrupa Konseyi	21
2.2.2.4. Birleşmiş Milletler	23
2.2.3. Türk Hukukunda Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi.....	24
3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA UZLAŞTIRMA	29
3.1. Almanya	29
3.2. Amerika Birleşik Devletleri.....	31
3.3. İngiltere	32
3.4. Fransa.....	34
3.5. Avusturya	35
4. CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU İLKELERİ AÇISINDAN UZLAŞTIRMA.....	37
4.1. Hak Arama Hürriyeti ve Adil Yargılanma Hakkı Bakımından	37
4.2. Masumiyet Karinesi Bakımından.....	39
4.3. Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği İlkesi Bakımından	41

4.4. Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi Bakımından.....	42
4.5. Eşitlik İlkesi Bakımından	43
4.6. Delillerin Re’sen Araştırılması ve Maddi Gerçeğin Araştırılması İlkesi.....	45
4.7. Ceza Muhakemesinin Kamusalılığı İlkesi.....	47
İKİNCİ BÖLÜM	49
UZLAŞTIRMANIN ŞARTLARI, UZLAŞTIRMA İLE BENZER KURUMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	49
1. UZLAŞTIRMANIN ŞARTLARI	49
1.1. Tarafalara İlişkin Şartlar	49
1.2. Suçun Uzlaştırma Kapsamında Olması.....	54
1.2.1. Genel Olarak.....	54
1.2.2. Soruşturulması ve Kovuşturulması Şikayete Bağlı Suçlar.....	54
1.2.3. Ceza Muhakemesi Kanununda Yer Alan Katalog Suçlar.....	57
1.2.4. Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından Uzlaştırma.....	59
1.2.5. Özel Kanunlarda Uzlaştırmaya Tabi Suçlar.....	62
1.2.6. Uzlaştırma Yasağı Getirilen Haller	62
1.2.7. Soruşturma ve Kovuşturmaya İlişkin Şartlar	66
2. UZLAŞTIRMA İLE BENZER KURUMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI.....	69
2.1. Tahkim.....	69
2.2. Şikayetten Vazgeçme	70
2.3. Ön Ödeme	70
2.4. Etkin Pişmanlık	71
2.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	73
2.6. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması	74
2.7. Sulh.....	76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	78
1. UZLAŞTIRMA SÜRECİ.....	78
1.1. Uzlaştırma Bürosu Evresi	78
1.2. Uzlaştırımcı Görevlendirilmesi ve Tarafalara Bildirim.....	81
1.3. Müzakere Evresi.....	84
1.4. Müzakerenin Sona Ermesi Ve Uzlaştırmada Edim	89
2. CEZA MUHAKEMESİNİN ÇEŞİTLİ EVRELERİNDE UZLAŞTIRMA	92
2.1. Soruşturma Evresinde Uzlaştırma	92
2.2. İddianamenin Değerlendirilmesi Aşamasında Uzlaştırma	94
2.3. Kovuşturma Evresinde Uzlaştırma	94

3.	UZLAŖTIRMA RAPORU, UZLAŖTIRMA BELGESİ VE UZLAŖTIRMANIN HUKUKİ SONUCU.....	97
3.1.	UzlaŖtırma Raporu ve UzlaŖma Belgesinin Sunulması	97
3.2.	UzlaŖtırma Raporu ve UzlaŖma Belgesinin Hukuki Niteliği.....	100
4.	UZLAŖTIRMA MASRAFLARI VE UZLAŖTIRMACI ÜCRETİ.....	105
5.	UZLAŖTIRMACI	107
5.1.	Genel Olarak.....	107
5.2.	UzlaŖtırmacının Sahip Olması Gereken Nitelikler	109
5.3.	UzlaŖtırmacının Görevlendirilmesi ve Denetimi.....	111
5.4.	UzlaŖtırmacıların Eğitimi	113
	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	117
	KAYNAKÇA.....	121

KISALTMALAR

- age:** Adı Geçen Eser
agm: Adı Geçen Makale
AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AY: Anayasa
AYM: Anayasa Mahkemesi
C: Cilt
CD: Ceza Dairesi
CGK: Ceza Genel Kurulu
CMK: Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇKK: Çocuk Koruma Kanunu
E: Esas
E.T.: Erişim Tarihi
K: Karar
md: Madde
RG: Resmi Gazete
s: Sayfa
S: Sayı
SEGBİS: Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi
sy: Sayı
TCK: Türk Ceza Kanunu
tdk: Türk Dil Kurumu
TMK: Türk Medeni Kanunu
UYAP: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi
vb: Ve Benzeri
Yönetmelik: Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği

GİRİŞ

Uyuşmazlıkların müzakere ile çözüme kavuşturulması fikri ilkel toplumlardan bu yana var olan bir fikir olmasına rağmen, devlet yapısının ortaya çıkması ve baskıcı yönetim tarzlarının benimsenmesi neticesinde uyuşmazlıkların çözümü devlet için hem bir hak hem de bir ödev olarak görülmeye başlanmıştır. Bu görüş tarzının benimsenmesi ile birlikte uyuşmazlığın tarafları pasif bir süje haline gelmiş, uyuşmazlıkların çözümü hukuka aykırı fiilli belirleme ve bu fiil için öngörülen yaptırım uygulama sürecinden öteye gitmemiştir. Uyuşmazlıkların çözümünde müzakerenin geri plana atılması neticesinde suç oranı daha da arttığı gibi uygulanan yaptırımlar da mağduru tatmin etmek açısından yeterli olmamıştır. Tüm bu süreç neticesinde mağdurun ceza muhakemesindeki yeri sorgulanmaya başlanmış ve onarıcı adalet anlayışı doğmuştur. Mağdurun aktif olarak ceza muhakemesine katılımını öngören onarıcı adalet anlayışı, mağdurun zararının giderilmesini amaçladığı gibi failin işlediği suçun sorumluluğunu üstlenmesi ile bir daha suç işlenmesinin önüne geçilmesini ve böylelikle toplum barışına hizmet etmeyi de amaçlamaktadır.

Onarıcı adalet anlayışı, ilk olarak Anglo Sakson ülkelerde ortaya çıkmış olup klasik ceza adalet sisteminin uygulamada ortaya çıkan sorunları çözmek konusunda yetersiz kalması ile birlikte birçok ülkede ve uluslararası toplulukta kabul gören bir anlayış haline gelmiştir. Onarıcı adalet anlayışının uygulamadaki görünümü olan uzlaştırma kurumu, klasik ceza adalet sisteminin eksikliklerini gidermek amacı ile kabul edilmiştir. Uzlaştırma kurumunun kabul edilmesi ile mağdura doğrudan sürece katılma imkanı verilmiştir. Bu sayede mağdur, fail ile yüzleşebilecektir. Tarafların kendilerini ifade edebildikleri bir ortamın yaratılması sayesinde mağdurun manevi zararının tatmini hususunda sürecin kendisi dahi tek başına yararlı olabilecektir. Klasik ceza adalet anlayışında yaptırım, failin zorunlu olarak yerine getirmesi gereken bir durum iken, uzlaştırma süreci sayesinde fail, tarafların müzakere ederek belirlediği edimi gönüllü olarak yerine getirebilecektir. Ayrıca mağdur ile iletişim içerisinde olan fail, karşı tarafta yarattığı mağduriyeti daha iyi anlayacak bu durum da failin yeniden suç işlemesinin önüne geçebilecektir. Kısaca uzlaştırma müzakereleri öncelikle mağdurun maddi ve manevi yönden tatmin edilmesine hizmet ettiği gibi failin sorumluluk üstlenmesi ve toplum barışının sağlanmasına da hizmet etmektedir. Sürecin uzlaşma ile sonuçlanmasıyla birlikte hem suç teşkil eden fiilin yarattığı neticeler telafi edilecek hem de bu sağlanırken failin sabıkalı olması engellenecektir.

Uzlaştırma kurumu, hukuk düzenimize yakın zamanda girmekle birlikte uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve zamanın getirdiği ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak uzlaştırmanın hukuk düzenimize girdiği tarihten bu yana uzlaştırmaya ilişkin çeşitli mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Uzlaştırma kapsamında bulunan suç sayısı arttırılmış, uzlaştırma usulüne ve kurumsal yapısına ilişkin değişiklikler getirilmiştir. Onarıcı adalet anlayışının en iyi şekilde uygulamaya yansıtılması ve zamanın ihtiyaçlarının karşılanması bakımından ilerleyen zamanda da uzlaştırma kurumuna dair mevzuat değişiklikleri yapılması mümkün görülmektedir. Bu bakımdan dünyada olduğu gibi ülkemizde de uzlaştırma kurumu, gelişen bir yapıya sahiptir.

Bu tezde uzlaştırma kurumunun dűřünsel temelini oluşturan onarıcı adalet kavramı üzerinde durulmakla birlikte farklı őrkelerdeki uzlaştırma uygulamalarına değinilmiş, uzlaştırma kurumunun karakteristik őrzelliklerinin ortaya çıkarılması amacı ile uzlaştırma kurumu ile benzer kurumların karşılaştırılması yapılmıştır. Uzlaştırma kurumunun őrlkemizde kabul edilişi, bu gűne kadar yapılan mevzuat değişiklikleri ve uzlaştırmanın kurumsal yapısı üzerinde detaylı bir şekilde durulmuş olup uzlaştırma kurumu uygulanırken ortaya çıkan sorunların bertaraf edilmesine yűnelik özűm őrnerileri sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

UZLAŞTIRMA VE UZLAŞMA KAVRAMI, UZLAŞTIRMANIN AMACI VE HUKUKİ NİTELİĞİ, ONARICI ADALET, KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA VE CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU İLKELERİ AÇISINDAN UZLAŞTIRMA

1. UZLAŞTIRMA VE UZLAŞMA KAVRAMI, UZLAŞTIRMANIN AMACI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

1.1. Uzlaştırma ve Uzlaşma Kavramı

Uzlaştırma kurumu Türk ceza hukukunda ilk defa 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu¹ ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu² ile yapılan düzenleme neticesinde yer almıştır. TCK ve CMK'nın ilk halinde bu kurum için "uzlaşma", tarafların dışında süreci idare edecek üçüncü kişi için ise "uzlaştırıcı" terimleri kullanılmıştır. 5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun³ ile yapılan değişiklik neticesinde "uzlaşma", "uzlaştırma", "uzlaştırmacı" terimleri kullanılmıştır. 6763 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun⁴ ile "uzlaşma" olan CMK md. 253 başlığı "uzlaştırma" olarak değiştirilmiştir. Bu düzenlemenin isabetli olduğu, zira "uzlaşma" kavramının uzlaştırma süreci neticesinde ulaşılan bir neticeyi ifade ettiği, uzlaşmama ihtimalini dışlayan bir terim olduğu, oysa uzlaştırma sürecinin tarafların uzlaşması ile sonuçlanabileceği gibi uzlaşmamaları halinde olumsuz bir şekilde de sonuçlanabileceği ifade edilmiştir⁵.

Uzlaştırmanın kelime anlamı Türk Dil Kurumu tarafından "uzlaştırmak işi" olarak tanımlanmıştır. Uzlaşma ise "uzlaşmak durumu, uyuşma, uzlaş, uzlaşım,

¹ RG. 12/10/2004 sy :25611 (Bundan sonra TCK olarak anılacaktır.).

² RG. 17/12/2004 sy: 25673(Bundan sonra CMK olarak anılacaktır.).

³ RG. 19/12/2006, sy: 26381. (Bundan sonra 5560 sayılı kanun olarak anılacaktır.).

⁴ RG. 02/12/2016, sy: 29906. (Bundan sonra 6763 sayılı kanun olarak anılacaktır.).

⁵ Meral Ekici Şahin/Kürşat Yemenici, *6763 sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, ERÜHFD, C.XIII, S.1, 2018, S.445-507, s. 448.

mutabakat, konsensüs" olarak tanımlanmıştır⁶. CMK'nın İkinci Kısım Birinci Bölüm başlığı "uzlaşma" olmakla birlikte 253. maddesinin başlığı "uzlaştırmadır". CMK'da uzlaştırmının tanımına yer verilmemekle birlikte Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nde⁷ uzlaşma ve uzlaştırma kurumlarının tanımı yapılmıştır. Yönetmelikte uzlaşmanın, *"uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeniyle şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin Kanun ve bu Yönetmelikteki usul ve esaslara uygun olarak anlaşmış olmalarını"* ifade ettiği; uzlaştırmının ise *"uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeni ile şüpheli veya sanık ile mağdur, suçtan zarar gören veya kanuni temsilcisinin Kanun ve bu Yönetmelikteki usul ve esaslara uygun olarak uzlaştırmacı tarafından anlaşdırılmaları sureti ile uyuşmazlığın giderilmesi sürecini"* ifade ettiği belirtilmiştir (md. 4/1-k).

Uzlaşma ve uzlaştırma kavramları birbirinden farklı kavramlar olup uzlaştırma kavramı bir süreci ifade ederken uzlaşma, bu süreç neticesinde ortaya çıkan bir sonucu ifade etmektedir. Uzlaşma, taraflar arasındaki uzlaştırma faaliyeti neticesinde taraflar arasında meydana gelen uzlaşmayı ifade eder⁸. Ayrıca herhangi bir üçüncü kişi sürece dahil olmadan taraflar kendi aralarında gerçekleştirdikleri görüşme neticesinde de uzlaşmaya varabilirler. Uzlaştırma ise sürece tarafsız bir üçüncü kişinin dahil olduğu, tarafların belirli yöntemler ile uyuşmazlığa çözüm aradıkları bir süreçtir⁹.

Doktrinde uzlaştırma/uzlaşma kurumunun çeşitli tanımları yapılmıştır.

Bıkmaz'a göre uzlaştırma, "uzlaştırmaya tabi olan bir suçun soruşturmasının yürütülmesinden sonra suçun işlendiği hususunda yeterli şüphenin oluşması durumunda Cumhuriyet Başsavcılığı Uzlaştırma Bürosunca görevlendirilen uzman uzlaştırmacı aracılığı ile tarafların bir araya getirilerek müzakereler yoluyla anlaşmalarının sağlanması sureti ile aralarındaki uyuşmazlığın giderilmesi faaliyeti" dir¹⁰. Uzlaştırma süreci ile fail ile mağdur, tarafsız üçüncü kişi konumundaki uzlaştırmacının bulunduğu bir ortamda bir araya gelmektedir. Böyle bir ortamda tarafların uyuşmazlığa konu olayı

⁶ www.tdk.gov.tr (E.T. 05/05/2019).

⁷ RG. 05/08/2017, sy: 30145. (Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği ilerleyen kısımlarda kısaltılmış hali ile "Yönetmelik" olarak ifade edilecektir.)

⁸ Erdal Yerdelen, vd., Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 112.

⁹ Mustafa Özbek, "Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma", AÜHFD, C:54, S:3, Ankara, 2005, s.295.

¹⁰ Raif Bıkmaz, Uzlaştırma: Ceza Yargılamasında Alternatif Çözüm, 1. Baskı, İstanbul: Simya Yayınları, 2018, s. 28.

somutlaştırması, failin sorumluluk alması, fiil neticesinde faile yükletilecek sonucun kişiselleştirilmesi daha kolay olmaktadır. Bu anlamda uzlaştırma, "mağduriyetin acısını paylaşmak ve bunun neden ve nasıl olduğu hakkındaki sorulara cevap almak amacıyla kontrollü ve güvenli bir ortamda mağdur ve failin bir araya getirilerek suçun sonuçlarının kişiselleştirildiği bir usuldür"¹¹.

Kaymaz/Gökcan'a göre; "uzlaştırma kurumu özünde, suçtan doğan zararın giderilmesi üzerinde fail ile mağdurun anlaşmaları veya bağımsız bir arabulucu tarafından anlaşılmalari halinde ceza soruşturması ve kovuşturmasının sona erdirilmesini ifade etmektedir"¹². Yenisey/Nuhoğlu'na göre uzlaşma, "soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olan, ağır olmayan suçlarda, toplumun suç ile bozulan kamu düzenini, ' tarafların barışması' yolu ile yeniden ihdas eden, mağdurun zararının da giderilmesi sureti ile adaleti yerine getiren, yeni bir yaptırım benzeri kurumdur"¹³. Özbek'e göre uzlaşma, "uzlaştırmaya tabi bir suç nedeni ile şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar gören arasındaki uyuşmazlığın, Cumhuriyet savcısı veya hakim denetiminde, zararın kısmen veya tamamen giderimi, eski halin iadesi veya hukuka uygun maddi veya manevi diğer bir edim karşılığında ya da uzlaşmayı sağlayacak diğer bir usulle anlaşmaları sureti ile giderilmesidir"¹⁴.

Şahin'e göre; "Anlaşma, uyuşma, pazarlık, pazarlıklı adalet, sulh gibi kavramlarla da ifade edilen uzlaşma, ceza muhakemesinde süjeler arasındaki işbirliğinin bir çeşididir. Uzlaşmada amaç, bir yargılama kararına ulaşmasını sağlamak değil, tarafların işbirliği halinde belirli bir sonucu elde etmeyi denemeleridir"¹⁵.

Her ne kadar kanun koyucu kurumun adını "uzlaştırma" olarak belirlemiş olsa da, doktrinde "uzlaştırma" teriminin kurumun yapısına yeterince uygun olmadığı, faaliyetin konusu ve biçimi itibarıyla "arabuluculuk" teriminin kurumu daha iyi ifade

¹¹ Ekrem Çetintürk, Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017, s. 102.

¹² Seydi Kaymaz/Hasan Tahsin Gökcan, Uzlaşma ve Ön Ödeme, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007, s. 45.

¹³ Feridun Yenisey/Ayşe Nuhoğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku,4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016, s. 836.

¹⁴ Mustafa Serdar Özbek, "Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Fail Mağdur Uzlaştırmasının Usul ve Esasları", AÜHFD, C.56, 2007/4, s. 153-154.

¹⁵ Cumhuriyet Şahin, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005, s. 776.

ettiği yönünde görüşler mevcuttur. Örneğin *Tarhanlı*'ya göre kanun koyucunun terim seçimi kavramsal karışıklığa yol açabilecek olup kurum konusu ve sürecin işleyişi itibariyle arabuluculukla aynıdır¹⁶. *Çetintürk*'e göre karşılaştırmalı hukukta, uzlaştırma kurumunu karşılamak için kullanılan "mediation" terimi "arabuluculuk" terimini daha iyi karşılamaktadır. Bu kapsamda süreci yöneten kişi hakkında "uzlaştırıcı" yerine "arabulucu" terimi kullanılmalıdır¹⁷. *Aytekin İnceoğlu*'na göre, uzlaştırma yerine "arabuluculuk" veya "mağdur-fail arabuluculuğu" ifadesinin benimsenmesi kurumun yapısına daha uygun olacaktır. Çünkü "uzlaşma" veya "uzlaştırma" terimi neticeye ilişkin bir çağrışım yapmakta iken kurumun yapısı gereği uyuşmazlığın her zaman sulh ile çözümü neticesi ortaya çıkmamaktadır. Ayrıca mağdur- fail arabuluculuğunun İngilizce'deki karşılığı "mediation" iken uzlaştırmanın karşılığı "reconciliation" dur ve bu iki kavram arasında metodoloji farkı vardır¹⁸.

Kanun koyucu tarafından "arabuluculuk" terimi yerine kurumu ifade etmek adına "uzlaşma" kelimesi tercih edilmiştir. Mevzuatımızda "uzlaşma" ile ifade edilmek istenen "uzlaştırma"dır. Bu nedenle bu çalışmada "uzlaştırma" kelimesi kullanılacaktır.

1.2. Uzlaştırmanın Amacı ve Hukuki Niteliği

Uzlaştırma kurumu, ceza muhakemesinde mağdurun yerini sağlama amaçları ile mevzuatımıza girmiş olup bu kurumun kabulü ile mağdur, ceza muhakemesinin sadece bir süjesi olmaktan çıkmış, muhakemede daha etkili hale gelmiştir. Uzlaştırma sürecine katılan mağdur, işlenen suç neticesinde uğramış olduğu maddi veya manevi zararın ne olduğu, bu zararın nasıl giderilebileceği hususlarını beyan edebilme hakkına sahip olmuştur¹⁹.

Uzlaştırma kurumunun mevzuatımızda ilk olarak yer aldığı TCK'nın 73. maddesine ilişkin gerekçede uzlaştırma kurumunun amacı şu şekilde açıklanmıştır: "*Uzlaşmanın hedefi suçun işlenmesinden sonra fail ve mağdur arasında meydana gelen çekişmeyi, bir arabulucunun girişimini sağlayarak çözmek ve adaleti sağlamaktır.*"

¹⁶ Turgut Tarhanlı, *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, der. JAHIC Galma, Burcu Yeşiladalı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008, s. 12-11.

¹⁷ Çetintürk, a.g.e., s. 356.

¹⁸ Asuman Aytekin İnceoğlu, "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Mevcut ve Olası Sorunları ile Uzlaşma Kurumu", *Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Sempozyumu*, ed. Bahri Öztürk, 2009, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, s. 650.

¹⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 355.

Failin neden olduğu zararın giderilmesi, fail-mağdur arasındaki barış, uzlaşmanın asıl unsurunu oluşturur. Fail-mağdur arasında uzlaşma dışında da tazminatın sağlanması olanaklıdır. Ancak uzlaşma kurumunda, zararın giderilmesi ve onarım yanında ayrıca bir moral unsur da vardır. Bu nedenle fail-mağdur arasındaki uzlaşma suçun faili bakımından cezanın “özel önleme” fonksiyonuna yardım ettiği gibi mağdurun ve genel olarak kamunun da yararlarının korunmasını sağlar. Fail, uzlaşma ile işlediği suçun sorumluluğunu kabul edip üstlenerek ve sonuçlarını da gidererek toplumla yeniden bütünleşme olanağını elde etmiş olur. Böylece failin ceza sorumluluğunu tespit ve zararın giderilmesi için gereken yapılmış olacağından mağdur bakımından da adalet yerine getirilmiş olur. Fail- mağdur arasındaki uzlaşma, bundan başka kamuda da fiille ihlal edilmiş olan hukuk kurallarının geçerliliğini vurgulamış ve dolayısı ile kamusal barışın yeniden kurulmasına hizmet etmiş olur²⁰.”

Ceza adalet sistemimizde onarıcı adalet anlayışının kendine yer bulması, uzlaştırma kurumunun kabul edilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Onarıcı adalet anlayışının topluma geri kazandırma gibi fonksiyonlarının uygulanabilirliği, uzlaştırma kurumu ve bunun işleyişi ile sağlanabilmektedir. Fail ve mağdurun tarafsız üçüncü bir kişi ile aynı ortamda bir araya gelmesi, bu kapsamda uyuşmazlığa konu olan eylemin mağduru nasıl etkilediğine dair failde izlenimlerin oluşması failin yeniden suç işlemesine engel oluşturacaktır²¹. Bu yönüyle uzlaştırma, onarıcı adalet anlayışına hizmet eden bir kurumdur. Uzlaştırmanın amacını bu hususu da göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekmektedir. Uzlaştırma sürecine fail ve mağdurun aktif olarak katılmaları neticesinde fail, davranışının sonuçlarını daha iyi anlamakta ve böylelikle sorumluluk alarak davranışının neticesine katlanmaktadır. Bu sayede fail, yargılama sürecine dahil olmadan uyuşmazlık çözülmüş olacak ve yargılamanın üzerinde bırakacağı olumsuz etkilerden kurtulacaktır. Failin mağdur ile iletişime geçmesi neticesinde uyuşmazlığa konu olayın mağduru nasıl etkilediği konusunda fail daha fazla bilgi sahibi olacak ve bu durum failin yeniden suç işlemesini engelleyici bir etki yaratacaktır. Uzlaştırmanın temel amacı, suç nedeniyle ortaya çıkan zararın

²⁰ www.tbmm.gov.tr, (E.T. 27/11/2019, 5237 sayılı TCK m.73 gerekçesi).

²¹ Ali Parlar/Muzaffer Hatipoğlu, Ceza Muhakemesi Kanununun Yorumu, C. 2, Ankara 2008, s. 1576.

giderilmesi iken bahsi geçen durumlar sayesinde uzlaştırma, toplumsal barışın sağlanması, cezanın kişiselleştirilmesi gibi amaçlara da hizmet etmektedir²².

6763 sayılı kanun ile uzlaştırma kapsamı genişletilmiş olup madde gerekçesinde uzlaştırma kapsamının genişletilmesi ile şüphelilerin doğrudan kamu davası veya cezai yaptırımlarla karşılaşmak yerine ceza muhakemesinin onarıcı adalete dayanan kurumları ile karşılaşmalarının planlandığı, böylelikle suç işlenmesi ile bozulan düzenin yeniden tesis edileceği, alternatif uyuşmazlıklara başvurarak uyuşmazlıkların mağdur odaklı olarak giderilmesinin yargı sistemini rahatlatan ekonomik faydalarının olacağı belirtilmiştir²³.

CMK'nın uzlaştırmayı düzenleyen 253. maddesinin gerekçesinde zararın giderilmesinin uzlaştırmanın öncelikli amacı olduğu, bunun yanı sıra adaleti sağlamak ve mağduru tatmin etmek amaçlarının da bulunduğu ifade edilmiştir.

²² Çetintürk, a.g.e., s. 104.

²³ 6763 Sayılı Kanun Madde Gerekçesinde; "MADDE 35- Madde ile, çağdaş ceza adaleti sistemlerinde en etkili onarıcı adalet uygulamalarından biri olarak kabul edilen uzlaşma, on yıllık uygulama sonuçları dikkate alınarak yeniden düzenlenmekte, kapsam ve yöntemi bakımından önemli değişiklikler getirilmektedir. Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçların yanı sıra şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın uzlaştırma yoluna gidilebilecek suçların sayısının artırılması ve etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlara ilişkin sınırlamanın kaldırılması suretiyle uzlaştırma kurumunun uygulanma alanı genişletilmektedir. Bununla birlikte, şüphelinin çocuk olması durumunda, kapsamdaki suçlara ilave olarak üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar bakımından da uzlaştırma yoluna gidilebileceği öngörülmektedir. Bu halde, mağdur veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması gerekmektedir. Mağduru belirli bir kişi olmayan suçlar bakımından uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği açıklığa kavuşturulmak suretiyle uygulayıcılarda oluşması muhtemel tereddütün giderilmesi amaçlanmaktadır. Kapsamın geniş tutulmasıyla, şüphelilerin doğrudan kamu davası ve cezai yaptırımlar yerine, ceza muhakemesinin onarıcı adalete dayanan kurumlarıyla karşılaşmaları amaçlanmaktadır. Böylelikle, suçun işlenmesiyle bozulan toplumsal düzen, taraflar arasında sağlanan barış yoluyla yeniden tesis edilmektedir. Ayrıca, uyuşmazlıkların alternatif usuller uygulanarak mağdur odaklı bir yaklaşımla giderilmesi, geleneksel muhakeme yoluna nazaran yargı sistemini rahatlatan ekonomik faydalar da sağlamaktadır. Mevcut uygulamada uzlaşma kurumunun başarısını olumsuz etkileyen başlıca iki faktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, taraflara uzlaşma teklifinin kolluk aşamasında çok erken yapılması ve olayın sıcaklığıyla teklifin çoğunlukla reddedilmesidir. İkincisi ise tarafların teklifi kabul etmeleri hâlinde, ilgili dosyanın bekleyen iş yüküne dönüşecek olmasının uygulamalarda doğurduğu isteksizliktir. Söz konusu sakıncaların giderilmesi amacıyla soruşturmada öncelikle suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe sebeplerinin aranması esası benimsenmektedir. Böylelikle olayın sıcaklığıyla kolluk aşamasında uzlaştırma teklifi yapılmasının doğurduğu sakıncalar giderildiği gibi dayanaktan veya yeterli delilden yoksun iddialar üzerine bu usule başvurulmasının da önüne geçilmiş olacaktır. Maddenin dördüncü fıkrasında yapılması öngörülen değişikliğe göre, kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunması halinde Cumhuriyet savcısı tarafından dosya Cumhuriyet başsavcılıkları bünyesinde kurulan uzlaştırma bürosuna gönderilecektir. Büro tarafından görevlendirilen uzlaştırmacılar taraflarla irtibata geçmek suretiyle uzlaştırma işlemlerini gerçekleştirecek ve işlemlerin sonucunu büroya bildirecektir. Uzlaştırma süreci sonunda soruşturma dosyaları uzlaştırma bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından sonuçlandırılacaktır. Maddenin yirmi ikinci fıkrasında yapılması öngörülen değişikliğe göre uzlaştırmacılara Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen tarifeye göre ücret ödenmesi esası benimsenmektedir."

Uzlaştırma kurumunun hukuki niteliğinin ne olduğu sorunu uzlaştırmaya ilişkin hükümlerin uygulanması açısından büyük önem arz etmektedir. Uzlaştırma maddi ceza hukuku kurumu olarak kabul edilirse bir maddi hukuk kuralı olan ve TCK md. 7/2'de karşılığını bulan “failin lehine olan kanunun uygulanması” ilkesi uygulama alanı bulacaktır. Eğer uzlaştırma usul hukuku kurumu olarak kabul edilirse, usul kurallarındaki “derhal uygulanırlık” ilkesi gereğince usul işleminin yapıldığı tarihte yürürlükte bulunan uzlaştırma hükümlerinin uygulanması gerekecektir.

Uzlaştırmanın maddi ceza hukuku kurumu olduğunu kabul eden görüşe göre, her ne kadar uzlaştırma ceza muhakemesi kanununda düzenlenmiş olsa da, bu durum nitelendirme hususunda yeterli değildir. Uzlaştırma, fail ile ceza ilişkisini sona erdirdiğinden uzlaştırmanın maddi ceza hukukunu ilgilendirdiği kabul edilmektedir²⁴. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun bir kararında, uzlaştırmanın maddi hukuku ilgilendiren yönü üzerinde de durulmuş, kesinleşen kararlar bakımından da uzlaştırma hükümleri uygulanarak neticesine göre hüküm kurulması gerektiği belirtilmiştir²⁵.

Doktrindeki diğer görüşe göre uzlaştırmanın usul kuralı olması özelliği ağır basmaktadır²⁶. Zira uzlaştırma süreci neticesinde uzlaşma sağlanıp fail ile devlet arasındaki ceza ilişkisi sona erdirilebileceği gibi uzlaşma sağlanamazsa ceza muhakemesi sürecine devam edilecektir. Bu yönü ile uzlaştırmanın fail ile devlet arasındaki ceza ilişkisini sona erdirdiği şeklindeki düşünce eksik bir düşünce olup ancak sürecin uzlaşma ile neticelenmesi halinde bahsi geçen durum ortaya çıkacaktır. Bu nedenle uzlaştırmanın ceza muhakemesine ilişkin bir usul işlemi olduğu ve uzlaştırmaya ilişkin hükümlerin uygulanmasında “derhal uygulama” ilkesinin geçerli olması gerektiği belirtilmiştir²⁷.

²⁴ Bıkmaz, a.g.e., s. 28-29.

²⁵ “Uzlaşma hükümlerinin kesinleşmiş hükümlere uygulanabileceğine ilişkin itiraz yönünden; ...Yerel Mahkemeye tüm suçlar yönünden, lehe yasa değerlendirmesinin duruşmalı yapılarak, hükümlünün hukuki durumunun incelenmesi zorunluluğu bulunduğundan, uyarılma yargılaması için duruşma açıldığında, öncelikle taraflar yargılamadan haberdar edilip, 5271 sayılı CMY'nın 253 ve 254. maddeleri hükümlerince, uzlaşma kapsamında yer alan suçlar yönünden, uzlaşma girişiminde bulunulacak, başarılı olunması halinde, uzlaşma koşullarına göre o davaların düşmesine veya koşulların varlığı halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilecek, bu şekilde uzlaşma kapsamındaki suçlarla ilgili uyumsuzluk sonuçlandırılacaktır.” CGK, 30/10/2007, E. 2007/4-200, K. 2007/219, (UYAP, E.T. 28/11/2019).

²⁶ Ali Parlar/Muzaffer Hatipoğlu, a.g.e., s. 71.

²⁷ Cumhuriyet Şahin, Ceza Muhakemesi Hukuku I, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 63.

Türk ceza adaleti sisteminde soruşturma ve kovuşturma aşamasında uzlaştırma kurumunun nasıl uygulanacağı düzenlenmiş olup hüküm kesinleştikten sonra nasıl bir uygulama yapılacağına dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda kanun koyucunun tavrının bilinçli bir susma olduğu, kesinleşmiş hükümler bakımından uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca bu düşünceye göre infaz aşamasında uzlaştırma yoluna gidilmesi, faili uzlaşmaya zorlayacak olup bu durum ise tarafların özgür iradesine ve gönüllülük esasına dayanan uzlaştırmaya aykırılık teşkil edecektir²⁸.

5560 sayılı kanunun gerekçesi incelendiğinde, kanun koyucunun uzlaştırmının bir usul hukuku kurumu olduğu görüşünü benimsediği görülmektedir. 5560 sayılı kanun ile uzlaştırmaya ilişkin TCK'da yer alan hükümler kaldırılmış olup bu düzenlemeye ilişkin madde gerekçesinde bir usul hukuku kurumu olan uzlaştırma ile ilgili CMK'da ayrıntılı düzenlemelere yer verildiği belirtilmiştir²⁹.

Uzlaştırma, taraflar arasındaki uyuşmazlığı muhakeme dışında sona erdirdiğinden alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından bir tanesidir. Uzlaştırma, alternatif çözüm yöntemi olmakla birlikte devlet bu süreçten tamamen elini çekmiş değildir. Uzlaştırma, mevzuatta belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, gerekli özelliklere sahip uzlaştırmacı tarafından yerine getirilmektedir³⁰.

Uzlaştırma aynı zamanda bir dava şartıdır. Uzlaştırma yoluna gidilmeksizin kişi hakkında kovuşturma yapılamaz. CMK'nın 174. maddesinde uzlaşmaya tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılabilir işlerde uzlaştırma usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianamenin iade edileceği düzenlenmiştir. Yargıtay tarafından da uzlaştırmının usulüne uygun bir şekilde yapılmaması bozma nedeni olarak kabul edilmiştir³¹. Bununla birlikte uzlaştırmının usulüne uygun yapılmamasının iddianamenin iadesi sebebi olarak kabul edilmemesi gerektiği fikri de ileri sürülmüştür. Bu düşünceye göre uzlaştırmının usulüne uygun yapılmaması nedeni ile iddianamenin iade edilmesi, mahkemeye zaman kazandırmayacaktır ve bu yüzden bu durum

²⁸ Meral Ekici Şahin/Kürşat Yemenici, *6763 sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, s. 456.

²⁹ www.tbmm.gov.tr, (E.T. 28/11/2019).

³⁰ Can Canpolat/ Zeyyat Sabuncuoğlu, *Uzlaştırma*, 1. Baskı, İstanbul: Legal Yayınevi, 2017, s. 19.

³¹ 2. CD., 29/09/2005 , E. 2005/8283, K. 2005/1995, (UYAP, E.T. 25/10/2019).

iddianamenin iadesi mantığı ile bağdaşmaz. Böyle bir durumda mahkeme, kendisi uzlaştırma hükümlerini uygulamalıdır³².

Kanımızca uzlaştırma, karma niteliğe sahip bir kurumdur. Fail ile devlet arasındaki ceza ilişkisini sona erdiren yönü ile maddi ceza hukukunu ilgilendirmekle birlikte uzlaştırma kurumunun işleyişine dair getirilen kurallar usul kuralı niteliğindedir. Bu bakımdan failin lehine olan ve ceza ilişkisini doğrudan etkileyen kuralların geriye yürütülerek uygulanabileceği düşüncesindeyiz.

2. UZLAŞTIRMANIN DÜŞÜNSEL TEMELİ OLARAK ONARICI ADALET

2.1. Onarıcı Adalet Kavramı

Geleneksel ceza adalet anlayışının günümüz ihtiyaçlarını karşılayamaması neticesinde onarıcı adalet anlayışı kendisine yer bulmuş ve yaygınlaşmıştır. Geleneksel ceza adalet sisteminde failin cezalandırılması ön planda olup salt olarak cezalandırma işleminin failin ıslahına yardımcı olmadığı, işlenen suçların sayısının ve çeşitliliğinin arttığı gözlemlenmiş olup bu aşamada onarıcı adalet anlayışı gündeme gelmiştir. Suç işlenmesi neticesinde bozulan kamu düzenini yeniden tesis etme amacına ulaşabilmek bakımından failin ceza infaz kurumuna konulmadan farklı yollara başvurulabileceği fikri ortaya çıkmıştır³³.

Onarıcı adalet anlayışı öncelikle Kanada, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri gibi Anglo-Sakson hukuku ülkelerinde ortaya çıkmış olup son yıllarda İskandinav ülkeleri ve Türkiye gibi Kıta Avrupası hukuku ülkelerinde yaygınlaşmaya başlamıştır³⁴. Bu kapsamda onarıcı adalet anlayışının yeni ve gelişmekte olan bir kavram olduğu söylenebilir. Onarıcı adalet anlayışının temeli fail, mağdur ve suçtan zarar görenleri aktif bir şekilde sürece katmak, bu kişilerin birbiri ile iletişim içerisinde olmasına olanak sağlamak ve bu sayede ortaya çıkan maddi veya manevi zararı gidermek düşüncelerine dayanır³⁵.

³² Mustafa Özbek, Ceza Muhakemesi Kanununun'da Uzlaştırma, s. 308.

³³ Mehmet Arıcan, Ceza Adaleti, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 88-89.

³⁴ Yerdelen, a.g.e., s.14.

³⁵ Özbek, a.g.m., s.135.

Onarıcı adalet fikrinin ortaya çıkışına kadar suç, kanun hükmünün ihlal edilmesi ve bunun sonucunda yaptırım uygulanması şeklinde tanımlanmıştır. Oysa onarıcı adalet anlayışına göre suç, toplum düzenini bozan, mağdura karşı yapılan bir haksızlıktır. Suç, bu şekilde değerlendirildiğinde suçun asıl mağdurunun suçtan zarar gören ve toplum olduğunu kabul etmek, suçtan zarar gören ve toplumun dahil olduğu bir süreç neticesinde suç karşılığı olarak failin yükümlülüğünü belirlemek gerekmektedir³⁶.

"Haksızlık" kelimesi "suç" kelimesinden daha geniş bir anlama sahiptir. Nitekim Türk Dil Kurumu'na göre haksızlık, "hak ve adalete aykırılık" anlamına gelmektedir³⁷. Onarıcı adalet anlayışında da failin işlediği suç sadece kanun hükmünün ihlali ve bunun sonucunda uygulanan yaptırım olarak görülmeyip mağdura veya topluma karşı yapılmış bir haksızlık olarak görülmüş ve bunun neticesinde fail için yükümlülükler öngörülmüştür. Cezalandırıcı adalet sisteminde suç, kanunun ihlali olarak kabul edilirken onarıcı adalet anlayışı suçu meydana gelen bir zarar olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda onarıcı adalet anlayışının temel amacı cezalandırmak yerine onarmaktır³⁸.

Onarıcı adalet anlayışının öncülerinden birisi *Howard Zehr*'dir. *Zehr*'e göre onarıcı adalet, *"yaraların sarılması ve sorunların mümkün olduğunca düzeltilmesine yönelik olarak bir suça ilişkin kişilerin mümkün olduğunca müdahil edildiği ve zararlar, ihtiyaçlar ve yükümlülüklerin birlikte belirlendiği ve ele alındığı bir süreçtir"*. Geleneksel ceza adalet düşüncesinde faile yaptırımlar uygulanması yolu ile bir bedel ödetilmesi amaçlanmıştır. Onarıcı adalet anlayışında ise mağdurun uğradığı zararın giderilmesi ve mağdur ve failin aktif olarak katıldığı süreçte failin sorumluluk almasının sağlanması ön plandadır. *Zehr*'e göre; *"Adaleti sağlayan gerçek şey mağdurun zararlarının ve ihtiyaçlarının anlaşılması ve failerin sorumluluk alma, yanlışları düzeltme ve davranışlarının sebeplerini ele alma hususunda teşvik edilmesine yönelik aktif bir çabadır"*³⁹.

³⁶ Hakan A. Yavuz, "Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y.6, S.23, Ekim 2015, s. 93-94.

³⁷ www.tdk.gov.tr (E.T. 05/05/2019).

³⁸ Cengiz Topel Çiftçioğlu, "Onarıcı Adalet Sistemine Dair Genel Bir İnceleme", İstanbul Kültür Üniversitesi, Fasikül Dergisi, S.66, Mayıs-2015, s. 66.

³⁹ Yerdelen, a.g.e., s.18-19.

Onarıcı adalet anlayışına ilişkin bir diğer tanım Birleşmiş Milletler Çalışma Topluluğu (United Nations Working Party on Restorative Justice) tarafından yapılmıştır. Topluluğa göre onarıcı adalet, *"işlenmiş bir suçtan etkilenen tarafların tümünü, suçun ortaya çıkardığı zararlı sonuçları ve suçun geleceğe yönelik etkilerini nasıl giderecekleri konusundaki meseleyi toplu olarak çözmeleri için bir araya getiren süreçtir"*. Onarıcı adalet anlayışının amacı ise *"mümkün olduğu ölçüde zararın tazmin ve telafisi veya suçun neden olduğu zararın ve yaralanmanın giderilmesi"* şeklinde ifade edilmiştir⁴⁰.

Geleneksel ceza adalet düşüncesi ile onarıcı adalet düşüncesi neredeyse taban tabana zıt görüşleri savunmaktadır. Geleneksel ceza adalet düşüncesinde devlet ön plandadır. Devlet, suçların kendisine karşı işlendiği fikrini benimser ve buna karşılık hangi fiilin suç sayılacağı, suç sayılan fiil karşısında hangi cezanın verileceği önceden belirlenmiştir ve cezalandırma fikri ön plandadır. Bu sistemde suça konu olan fiil ve suçun mağduru geri plandadır⁴¹. Oysa bazı suçlar bakımından sadece cezalandırma düşüncesi mağduru tatmin açısından yetersiz kalmaktadır. Örneğin mala zarar verme suçunda faili cezalandırmak yerine zararın tazmin edilmesi mağdur bakımından daha önemli olacaktır. Zararın giderilmesi her zaman maddi şekilde olmayacaktır. Bu kapsamda manevi zararın giderilmesi de önem arz etmektedir. Mağdura kendi ailesi karşısında hakaret eden failin yine ailesi önünde mağdurdan özür dilemesi manevi zararın giderilmesine örnek olarak verilebilir. Bu olayda failin yaptırımla karşılaşması yerine sorumluluk alıp kendi isteği ile zararı gidermeye yönelmesi mağdurun tatmini ve toplum barışı açısından önem arz etmektedir. Zamanla değişim gösteren ceza adalet sisteminde onarıcı adalet anlayışının benimsenmesiyle, mağdur ön plana çıkmış ve mağdurun uğradığı zararın giderilmesi failin cezalandırılmasından daha önemli hale gelmiştir. Bu aşamada failin nasıl ıslah edileceği sorusu akla gelebilir. Her ne kadar onarıcı adalet anlayışının temel amacı mağdurun uğradığı zararın giderilmesi olsa da, bir diğer amacı da failin suçun sorumluluğunu üstlenmesidir⁴². Failin işlemiş olduğu suçun sorumluluğunu üstlenmesi, failin ıslah edilerek topluma kazandırılması konusunda mağdur ve failin bir araya getirilerek müzakere edilmesi büyük önem arz

⁴⁰ Mustafa Özbek, *Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması, Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, Arıkan, İstanbul, 2005, s. 212.

⁴¹ Abdullah Batuhan Baytaç, "Onarıcı Adalet Genel Bir Bakış", *İÜHFİM*, 2013/1, s. 122.

⁴² Arıcan, a.g.e., s. 79.

etmektedir. Müzakerelerde mağdur, faile karşı kendini ifade etme olanağı bulmaktadır. Onarıcı adalet anlayışında müzakereler sonucunda kararı mağdur ve fail vermektedir⁴³. Sürece mağdur daha etkin bir şekilde katıldığından mağdurun ikinci kez mağdur edilmesi bu anlayış sayesinde engellenmektedir⁴⁴. Fail ve mağdur arasındaki müzakere süreci onarıcı adalet anlayışının amaçlarının yerine getirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda fail ve mağdurun bir araya geldiği bir süreç yaşanmadan onarıcı adalet anlayışının uygulama alanı bulmasının mümkün olmadığı söylenebilir⁴⁵.

Onarıcı adalet fikrinin öncülerinden olan kriminoloji profesörü *Nils Christie*, mevcut sistemde mağdurun ilk mağduriyetini fail yüzünden yaşadığı, mevcut sistemin mağduru kaybeden haline getirdiği için ikinci kez mağduriyet yaşadığını, mağdura fail ile arasındaki çatışmaya katılma hakkı verilmediğini, bu nedenle mağdurun davasını aslında devlete karşı kaybettiğini ifade etmiştir⁴⁶.

İzah edilmeye çalışıldığı üzere geleneksel ceza adalet anlayışının ceza muhakemesinin ihtiyaçlarını karşılayamaması üzerine yeni bir çözüm arayışı olarak onarıcı adalet anlayışı ortaya çıkmıştır ve bu iki anlayışın savunduğu fikirler neredeyse taban tabana zıttır. Genel olarak ifade etmek gerekirse, geleneksel ceza adalet anlayışında suç, devlet tarafından konulan hukuk kuralının ihlalidir. Onarıcı adalet anlayışında ise suç sadece hukuk kuralının ihlali olarak görülmemiş, mağdur veya topluma karşı yapılmış bir haksızlık olarak da değerlendirilmiştir. Bu ihlaller neticesinde klasik anlayışta yaptırım uygulanması öngörülürken, onarıcı adalet anlayışında mağdur ve toplumu da tatmine yönelik yükümlülükler benimsenmiştir. Klasik anlayışta temel hedef failin cezalandırılması iken, onarıcı adalet anlayışında mağdur ve toplumun zararının giderilmesi ve bu kapsamda failin sorumluluk üstlenmesi temel hedeftir. Onarıcı adaletin gelişim süreci ve amaçları göz önünde bulundurulduğunda günümüz ceza muhakemesinin ihtiyaçlarını daha iyi karşıladığı, en önemlisi fail ve mağdurun sürece aktif olarak katılması neticesinde failin bir daha suç

⁴³ Arıcan, a.g.e., s. 9.

⁴⁴ Baytaç, a.g.e., s. 125.

⁴⁵ Mustafa Serdar Özbek, “Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması”, KHD 2010/1 s.116/183, s. 134.

⁴⁶ Galma Akdeniz, Ezgi Taboğlu(Çev.), “Bir Mülkiyet Nesnesi Olarak Çatışmalar”, YÜHFD, C.XVI, 2019/1, s.215-234, s. 219.

işlememesi yönünde önemli adımlar atıldığı ve böylelikle doğacak yeni uyuşmazlıkların en başından engellendiği kanaatindeyiz.

2.2. Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi

2.2.1. Karşılaştırmalı Hukukta Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi

Onarıcı adalet anlayışı ilkel topluluklardan bu yana insanlar arasındaki ilişkide kendine yer bulmuştur. Pek çok topluluğun tarihinde uyuşmazlıklar zararın tazmini yolu ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Onarıcı adalet terimi ilk olarak Kanada'da 1970'li yıllarda ortaya çıkmış olsa da, bu anlayışın temeli kadim zamanlara dayanmaktadır. Devletin ve hukuk düzeninin bulunmadığı dönemlerde onarıcı adalet anlayışı insanlar arasındaki ilişkinin tesisi amacı ile kendisine uygulama alanı bulmuştur⁴⁷. Öyle ki yerleşik olmayan topluluklarda meydana gelen uyuşmazlıklarda bu anlayış "onarım müzakeresi" adı ile anılmıştır. Bu anlayışta topluluk dışından bir kişinin belirli suçları işlemesi halinde topluluğun önde gelen yaşlıları iki topluluk arasındaki müzakere sürecini yönetmekteydi. Onarma amacı taşıyan müzakereler ile suçtan etkilenenlerin zararının tazmin edilmesi amaçlanıyordu. Bu müzakereler sayesinde suçtan etkilenen kişilerin suç failinden veya mensup olduğu topluluktan öç almasının önüne geçilmiştir. Onarma amacı taşıyan bu anlayışın Avustralya'da Aborjinler, Mısır'da Bedeviler ve birçok yerli grupta uygulama alanı bulduğu görülmektedir⁴⁸. Yine milattan önceki dönemde de onarıcı adaletin izine rastlamak mümkündür. Babil Kralı olan Hammurabi'nin uygulamaya geçirdiği ve ilk yazılı ceza kanunu olan "Hammurabi Kanunları"nda kısas düşüncesinin yanı sıra onarıcı adalet anlayışının da kendisine yer bulduğu görülmektedir. Hammurabi Kanunları'nda mağdur hakları ve zararın tazminine yönelik birçok düzenlemenin olduğu görülmektedir⁴⁹.

Roma hukukunda ise suçlar iki gruba ayrılmıştı. Bunlardan ilki yaptırımını ölüm olan kamu düzenini etkileyen suçlardı. Diğer grup suçlar ise kamu düzenini bozmayan nitelikte suçlar olup bu suçları işleyen kişilere karşı uygulanan yaptırım, mağdurun

⁴⁷ Çetintürk, a.g.e., s. 19.

⁴⁸ Baytaç, a.g.m., s. 120.

⁴⁹ Çiftçioğlu, a.g.m., s. 39.

zararının tazminine yönelik olmuştur. Bu tip suçlarda kısas esası geçerli idi. Suç işleyen kişi uzlaşma bedelini mağdura ödeyerek onun zararını tazmin etmeliydi. Bu durum da taraflar arasında uzlaştırma sürecini gerekli kılmaktaydı. Taraflar arasında uzlaşma sağlanamadığı veya suç işleyen kişinin uzlaşma neticesinde belirlenen bedeli ödemediği takdirde kısas hükümleri uygulanırdı⁵⁰. Roma hukuku döneminde Justinian Kanunları'nda da uzlaşma anlayışına yer verildiği görülmektedir. Uzlaştırmacı teriminin karşılığı olarak “internuncius, medium, intercessor, mediator” gibi terimler kullanılmıştır⁵¹.

İkel toplumlardaki ceza muhakemesi sistemlerinde öç alma anlayışının toplumsal barışı bozduğunun anlaşılması neticesinde uzlaşma anlayışının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu toplumlarda uzlaşma dışında onarıcı adalet anlayışını destekler nitelikte uygulamaların var olduğu söylenebilir. Kısas, kefarete buna örnek olarak verilebilir. Bu uygulamalar bazı topluluklarda ikinci bir aşama olarak uygulama alanı bulmuştur. Örneğin Roma hukukunda görüldüğü gibi suç işleyen kişinin belli bir mal veya para vermesi karşılığında kısas hakkına sahip olan kişi bu hakkından vazgeçmekteydi. Bu sayede taraflar arasında uzlaşmanın sağlanması neticesinde uyuşmazlık giderilmiş olmaktadır⁵². Bu dönemde uzlaşma neticesinde suç işleyen mağdura belli bir mal veya para verdiği görülmekle birlikte bu durum sadece maddi zararın değil, manevi zararın giderilmesine de yöneliktir. Failin meydana gelen zararın birkaç mislini suçtan zarar görene vermesi sureti ile uzlaşmanın sağlandığı görülmektedir. Bu sayede suçtan zarar görenin kininin ortadan kalkması amaçlanmıştır⁵³.

Tarihsel süreçte devlet yapısının ortaya çıkması ve güçlenmesi onarıcı adalet anlayışının yerini cezalandırıcı adalet anlayışının almasına sebep olmuştur. Özellikle Orta Çağ'da feodal sistemin ortaya çıkması ile onarıcı adalet anlayışının uygulama alanı iyice daralmıştır. Bu çağda failerin işledikleri suçtan dolayı mağdura karşı değil, yönetime karşı sorumlu olduğu kabul edilmekteydi. Önemli olan yöneten kesimin

⁵⁰ Engin Parlak, Türk Ceza hukukunda Uzlaşma, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 10.

⁵¹ Ebru Gümüsel, Ceza Usul Hukukunda Uzlaştırma Kurumu, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007, s. 20.

⁵² Veli Özer Özbek, Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999, s. 58.

⁵³ Ayhan Önder, Ceza Hukuku, Genel Hükümler, Cilt:1, İstanbul: Beta, 1991, s. 51,52.

düzeni ve onların koyduğu kuralların ihlal edilip edilmediği idi. Mağdur hakları bu çağda geri planda kalmıştır⁵⁴. Bu dönemde işlenen bir suçun mağduru ve cezalandırma yetkisini elinde bulunduran taraf devlet olarak görülmüştür. Bu anlayışın neticesinde mağdurun hakları elinden alınmış, suç işleyen ile mağdur arasında müzakerenin gerçekleşme olanağı kalmamıştır. Ceza adalet sistemi içerisinde mağdur, uyuşmazlığı aydınlatmaya yarayan, bilgisine başvuru, pasif bir süje haline dönüştürülmüştür⁵⁵. Cezalandırıcı adalet anlayışında mağdur, ceza muhakemesinde tanık olarak bilgisine başvurulabilecek bir kişidir ve fail hakkında uygulanacak yaptırım konusunda söz sahibi değildir. Taraflar arasında anlaşma kurumunun ortadan kalkması veya istisna olarak uygulanması, mağdurun maddi veya manevi zararının giderilmesi yerine yaptırım olarak para cezasının devlete ödenmesi cezalandırıcı adalet anlayışına geçişin göstergesi olarak kabul edilmiştir⁵⁶.

Son çeyrek asırda onarıcı adalet anlayışının yeniden gündeme alındığı ve tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Onarıcı adalet anlayışı ve bu anlayışın uygulamadaki yansıması olan uzlaştırma kurumu gün geçtikçe daha yaygın bir şekilde kendisine uygulama alanı bulmakta, ülke mevzuatları bu anlayışa uygun şekilde şekillenmektedir. Bunun sebebine bakıldığında, sebebin ceza adalet sisteminin ihtiyaçları karşılamadaki yetersizliği olduğu görülmektedir. Kanun hükmünün ihlali karşısında fail için yaptırımlar öngören ceza adalet sistemi, failin ıslahı konusunda yetersiz kalmış ve bu durum suç sayısının ve çeşitliliğinin gün geçtikçe artmasına sebep olmuştur⁵⁷. Ceza adalet sisteminden beklenen faydanın sağlanamaması hukukçuları alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi aramaya itmiştir. Bunun sonucu olarak aslında kadimden bu yana var olan onarıcı adalet anlayışı daha da geliştirilerek uygulanmaya devam edilmiştir.

Geleneksel ceza adalet sistemindeki tikanlıklar sistemin tartışılmasına yol açmıştır. Netice olarak sistemin değiştirilmesi yerine adalet kavramının yeniden sorgulanması fikri ortaya atılmıştır. Adaletin sağlanması amacı ile fail ve cezalandırma odaklı klasik anlayış yerine mağdurun haklarının sistem içerisinde daha güçlü konuma getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. 1970'lerde geleneksel ceza adalet sistemini

⁵⁴ Parlak, a.g.e., s. 11.

⁵⁵ Veli Özer Özbek, a.g.e., s. 76-78.

⁵⁶ Çetintürk, a.g.e., s. 26.

⁵⁷ Çetintürk, a.g.e., s. 108.

sorgulayan fikirler, alternatif bir çözüm yöntemi bulma çabaları bugün kabul gören onarıcı adalet anlayışının bir mekanizması olan uzlaştırma kurumunun temellerini atmıştır. Bu dönemde özellikle *Albert Eglash*'ın “Beyond Restitution: Creative Restitution”, *Randy E. Barnett*'in “Restitution: A New Paradigm of Criminal Justice” ve *Nils Christie*'nin “Conflicts as Property” isimli eserleri onarıcı adalet tartışmalarına yön vermiştir⁵⁸.

Bu eserler arasında Norveçli kriminolog *Nils Christie*'nin “Conflicts as Property” isimli eseri ayrı bir öneme sahiptir. Bu eser hala birçok çalışmada başvurulan temel kaynaklardan bir tanesidir. Bu eser, *Christie*'nin bir seminerde yaptığı konuşmanın çözümlenmiş halidir. 1977 yılında yayınlanan eserde *Christie*, işlenen suçun taraflar arasındaki bir uyuşmazlık olduğunu, devletin uyuşmazlıkları çözme yetkisini tarafların elinden çaldığını, bu yetkinin taraflara geri verilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁵⁹. *Christie*'ye göre, çatışmalar ortadan kaldırılması gereken değil, tam tersine diyalog kurma, durumu yeniden gözden geçirme imkanı sağlayan bir olgudur. Bu yüzden çatışma, toplumsal bir “mülkiyet nesnesi”dir ve uyuşmazlıkların çözümünde yargı yoluna başvurulması, toplumların diyalog kurma, birbirini anlama yetilerinin kaybolmasına neden olur⁶⁰. *Christie*, çatışmanın mülkiyet nesnesi olması fikrini şöyle açıklamıştır: “Mülkiyet nesnesi olarak çatışmalar derken aklımda olan şey maddi tazminat değil. Mağdurun elinden alınan en ilginç mülkiyet nesnesi, ilk başta ondan alınan ya da sonradan geri verilen diğer mallar değil çatışmanın kendisidir. Bu tip toplumlarda çatışmalar mal mülkten daha nadir bulunur ve ölçülmeyecek ölçüde daha değerlidir⁶¹.” *Christie*'nin fikirleri, toplum destekli olarak gönüllüler ile uzlaştırma çalışmalarının yürütüldüğü Norveç ve Finlandiya uygulamalarının temelini oluşturmuştur⁶².

Onarıcı adalet uygulamalarına fikirleri ile yön veren bir başka isim ise *Howard Zehr*'dir. Zehr, 1985 yılında yazdığı “*Retributive Justice, Restorative Justice*” isimli

⁵⁸ Galma Akdeniz, “Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Kavramsal Temelleri”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XVI, S: 1 (2019), s. 11.

⁵⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 27.

⁶⁰ Galma Akdeniz, “Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Kavramsal Temelleri”, s. 16.

⁶¹ Akdeniz/Taboğlu (Çev.), “Bir Mülkiyet Nesnesi Olarak Çatışmalar”, s. 224.

⁶² Clara Casado Coronas, “Mağdur-Fail Arabuluculuğu Hizmetlerinde İyi Uygulamalar“, *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, der. Galma Jahic/Burcu Yeşiladalı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi: 2008, s. 114.

kitabında onarıcı adalet fikrini kapsamlı olarak incelemiştir. Bu çalışmada, onarıcı adaletin mevcut sisteme alternatif bir sistem olduğu ifade edilmiştir. Onarıcı adaletin temelleri olan mağduriyetin giderilmesi, failin sorumluluk alması, tarafların karşılıklı iletişimi gibi konular üzerinde durulmuştur⁶³.

Onarıcı adalet anlayışının uygulama alanından birisi olan uzlaştırma kurumu, modern anlamı ile ilk defa 1974 senesinde Kanada'da görülen bir davada uygulanmıştır. Kanada'nın bir Anglo- Sakson ülkesi olması ve bu durumun hakime geniş takdir hakkı tanınması uzlaştırma kurumunun ortaya çıkmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bahsi geçen bu davada daha önce haklarında hırsızlık suçundan yargılama yapılan ve bu yargılamalar neticesinde ceza almayan çocuklar, haklarında isnat edilen mala zarar verme suçunu işlediklerini kabul etmişlerdir. Hakim, çocukların zararı öğrenmeleri amacı ile mağdur ile görüşmelerine karar vermiştir. Süreç neticesinde suç nedeni ile ortaya çıkan zarar tespit edilmiş ve bu zararın çocuklar tarafından tazmin edilmesine karar verilmiştir⁶⁴.

2.2.2. Uluslararası Hukukta Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi

2.2.2.1. Genel Olarak

Onarıcı adalet anlayışının güçlenmesi ile ulusal düzeyde çeşitli ülke mevzuatlarında düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte hem bu düzenlemeleri destekleyici nitelikte hem de onarıcı adalet anlayışının yaygınlaşmasına yönelik uluslararası çapta çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda yapılan uluslararası çalışmalarda Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler önemli bir yere sahiptir. Bu kuruluşlar onarıcı adalet anlayışı ve uzlaştırmanın uygulanması hususunda bağlayıcı nitelikte olmayan tavsiye kararları almakla birlikte üye devletlerin iç hukuk sistemlerinde düzenlemeye gidilmesini zorunlu kılan sözleşmeler de ortaya koymuşlardır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 1977 yılında alınan Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Hakkındaki tavsiye kararı ve 1983 tarihinde kabul edilen "Şiddet Suçlarının Mağdurlarının Zararının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa

⁶³ Çetintürk, a.g.e., s. 26-27.

⁶⁴ Yerdelen, a.g.e., s. 25.

Sözleşmesi" bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Yine Avrupa Birliği üyeleri tarafından bağlayıcı niteliğe sahip "Mağdurların Ceza Soruşturmalarındaki Durumu Hakkında Avrupa Birliği Konseyi Çerçeve Kararı" kabul edilerek onarıcı adalet anlayışının bir gereği olarak mağdur haklarına odaklanılmıştır. Birleşmiş Milletler'in 2002 yılında almış olduğu "Ceza Adaletinde Onarıcı Adalet Programlarının Kullanımına İlişkin Temel İlkeler" hakkındaki karar ile onarıcı adalet anlayışının uygulamaya geçirilmesine yönelik önemli ilkeler ortaya konulmuştur.

Onarıcı adalet anlayışı ve uzlaştırmaya ilişkin mevzuatlarda düzenlemeler yapılmakla birlikte uygulamaya ilişkin tecrübelerin aktarılması, uygulama alanındaki sıkıntıların giderilmesi amacı ile uluslararası kuruluşların yanı sıra ülkelerin bölgesel veya iki taraflı işbirliği yapma yoluna gittikleri görülmektedir. Örneğin İskandinav ülkeleri arasında bu amaçla bölgesel işbirliği yoluna gidilmiştir⁶⁵.

Uzlaştırma konusunda faaliyet gösteren çeşitli uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Bu başlık altında birçok ülke mevzuatını doğrudan etkileyen Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler'in onarıcı adalet ve uzlaştırma konularında yapmış oldukları çalışmalar üzerinde durulacaktır.

2.2.2.2. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği bünyesinde alınan kararlar, üye devletlerin mevzuat ve uygulamalarında etkili olmaktadır. Özellikle Amsterdam Anlaşması ile Avrupa Birliği'nin üye devletler üzerindeki etkisi daha da genişlemiştir. Amsterdam Anlaşması ile birlikte ceza hukuku da birliğin düzenleme yapabildiği alanlar içerisine dahil edilmiş ve böylelikle üye devletlerin ceza mevzuatlarına da etki edilebilmesinin önü açılmıştır.

Avrupa Birliği, onarıcı adalet ve uzlaştırma kurumları hakkında çeşitli çalışmalar yapmakla birlikte 1990'lı yılların sonunda bu çalışmalar daha da hız kazanmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu, mağdurların hakları ile ilgili birtakım düzenlemeler yapılması için kendi bünyesindeki oluşumlara çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı üzerine suç mağdurlarının haklarının korunabilmesi için asgari bir standart oluşturulması gerektiği sonucuna varılmıştır⁶⁶. Suç mağdurlarının korunabilmesi için

⁶⁵ Çetintürk, a.g.e., s. 226.

⁶⁶ Çetintürk, a.g.e., s. 234.

asgari standartlar belirlenmeli düşüncesinin sonucu olarak ceza muhakemesinde mağdurların haklarını korumaya yönelik kuralların temelini oluşturan "Mağdurların Ceza Soruşturmalarındaki Durumu Hakkında Avrupa Birliği Konseyi Çerçeve Kararı" kabul edilmiştir. Bu kararın önemli olan yanı Avrupa Birliği'ne üye devletler bakımından bağlayıcı nitelikte olmasıdır. Anlaşmaya göre, üye devletler çerçeve karar doğrultusunda ulusal mevzuatlarında düzenlemeleri yapmak zorundadırlar. Burada bir diğer önemli konu ise yapılacak düzenlemelerin sadece ceza muhakemesi ile ilgili olmamasıdır. Üye devletler ceza muhakemesinden önceki ve sonraki aşamalarda mağdur haklarını gözetmek zorundadırlar. Üye devletler alınan bu karar doğrultusunda iç hukuklarında mağdur hakları ve uzlaştırma kurumunun uygulamaya geçirilmesi amacı ile çeşitli düzenlemeler yapmışlardır⁶⁷.

Çerçeve Karar ile üye devletler, 2006 senesine kadar uzlaştırma kurumunun hayata geçirilmesi amacı ile düzenlemeler yapma konusunda zorunlu tutulmuşlardır. Alınan karar üye devletler tarafından bağlayıcı olmakla birlikte bir denetim mekanizması da düzenlenmiş olup üye devletlerin çerçeve karar kapsamında yaptıkları düzenlemeleri Konseyin Genel Sekreterliğine ve Komisyona gönderecekleri belirtilmiştir⁶⁸.

Avrupa Birliği tarafından kabul edilen çerçeve karar mağdur haklarının korunması konusunda yenilikler getirmiş olmakla birlikte uzlaştırma kurumunun ülke mevzuatları kapsamına alınması yönünden büyük katkı sağlamıştır. Karar, üye devletler bakımından bağlayıcı olmakla birlikte Avrupa Birliği bünyesine dahil olmak isteyen ülkelerin yeni düzenlemeler yapmasını sağlayan bir etkiye sahiptir.

2.2.2.3. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, üye devletlerin hukuk sistemlerinde adaleti tesis etme noktasında belirli bir seviyeye ulaşılabilmesi için tavsiye kararları almakta ve bu kararların uygulamada yerleşmesi için çeşitli çalışmalar yapmaktadır⁶⁹. Bahsi geçen tavsiye kararlarından bir tanesi 1977 yılında alınan Suç Mağdurlarına Tazminat

⁶⁷ Yerdelen, a.g.e., s. 44.

⁶⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 236.

⁶⁹ Mualla Buket Soygüt Arslan, Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaştırma Kurumu, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s. 52.

Ödenmesi Hakkındaki tavsiye kararıdır. 27 sayılı tavsiye kararı onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde Avrupa'da atılan ilk adımdır. Onarıcı adalet anlayışı ile ulaşılmak istenen temel amaç mağdurun uğradığı zararı tazmin etmek olmakla birlikte bu tavsiye kararında tazmin yükümlülüğü sadece suçun failine yükletilmemiş, devletin de tazminat ödeme hususunda sorumluluğu kabul edilmiştir⁷⁰. Bağlayıcılığı olmamakla birlikte kabul edilen tavsiye kararları, bağlayıcı güce sahip sözleşmelerin kabul edilmesine zemin hazırlamıştır. Örneğin Avrupa Konseyi'nin Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Hakkındaki tavsiye kararı, 1983 tarihinde kabul edilen "Şiddet Suçlarının Mağdurlarının Zararının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi"nin kabul edilmesine zemin hazırlamıştır. Bu sözleşme ile sadece suç mağduru değil, ölen mağdurların bakmakla yükümlü oldukları kişiler de düzenleme kapsamına alınmıştır. Sözleşme ile amaçlanan mağdurun veya geride bıraktığı insanların mağduriyetini gidermek amacı ile devletin tazminat ödemesini sağlayacak düzenlemeler getirmektir. Türkiye, bu sözleşmeyi imzalamakla birlikte henüz onaylamamıştır⁷¹.

Şiddet Suçlarının Mağdurlarının Zararının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi üye devletler bakımından bağlayıcı nitelikte olup sözleşmenin kabulü ile birlikte iç hukuk sistemlerinde de düzenleme yapılması yoluna gidilmiştir. 1981 yılında Norveç, bunu izleyen yıllarda ise Finlandiya ve Almanya onarıcı adalet anlayışına ilişkin düzenlemeleri kendi iç mevzuatında yapmıştır. Ancak bu düzenlemeler beklenen etkiyi yaratamamıştır. Asıl olarak onarıcı adalet anlayışı, Avrupa Konseyi tarafından 1985 yılında kabul edilen 11 sayılı (Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Durumunun İyileştirilmesine İlişkin) tavsiye kararı ile mevzuatlarda kendisine yer edinmiştir⁷². 11 sayılı tavsiye kararı bünyesinde ceza muhakemesinin her aşamasında mağdurun konumunu daha da güçlendirmeye yönelik tavsiye kararları barındırmaktadır. Bu kapsamda sanığın, mağdurun zararını gidermeye yönelik olarak zorlanabileceği belirtilmekle birlikte bunu sağlamak amacı ile sanığın zararı karşılmasına engel oluşturan kısıtlamaların ortadan kaldırılması tavsiye edilmiştir⁷³. Bahsi geçen tavsiye kararında zararın giderilmesinin yanı sıra mağdurun haklarının güçlendirilmesi yönünde

⁷⁰ Yerdelen, a.g.e., s. 45.

⁷¹ Ahmet Sezer, Öğreti ve Uygulamada Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2010, s. 29.

⁷² Parlak, a.g.e., s. 12.

⁷³ Bıkmaz, a.g.e., s. 35.

mağdurun muhakemenin her aşamasında bilgilendirilmesi gibi düzenlemelere yer verilmiştir⁷⁴.

Uzlaştırma kurumunun detaylı olarak düzenlendiği ve üye devletlerin bu kurumu kendi iç mevzuatlarında kabul etmelerini tavsiye eden Avrupa Konseyi'nin "Ceza Muhakemelerinde Arabuluculuk" adlı tavsiye kararı ile uzlaştırma kurumu hukuk sistemlerinde kendisine yer edinmiştir. Bu tavsiye kararında uzlaştırma kurumu tüm detayı ile ele alınmış olup uzlaştırmanın uygulamaya nasıl yansıtılacağı konusunda tavsiyeler verilmiştir. Avrupa Konseyi tarafından yapılan bütün bu çalışmalar ve geçirilen süreç neticesinde uyuşmazlıkların mahkemeler dışında sonuçlandırılması önem kazanmıştır⁷⁵. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 1999 yılında kabul edilen 19 sayılı tavsiye kararının uzlaştırma kurumuna ne derece etki ettiğinin araştırılması amacı ile komitenin danışma organı tarafından araştırma başlatılmıştır. Başlatılan araştırma neticesinde bahsi geçen tavsiye kararının uzlaştırma kurumunun hayata geçirilmesi hususunda büyük etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Tavsiye kararı, ülkelerin mevzuatlarında düzenlemeler yapmasında etkili olduğu gibi, sivil toplum kuruluşlarının bu konuda çalışmalar yapmasına katkı sağlamıştır.

Avrupa Konseyi, sadece aldığı tavsiye kararları ve kabul edilen sözleşmeler ile onarıcı adalet ve uzlaştırma kurumunun gelişimine katkı sağlamamıştır. Bu konuda çeşitli konferanslar ve eğitim faaliyetleri düzenlendiği gibi uzlaştırma kurumuna ilişkin çalışmalar Avrupa Konseyi tarafından mali olarak desteklenmiştir. Avrupa Konseyi'nin talebi üzerine hazırlanan ve onarıcı adalet anlayışını konu alan kitap, onarıcı adalet anlayışını benimseyen ülkeler bakımından rehber kitap haline gelmiştir⁷⁶.

2.2.2.4. Birleşmiş Milletler

Onarıcı adalet ve uzlaştırma hakkında ulusal mevzuatlarda yapılan düzenlemeler ve uluslararası platformlarda yapılan çalışmalar Birleşmiş Milletler'de de karşılık bulmuştur. Birleşmiş Milletler yaptığı çalışmaların bazılarında doğrudan onarıcı adalet ilkelerini belirlerken, bazılarında ise onarıcı adalet anlayışını destekleyen düzenlemeler üzerinde durmuştur. Birleşmiş Milletler 1985 yılında yayınladığı bildiri ile uzlaştırma

⁷⁴ Parlak, a.g.e., s. 13.

⁷⁵ Parlak, a.g.e., s. 21.

⁷⁶ Çetintürk, a.g.e., s. 232.

gibi alternatif çözüm yöntemlerinin olaylara uygun düştüğü ölçüde uygulanmasını önermiştir. 1990 yılında kabul edilen "Tokyo Kuralları" ile failin sorumluluk alması gibi onarıcı adalet anlayışını destekleyen ilkelere yer verilmiştir. 1999 yılında alınan "Ceza Adaletinde Uzlaştırma ve Onarıcı Adalet Programlarının Geliştirilmesi ve Uygulanması Kararı"nda bazı suçlar bakımından uzlaştırma alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak kabul edilmiştir⁷⁷.

Birleşmiş Milletler ceza adaleti sistemi, suç kavramı gibi konularda kongreler düzenlemektedir. Bu sayede üye ülkeler hem bu konudaki sorunları dile getirebilmekte hem de uygulamaya ilişkin tecrübelerini paylaşabilmektedir. 1995 yılında düzenlenen kongrede onarıcı adalet konusunda araştırma yapacak bir çalışma birliği oluşturulması kararlaştırılmıştır. Çalışma birliği, onarıcı adalet ve uzlaştırma konularında geniş çapta araştırmalar yapmış, bu konuda hazırlanmış araştırmaları ve ülkelerin bu konudaki uygulamalarını incelemiştir. Bütün bu çalışmalar neticesinde onarıcı adaletle ilişkin temel ilkelerin yer aldığı taslak oluşturulmuştur. Bu taslak üzerinde düzenlemeler yapılmış ve Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışmalarını yürüten Ekonomik ve Sosyal Konsey, "Cezai Konularda Onarıcı Adalet Programlarının Kullanılması Hakkındaki Temel İlkeleri" kabul etmiştir⁷⁸. Birleşmiş Milletler üyesi olan ülkelerin kabul edilen temel ilkeleri uygulama zorunluluğu bulunmayıp bu ilkeler, ülkeler açısından yön gösterici niteliktedir. Onarıcı adalet uygulamalarının ceza adaletinin tamamlayıcısı olduğu, bu uygulamaların mevcut ceza adalet sisteminin yerine geçemeyeceği düşüncesi baz alınarak temel ilkeler oluşturulmuştur⁷⁹.

2.2.3. Türk Hukukunda Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumunun Tarihsel Gelişimi

Ceza adalet sistemlerinde onarıcı adalet anlayışının tekrar gündeme gelmesi ülkemizi de etkilemiş, ceza mevzuatlarında değişikliğe gidilmiştir. Ülkemizde ceza muhakemesinin temelini oluşturan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu⁸⁰ ve 5271 sayılı Ceza

⁷⁷ Çetintürk, a.g.e., s. 237.

⁷⁸ Yerdelen, a.g.e., s. 47.

⁷⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 242.

⁸⁰ RG. 12.10.2004, sy: 25611. TCK md. 73/8'in ilk hali şu şekilde idi: "Suçtan zarar gören gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olup soruşturulması veya kovuşturulması şikayete bağlı bulunan suçlarda, failin suçu kabullenmesi ve doğmuş olan zararın tümünü veya büyük bir kısmını ödemesi veya gidermesi

Muhakemesi Kanunu'nun⁸¹ yürürlüğe girmesi ile uzlaştırma kurumu hukuk düzenimizde yer almıştır. İlerleyen senelerde uygulamada ortaya çıkan ihtiyaç karşısında mevzuatımızda çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Kanun koyucu, uzlaştırma kurumunu kabul ederken çağdaş ceza kanunlarını dikkate almış ve uzlaştırmanın kabul edilmesi nedenlerini gerekçesinde şöyle belirtmiştir: “Çağımızda suç mağdurlarına karşı ceza adaleti sisteminde, mağdurların yararları yönünde yeni bir duyarlılığın ortaya çıktığı görülmektedir. Ülkemizde bugüne kadar mağdurlara karşı gösterilen özel dikkat sadece bazı adam öldürme, terör ve örgütlü suçlar bakımından söz konusu oluyordu... Bununla beraber çağdaş ceza kanunlarında diğer bir kısım suçlar bakımından da koruma ilkeleri meydana çıkmaya başlamıştır. XXI. Yüzyıl adalet sistemi mağdurların tatmin edilmesini de ön plana çıkarmış bulunmaktadır. Bugün anlaşılmıştır ki, suça karşı salt ceza yaptırımları yeterli değildir. Zararın giderilmesi ve onarım, hiç şüphesiz, adaletin temel amacını oluşturmaktadır. Ancak bu tek görünüm değildir⁸².”

Uzlaştırma kurumunun ilk haline ilişkin düzenleme TCK'nın 73. maddesi ve CMK'nın 253. maddesinde yapılmıştır. TCK m. 73/8'deki düzenlemeye bakıldığında uzlaştırma kurumunun ilk olarak sadece soruşturulması ve kovuşturulması şikayete tabi suçlar bakımından kabul edildiğini görmekteyiz. Bu durum gerekçede şöyle açıklanmıştır: “Böylece sadece küçük ihtilafları içeren suçlar bakımından (hakaret,

koşuluyla mağdur ve fail özgür iradeleri ile uzlaştıklarında ve bu husus cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından saptandığında kamu davası açılmaz veya davanın düşürülmesine karar verilir.”

⁸¹ RG. 17.12.2004, sy: 25673. CMK md. 253'ün ilk hali şu şekilde idi: ” (1)Cumhuriyet savcısı yapılan soruşturmanın durumuna göre, kanunun uzlaşma yapılması olanağı verdiği hallerde, faili bu kanunun öngördüğü usullere göre davet ederek suçtan dolayı sorumluluğunu kabul edip etmediğini sorar. (2) Fail, suçu ve fiilden doğmuş olan maddi ve manevi zararın tümünü veya bunun büyük bir kısmını ödemeyi veya zararını gidermeyi kabullendiğinde durum, mağdura veya varsa vekiline veya kanuni temsilcisine bildirilir.(3) Mağdur, verilmiş olan zararın tümüyle veya büyük bir kısmı itibariyle giderildiğinde özgür iradesi ile uzlaşacağını bildirirse, soruşturma sürdürülmez. (4) Cumhuriyet savcısı, fail ile mağdur arasında uzlaşma işlemlerini idare etmek , tarafları bir araya getirerek bir sonuca ulaşmalarını sağlamak üzere, fail ve mağdurların bir avukat üzerinde anlaşamadıkları takdirde, bir veya birden fazla avukatın uzlaştırıcı olarak görevlendirilmesini barodan ister.(5) Uzlaştırıcı, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaşmayı sonuçlandırır. Cumhuriyet savcısı bir defaya mahsus olmak üzere bu süreyi otuz gün daha uzatabilir. Uzlaştırma süresince zaman aşımı durur. (6) Uzlaştırma müzakereleri gizli olarak yürütülür. Uzlaştırma sırasında ileri sürülen bilgi, belge ve açıklamalar taraflarca izin verilmedikçe daha sonra açıklanamaz. Uzlaştırmanın başarısız olması nedeniyle daha sonra dava açılması halinde uzlaştırma sırasında failin bazı olayları veya suçu ikrar etmiş olması davada aleyhine delil olarak kullanılamaz.(7)Uzlaştırıcı, yaptığı işlemleri ve uzlaşmayı sağlayıcı müdahalelerini belirten bir raporu on gün içinde ilgili cumhuriyet savcısına sunar. (8)Zarar, uzlaşmaya uygun olarak giderildiğinde ve uzlaştırma işleminin giderleri, fail tarafından ödendiğinde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir.”

⁸² www.tbmm.gov.tr, (E.T. 27/11/2019).

sövme, tehdit, basit nitelikli eylem gibi) bu yola gidilebilecektir. Bu ayırım ile, hukukumuzda yargı organlarının daha ağır suçlara ayırabilecekleri zaman alanı genişletilmekte ve küçük suçlarda tamamen yenileştirilmiş bir yaptırım sistemi geliştirilmektedir.”

Gereğede de bahsedildiği gibi uzlaştırma kurumunun bir amacı da küçük çaptaki uyuşmazlıkları muhakemenin konusu olmaktan çıkarılarak daha ağır suçlara ayrılacak zamanın genişletilmesidir. Bu amaç doğrultusunda uzlaştırma özellikle soruşturma aşamasında uygulama alanı bulurken istisnai hallerde kovuşturma aşamasında da uygulanabilmektedir. Uzlaştırma kurumunun diğer ülkelerdeki uygulamalarına bakıldığında cezanın infazı aşamasında dahi uzlaştırmanın uygulama alanı bulunduğu görülmektedir. İş yükünün azaltılmasının hedef alınması nedeni ile alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak benimsen uzlaştırma, onarıcı adaletin amaçladığı tarafların ihtiyaçlarının giderilmesi, toplumsal barışın tesisi gibi hususlarda yetersiz kalmıştır. Türk ceza adaleti sistemi içerisinde uzlaştırma kurumu tamamlayıcı bir çözüm yöntemi olmaktan ziyade alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak benimsenmiştir⁸³.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı uzlaştırma kurumunun kabul edilmesi ile birlikte ceza muhakemesindeki iş yükünün azalacağı beklentisi doğmuştur. Ancak uzlaştırmanın yeni bir kurum olması dolayısı ile uygulamada var olan eksiklikler, uzlaştırma ve onarıcı adalet konularında kamuoyunun tam olarak aydınlatılmaması, uzlaştırmaya salt olarak iş yükünü azaltıcı bir kurum olarak bakılması uzlaştırma kurumundan beklenen neticenin alınamamasına yol açmıştır. Uzlaştırmadan beklenen netice ortaya çıkmadığı gibi tam tersine uzlaştırmaya ilişkin hükümlerin uygulanamaması neticesinde iş yükü daha da artmıştır. Bu durum ile birlikte uzlaştırma kurumu hakkında eleştiriler ve kurumun kaldırılması yönünde talepler ortaya çıkmıştır⁸⁴. Bütün bu gelişmeler neticesinde uzlaştırmaya ilişkin hükümlerde değişiklik yapılması ihtiyacı doğmuştur. 06.12.2006 tarihli ve 5560 sayılı "Çeşitli Kanunlarda

⁸³ Asuman AYTEKİN İnceoğlu/Ulaş Karan, "Türkiye'de Ceza Davalarında Uzlaşma Uygulamaları: Hukuki Çerçevenin Değerlendirilmesi", *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, der. Galma Jahic/Burcu Yeşiladalı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi: 2008, s. 59.

⁸⁴ Bıkmaz, a.g.e., s. 49-50.

Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"⁸⁵ ile uzlaştırma kurumuna işlevsellik kazandırmak amacı ile çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

5560 sayılı kanun ile CMK'nın 253 ve 254. maddeleri ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun⁸⁶ 24. maddesinde değişiklikler yapılmış, TCK'nın 73. maddesinin 8. fıkrası yürürlükten kaldırılmak sureti ile uzlaştırmaya ilişkin hükümler TCK'dan çıkartılmıştır. Uzlaştırmanın bir usul hukuku kuralı olduğu, uzlaştırma kapsamına giren suçların CMK'da yer almasının daha doğru olacağı TCK'da yapılan değişikliğin gerekçesi olarak belirtilmiştir.⁸⁷

5560 sayılı kanun ile uzlaştırmanın kapsamı genişletilmiş, şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın kasten yaralama (TCK üçüncü fıkra hariç madde 86, madde 88), taksirle yaralama (TCK madde 89), konut dokunulmazlığının ihlali (TCK madde 116), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (TCK madde 234), ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (TCK dördüncü fıkra hariç madde 239) suçları uzlaştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bunun yanı sıra soruşturulması veya kovuşturulması şikayete bağlı olsa dahi etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği kabul edilmiştir⁸⁸.

5560 sayılı kanunda uzlaştırmanın uygulanmasına ilişkin hususların yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiş olup uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermek amacı ile "Ceza Muhakemesi Kanunu'na Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" 2007 yılında yürürlüğe girmiştir⁸⁹.

Uzlaştırma kurumu, yapılan mevzuat değişikliklerine rağmen yeterince işlevsel olamamıştır. 2015 yılı verilerine bakıldığında Cumhuriyet başsavcılıklarına gelen 7.115.323 suça ilişkin olarak 8.485 tanesi hakkında uzlaştırmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Uzlaştırmanın ceza adalet sistemimizde etkin bir uygulama alanı bulması için 2016 yılında 6763 sayılı "Ceza Muhakemesi Kanunu İle Bazı Kanunlarda

⁸⁵ RG. 19/122006, sy: 26381.

⁸⁶ RG. 15.07.2005, sy: 25876.

⁸⁷ Çetintürk, a.g.e., s. 428.

⁸⁸ Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda uzlaştırma yolunun kapatılması konusundaki görüşlere aşağıda detaylı olarak yer verilmiştir.

⁸⁹ RG. 26.07.2007, sy: 26594.

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"⁹⁰ kabul edilmiştir⁹¹. 6763 sayılı kanun ile uzlaştırma yoluna gidilebilecek suçların sayısı artırılmış ve CMK'daki "etkin pişmanlık hükümlerinin uygulandığı hallerde uzlaştırma yoluna gidilemez" şeklindeki düzenleme yürürlükten kaldırılarak uzlaştırmaya tabi suç kapsamı genişletilmiştir. Bu kanun ile suça sürüklenen çocuklar lehine düzenleme yapılmış olup mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşulu ile suça sürüklenen çocuklar bakımından uzlaştırmamanın kapsamı genişletilmiştir. 6763 sayılı kanun ile uzlaştırmamanın kurumsallaştırılması yönünde de adımlar atılmış olup uzlaştırma büroları kurulmasına ve uzlaştırmacının niteliklerine dair düzenlemeler getirilmiştir.

5560 sayılı kanun ile kabul edilen uzlaşma teklifi yapılması usulüne dair düzenleme çeşitli yönlerden eleştirilmekteydi. Bahsi geçen düzenlemeye göre soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı veya Cumhuriyet savcısının talimatı üzerine kolluk görevlisi uzlaşma teklifinde bulunabiliyordu. Uzlaşma teklifinin kolluk görevlisi tarafından yapılabilmesine olanak sağlayan düzenleme, teklif soruşturmanın henüz başındayken yapılacağından suç şüphesinin yeterince oluşmuş olmayacağı ve hukuki nitelendirmenin yapılamayacağı nedenleriyle eleştirilmiştir⁹².

Cumhuriyet savcısının talimatı ile adli kolluk görevlisinin uzlaştırma teklifinde bulunabileceğine dair düzenleme 6763 sayılı kanun ile kaldırılmış, uzlaştırma işlemlerinin uzlaştırma büroları tarafından yerine getirileceği düzenlenmiştir. 6763 sayılı kanun ile yapılan değişiklikler neticesinde uygulamadaki sorunlara açıklık kazandırmak amacı ile "Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği"⁹³ 2017 yılında yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.

Türk hukukunda uzlaştırmaya yönelik yapılan çalışmalar fail odaklı olarak yürütüldüğü, mağdurun ceza adalet sistemindeki haklarını korumaya yönelik çalışmalara aynı derecede önem verilmediğinden bahisle eleştirilmiştir⁹⁴. Tam tersi uzlaştırmamanın hukuk sistemimizde kabulü ile birlikte mağdurun ön plana çıktığını, bu

⁹⁰ RG. 02.12.2016, sy: 29906.

⁹¹ Çetintürk, a.g.e., s. 430.

⁹² Aytekin İnceoğlu/Karan, "Türkiye'de Ceza Davalarında Uzlaşma Uygulamaları: Hukuki Çerçevenin Değerlendirilmesi", s. 54-55.

⁹³ RG. 05.08.2017, sy: 30145.

⁹⁴ Yurtcan Erdener, Ceza Adaleti Reformu Çalışmaları: Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan, İstanbul 1998, s. 536.

düzenlemelerden önce mağdurun yalnızca olayı aydınlatmak için bilgi ve görgüsünden yararlanan bir tanık olarak görüldüğünü savunan görüş de mevcuttur⁹⁵.

Uzlaştırma kurumu hakkında mevzuat değişiklikleri ile yetinilmeyip bu kurumun uygulamaya yansıtılması, geliştirilmesi amacı ile Adalet Bakanlığı bünyesinde Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlığa, uzlaştırma sisteminin kurumsallaşması, bu konuda eğitimler verilmesi, sistemin denetlenmesi hususlarında önemli yetkiler verilmiştir. Bu sayede sistemin işleyişinde meydana gelen aksaklıklar daha hızlı bir şekilde tespit edilecek ve çözüme kavuşturulacaktır⁹⁶.

Türk ceza adalet sisteminde mağdurun haklarının güçlendirilmesine ilişkin atılan en önemli adımlardan birisi uzlaştırma kurumunun mevzuatımıza girmesidir. Uzlaştırma kurumunun mevzuatımıza dahil edilmesi dışında ceza kanunlarında yapılan değişiklikler ile onarıcı adalet anlayışı ile paralel olarak mağdurun hakları güçlendirilmiş, mağdur ceza muhakemesinin aktif bir süjesi konumuna getirilmiştir. Örneğin TCK md. 50'de "mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin sureti ile tamamen giderilmesi" kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak düzenlenmiştir. Yine TCK md. 168'de mağdurun uğradığı zararın aynen geri verme veya tazmin sureti ile tamamen giderilmesi halinde verilecek cezanın belli oranda indirileceği belirtilmiştir. Tüm bu düzenlemeler mağdurun mağduriyetini gidermeye, mağdur haklarını korumaya yönelik düzenlemelerdir.

3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA UZLAŞTIRMA

3.1. Almanya

Alman hukuk sistemi, Kıta Avrupası hukuk sistemine dahildir. Kıta Avrupası hukuk sisteminin bir gereği olarak adli mercilerin kullandıkları yetkilerin bir hukuki dayanağı bulunmak zorundadır. Bu bakımdan uzlaştırma kurumunun mevzuatta düzenlenmiş olması önem arz etmektedir⁹⁷.

⁹⁵ Arslan, a.g.e., s. 71.

⁹⁶ Yerdelen, a.g.e., s. 43.

⁹⁷ Bıkmaz, a.g.e., s. 38.

Almanya'da 1985 yılından bu yana uzlaştırma kurumuna ilişkin bağımsız kurumların da destek verdiği çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Uzlaştırma çalışmalarında daha çok genç suçlulara yönelinmiştir. Bunun sonucunda Alman hukukunda uzlaştırma kurumuna ilişkin olarak Alman Çocuk Adalet Kanunu'nda 1990 yılında yapılan değişiklik ile ilk kanuni düzenleme yapılmıştır⁹⁸. Bu düzenleme öncesinde onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde mağdurun zararının giderilmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda “Mağdurun Tazmini Hakkında Kanun” kabul edilmiş, 1986 yılında kabul edilen “Mağdurun Korunması Hakkında Kanun” ile mağdurun haklarını korumaya yönelik düzenlemelere yer verilmiştir⁹⁹. Yetişkinler hakkında uzlaştırmaya ilişkin ilk düzenleme ise 1994 yılında Alman Ceza Yargılaması Kanunu'nun 46/a maddesinde yapılan değişiklik ile mevzuattaki yerini almıştır. Bu madde hükmüne göre fail, uzlaştırma kapsamında fiilin neticelerinin ortadan kaldırılması için gayret göstermişse veya mağdurun zararını giderirse failin cezası indirilebilir veya belli şartlar altında cezanın niteliğine göre ceza vermektен vazgeçilebilir¹⁰⁰. Bu düzenleme ile failin uzlaşmaya ilişkin çabası desteklenmiş, mağdurun hakları ön planda tutulmak sureti ile failin zararı gidermesi konusunda sorumluluk alması amaçlanmıştır¹⁰¹. Bahsi geçen düzenlemede failin fiilin neticelerini ortadan kaldırmak için gayret göstermesi uzlaştırma için yeterli sayılmıştır. Bu düzenleme ile uzlaşma neticesinin ortaya çıkması için zararın maddi olarak tazmin edilmesi gerekmemektedir. Buradaki asıl amaç uyuşmazlığın giderilerek mağdurun manevi olarak tatmin edilmesidir. Bu kapsamda failin samimi olarak özür dilemesi dahi uzlaştırmanın gerçekleşmesi için yeterli olabilecektir¹⁰².

1990 yılında uzlaştırma kurumu hakkında ilk kanuni düzenlemenin yapılmasından önce kanun koyucu tarafından failin, mağdurun zararını gidermeye yönelik çabaları desteklenmiştir. 1969 yılında kabul edilen 1. Ceza Hukuku Reform Kanunu ile failin bu yöndeki çabalarının fail hakkında hükmedilecek cezanın belirlenmesi aşamasında dikkate alınacağı belirtilmiştir¹⁰³.

⁹⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 255.

⁹⁹ Yerdelen, a.g.e., s. 98.

¹⁰⁰ Bıkmaz, a.g.e., s. 38-39.

¹⁰¹ Yerdelen, a.g.e., s. 99.

¹⁰² Çetintürk, a.g.e., s. 258.

¹⁰³ Yerdelen, a.g.e., s. 99.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'na 1999 yılında eklenen hükümler ile uzlaştırmaya son hali verilmiştir. Bu düzenlemeye göre hakim ve savcı ceza muhakemesinin her aşamasında uzlaştırmının gerçekleşme ihtimali olup olmadığını denetlemeli, gerektiği hallerde uzlaştırma işlemlerini kendisi başlatmalı ve tarafların uzlaştırmaya yönelik çalışmalarını desteklemelidir¹⁰⁴.

Almanya federal bir devlet yapısına sahiptir. Bu yüzden Alman hukukunda uzlaştırma kurumuna ilişkin kabul edilen temel kanun düzenlemeleri açıklanan şekilde olmakla birlikte eyalet bazında çeşitli mevzuat düzenlemeleri ve çalışmalar da mevcuttur. Yargının teşkilatlandırılması ve kanunlarla kabul edilen uzlaştırma kurumunun uygulamaya yansıtılması hususunda eyaletlerin kendi yetkileri mevcuttur. Almanya'da uzlaştırma faaliyetleri sivil toplum örgütleri ve devlet kurumları tarafından yürütülmekte olup bu yapılar devlet denetiminde bağımsız olarak çalışmaktadırlar. Uzlaştırma uygulamaları merkezi bir sistem tarafından değil, sivil toplum örgütleri ve devlet kurumları tarafından ayrı ayrı yürütülmektedir. Ancak uygulamada tazminatın asgari sınırı gibi bazı konularda savcılar talimat verebilmektedir¹⁰⁵.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1940'lı yıllardan itibaren alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri mevzuatlarda kendisine yer bulmuştur. İlk başlarda alternatif çözüm yöntemleri iş hukukundan doğan uyuşmazlıkların çözümü için benimsenmiş olup ilerleyen yıllarda ceza hukuku alanında da uzlaştırmının da içerisinde bulunduğu alternatif çözüm yöntemleri hakkında çalışmalar yapılmıştır¹⁰⁶.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ceza muhakemesinde iş yükünün artması neticesinde alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini benimseme fikri kabul görmeye başlanmıştır. Bu fikrin sonucu olarak 1976 yılında Amerika Barolar Birliği tarafından alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri kabul edilmiştir¹⁰⁷.

Amerika Birleşik Devletleri Anglo-Sakson hukuk anlayışına sahip bir devlettir. Bu nedenle uzlaştırma kurumu hakkında mevzuatta bir düzenleme yapılmamış olsa dahi

¹⁰⁴ Çetintürk, a.g.e., s. 259.

¹⁰⁵ Çetintürk, a.g.e., s. 261-262.

¹⁰⁶ Arslan, a.g.e., s. 38.

¹⁰⁷ Bıkmaz, a.g.e., s. 43.

uzlaştırma yoluna gidilebilir. Eyalet sistemi ile yönetilen Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı eyaletlerde uzlaştırmaya ilişkin düzenlemeler bulunmamakla birlikte uzlaştırmayı mevzuatlarına alan eyaletlerde uzlaştırmının kapsamı ve düzenlenişi bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir. Toplam 29 eyalet mevzuatında uzlaştırmaya ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bunlardan bazıları uzlaştırma kurumu hakkında kapsamlı düzenlemeler iken bazı eyalet kanunlarında genel kanunlara atıf yapılmakla yetinilmiştir¹⁰⁸.

Eyaletlerin mevzuatlarındaki uzlaştırma kurumuna ilişkin düzenlemelere bakıldığında uzlaştırma faaliyetini yürüten kurumların yapıları, uzlaştırmacının nitelikleri, uzlaştırma kapsamına alınan suç tipleri bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir¹⁰⁹. Genel olarak uzlaştırmının uygulanma oranına bakıldığında ise uzlaştırma uygulanan suç oranının düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde oldukça yaygın olarak uygulanan "iddia pazarlığı" (pleabarganing) yöntemi gösterilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde taksirle işlenen suçlarda bu oran daha fazla olmakla birlikte kasıtlı işlenen suçların yalnız yüzde otuz üçünde uzlaştırma kurumunun uygulandığı görülmektedir¹¹⁰.

3.3. İngiltere

İngiltere de Amerika Birleşik Devletleri gibi Anglo-Sakson hukuk sistemine tabi bir devlettir. Bunun sonucu olarak yargı makamlarının bir usulü uygulaması için mevzuatta açıkça yetkilendirilmesi gerekmemektedir. Bu yüzden uzlaştırma kurumunun işletilmesi bakımından kesin bir usulden bahsedilememektedir¹¹¹.

İngiltere'deki uzlaştırma uygulamalarına bakıldığında iki tür uzlaştırma sisteminin etkili olduğu görülmektedir. Bunlar sosyal hizmet modeli ve bağımsız uzlaştırma modelidir. Sosyal hizmet modeli, çocuk ve aileyi ilgilendiren uyuşmazlıklarda uygulama alanı bulmuştur. Bu modelde uzlaştırmacı süreci yönlendirme konusunda baskın olan taraf olup fail odaklı bir sistemdir. Bağımsız uzlaştırma modelinde ise uzlaştırmacının görevi sürecin kolaylaştırılmasına yöneliktir.

¹⁰⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 273-274.

¹⁰⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 278.

¹¹⁰ Arslan, a.g.e., s. 39.

¹¹¹ Bıkmaz, a.g.e., s. 41.

Bu modelde uzlaştırmanın tarafları eşit seviyede olup diğer modelde olduğu gibi fail odaklı hareket edilmemektedir. Bahsedilen uzlaştırma sistemleri dışında uzlaştırma benzeri uygulamaların ortaya çıktığı da görülmektedir. Örneğin ocuklar hakkında uygulanan "youth-offenderpanels" suç işleyen çocuğun bir daha suç işlemesinin önüne geçmek amacı ile bir takım yollar sunan bir programdır. Bu program kapsamında suça sürüklenen çocuğun bir daha suç işlemesini önleyecek yollardan birisi olarak uzlaştırma kurumu kabul edilmiřtir¹¹².

Onarıcı adalet anlayışı İngiliz yargılamasının her aşamasında kendisine uygulama alanı bulmuştur. Uzlaştırma kurumu bütün suçlar bakımından uygulanmakla birlikte uzlaştırma yoluna gidilen dava sayısının az olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne olduğu gibi "iddia pazarlığı" (pleabarganing) yöntemi gsterilmektedir¹¹³. İngiltere'de iddia pazarlığı yöntemi ile sanıklar yüksek oranda işledikleri suçları itiraf etmektedirler. Yargılamada asıl mahkeme konumunda olan "Crown Court"larda sanıkların yüzde yetmiş beşinin işledikleri suçları itiraf ettikleri grlmřtr¹¹⁴.

İngiltere'de onarıcı adalet anlayışı kapsamında polis ihtarı sistemi kabul edilmiş ve bu sayede uyuşmazlıkların mahkemeye taşınmadan üzülmesi amaçlanmıştır. Bu yöntem basit suçlar bakımından kabul edilmiş olup fail, ihtaraya uymadığı takdirde hakkında muhakeme başlatılmakla birlikte bu durum failin aleyhine delil olarak kullanılabilir. Bu sistemde polis, ihtarının zararın tazmini gibi belirli şartlara tabi tutarak da karşı tarafa bildirebilecektir¹¹⁵.

İngiltere'de uzlaştırma kurumunun uygulanması gönüllülük esasına tabidir. Bu nedenle fail veya mağdurun uzlaştırma programına katılmak istememesi gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Mağdurun manevi zararını gidermeye yönelik veya tarafların birbirini daha iyi anlamasını sağlamak amacıyla aynı suçu işleyen failer ile aynı suç

¹¹² etintrk, a.g.e., s.344/ Yerdelen, a.g.e. s. 104.

¹¹³ Bıkma, a.g.e., s. 42.

¹¹⁴ Nuri Berkay zgen, Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlaşma, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 155.

¹¹⁵ Bıkma, a.g.e., s. 41.

neticesinde mağdur olan kişilerin bir araya getirildikleri uzlaştırma programları mevcuttur¹¹⁶.

3.4. Fransa

Yargı sisteminde iş yükünün fazla olduğu Fransa'da uzlaştırma kurumu alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak kabul edilmiş olup 1993 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan düzenleme ile Fransız mevzuatında kabul edilmiştir¹¹⁷. Yapılan bu düzenleme uzlaştırma konusunda genel bir düzenleme olup çocuklar bakımından ayrı bir düzenleme mevcuttur. Tamir uygulaması olarak adlandırılan bu düzenleme sadece çocuklara ilişkin olup çocuk adalet sistemine yönelik 1945 tarihli kanunda yer almıştır¹¹⁸. Bu kapsamda Fransa'da iki tür uzlaştırma uygulaması olduğundan bahsedilebilir. Bu uygulamalardan bir tanesi hem yetişkinler hem de çocuklar için uygulama alanı bulan ceza uzlaştırması uygulamasıdır. Bu uygulama sadece soruşturma aşaması ile sınırlı olup uzlaştırma kurumunun uygulanması savcının takdirindedir. Ceza uzlaştırmasına çocuk failler kanuni temsilcileri ile katılırlar. Diğer uygulama ise yalnız çocuklar için uygulama alanı bulan tamir usulüdür. Tamir usulünde suç işleyen çocuk sürece doğrudan katılmakla birlikte çocuğun eğitilmesi ve topluma kazandırılması temel amaçtır. Diğer usulden farklı olarak tamir usulüne savcı veya hakim tarafından başvurulabilmektedir. Usulün uygulayıcıları Adalet Bakanlığı bünyesinde bulunan Çocuk Yargısal Koruma Kurumu'na bağlı olarak çalışan görevlilerdir. Tamir usulü çerçevesinde uygulanan program neticesinde suç işleyen çocuğun işlediği suçun sonuçlarını anlaması ve yeniden topluma kazandırılması için hayır kurumunda çalışma gibi uygun bir faaliyet seçilir ve uzlaştırmayı yürüten kurum personeli, bütün sürece ilişkin hazırladığı raporu hakim veya savcıya sunar¹¹⁹.

Fransa'da uzlaştırma kurumunun daha çok hırsızlık, mala zarar verme gibi hafif suçlarda uygulama alanı bulduğu görülmektedir. Uzlaştırma süreci neticesinde sonuç ne

¹¹⁶ Çetintürk, a.g.e., s. 344.

¹¹⁷ Arslan, a.g.e., s. 46.

¹¹⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 307.

¹¹⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 312-313.

olursa olsun uzlaştırma giderleri devlet üzerinde bırakılmaktadır. Ancak avukat yardımı olan durumlarda avukatlık ücretini uzlaştırmanın tarafları karşılamaktadır¹²⁰.

3.5. Avusturya

Ülkelerin geneline baktığımızda uzlaştırma kurumunun ilk olarak çocuklar bakımından uygulanmaya başladığını görmekteyiz. Avusturya'da da durum bu şekilde olmuştur. Uzlaştırma kurumu ilk olarak 1989 tarihli Çocuk Ceza Kanunu'nda düzenlenmiştir¹²¹. Avusturya Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 2000 yılında yapılan değişikliğe kadar çocuklar ve yetişkinlerin uzlaştırma uygulamalarına ilişkin düzenlemeler farklı kanunlarda ele alınmıştı. Yapılan değişiklik ile birlikte uzlaştırma kurumu genel hatlarıyla ceza muhakemesi kanununda düzenlenmiş, uzlaştırma kurumu bakımından çocuklar ve yetişkinler arasındaki çoğu fark ortadan kaldırılmış olmakla birlikte Çocuk Ceza Kanunu'ndaki bazı hükümler geçerliliklerini korumaktadır¹²².

Avusturya mevzuatında uzlaştırma kurumuna hangi şartlar dahilinde başvurulabileceği belirlenmiştir. Bu şartlar; sanığın yapılacak yargılama neticesinde ceza almasının kuvvetle muhtemel olması, sanığın yanlış bir davranış sergilediğinin farkında olması, sanığın son bir yıl içerisinde uzlaştırma yoluna gitmemiş olması, işlenen suç neticesinin ölüm olmaması ve yetişkinler bakımından fiil neticesinde öngörülen cezanın beş yıldan az hapis cezası olmasıdır¹²³. Uzlaştırma kurumuna başvurulabilmesinin şartları belirlenmiş olmasına rağmen hangi suçlar bakımından uzlaştırma yoluna gidilebileceğine dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Sadece uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için cezalarda üst sınır öngörülmüştür. Çocuk Ceza Kanunu'ndaki düzenleme ile çocuklar bakımından cezaların üst sınırı yetişkinler için öngörülen sınırın iki katı olmakla birlikte çocuklar bakımından uzlaştırma kapsamına giren suçların sayısının artırıldığı görülmektedir¹²⁴.

Uzlaştırma kurumunun uygulanması kararını alma yetkisi ilk aşamada savcıya aittir. Savcı bu hususta karar vermemişse hakim re'sen veya talep üzerine uzlaştırma hususunda karar verebilir. Her ne kadar kural olarak uzlaştırma işlemlerini başlatma

¹²⁰ Bıkmaz, a.g.e., s. 37.

¹²¹ Arslan, a.g.e., s. 49.

¹²² Çetintürk, a.g.e., s. 283.

¹²³ Arslan, a.g.e., s. 49.

¹²⁴ Çetintürk, a.g.e., s. 284-285.

yetkisi savcıya ait olsa da uzlaştırma sürecinin uygulanması Adalet Bakanlığı tarafından mali olarak desteklenen "Aussergerichtlicher Tatausgleich" isimli kuruma aittir. Bu kurum, olayın uzlaştırmaya uygun olup olmadığını inceledikten sonra uzlaştırma işlemlerine başlar veya dosyayı savcıya geri gönderir. Kurum teamülüne göre yakın insan ilişkilerini konu alan aile içi uyuşmazlıklar gibi konular uzlaştırma için uygun türde uyuşmazlıklardır¹²⁵.

3.6. Belçika

Belçika’da kurumsal şekli ile uzlaştırma, 2005 yılında kabul edilmiş olup ülkede var olan uzlaştırma uygulaması, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler Çalışmaları’na uygunluğu bakımından en iyi uzlaştırma uygulamalarından birisi olarak kabul edilmektedir.

Belçika’da var olan uzlaştırma programı, ülkenin ceza adalet sistemi içerisine yerleştirilmiş, devletin emredici kuralları ile yürütülen uzlaştırma programlarından bir tanesidir. Uzlaştırmacılar gönüllülerden ziyade profesyoneller arasından seçilmektedir. Uzlaştırma faaliyeti gösteren kuruluşlar ile devlet arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu kapsamda Adalet Bakanlığı uzlaştırmacıların görevlendirilmesi ve sistemin işleyişinden sorumlu olan kuruma maddi kaynak sağlamaktadır¹²⁶.

Uzlaştırmacı, uzlaştırma faaliyetlerini yürütürken doğrudan mağdur ve fail ile karşılıklı olarak bir görüşme yapabileceği gibi iletişim araçları vasıtası ile dolaylı olarak da görüşme sağlayabilir. Uzlaştırma faaliyetinin doğrudan mı yoksa dolaylı bir şekilde mi sürdürüleceği, faaliyetin gerçekleştirildiği ülkenin kültürel yapısına, somut olaya göre farklılık arz edebilecektir. Belçika’da iki şekilde de uzlaştırma faaliyetini yürütmek mümkün iken doğrudan yani uzlaştırmacının tarafları ile bir araya gelmek sureti ile uzlaştırma faaliyetlerinin yürütülmesi daha yaygındır.

Belçika’da uzlaştırma kurumunun ceza muhakemesinin tüm aşamalarında uygulanması mümkündür. Hakimler ve savcılara muhakemenin tüm aşamalarında uzlaştırma usulünü taraflara bildirmek ve bu konuda onları aydınlatmak şeklinde ödevler yüklenmiştir.

¹²⁵ Çetintürk, a.g.e., s. 287-288.

¹²⁶ Clara Casado Coronas “Mağdur-Fail Arabuluculuğu Hizmetlerinde İyi Uygulamalar, s. 120.

Uzlaştırma uygulamalarında sürecin gizlilik ilkesine uygun bir şekilde yürütülmesi devletler tarafından kabul edilen bir anlayıştır. Bununla birlikte gizlilik ilkesinin hayata geçirilmesi bakımından bazı esnek durumlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bazı uygulamalarda ülkemizde olduğu gibi tarafların ne suretle uzlaştığına dair bilgiler uzlaştırma raporunda yer almaktadır. Belçika bu konuda katı bir düzenleme getirmiş olup anlaşmaya varılması halinde sadece anlaşmaya varıldığına dair bir yazı ile durum adli makamlara bildirilecektir.

4. CEZA MUHAKEMESİ HUKUKU İLKELERİ AÇISINDAN UZLAŞTIRMA

4.1. Hak Arama Hürriyeti ve Adil Yargılanma Hakkı Bakımından

Adil yargılanma hakkı ve hak arama hürriyeti, Anayasa'nın 36. maddesi ile AİHS'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Adil yargılanma hakkının kapsamına makul sürede yargılanma hakkı, hakimlerin bağımsız ve tarafsızlığı, silahların eşitliği, aleniyet, kararın gerekçeli olması gibi ilkeler girmektedir¹²⁷. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre adil yargılanma hakkı sadece kovuşturma aşamasında uygulanan bir ilke olmayıp soruşturma aşamasını da ilgilendirmektedir¹²⁸. Bahsedildiği üzere yargılamanın makul sürede bitirilmesi adil yargılamanın bir parçası olup uzlaştırma kurumunun amaçlarından bir tanesi de mağdurun olabildiğince hızlı bir şekilde mağduriyetinin giderilerek yargı sürecinin kısa sürede tamamlanmasıdır. Bu bakımdan uzlaştırma kurumu, yargılamaların makul sürede bitirilmesine katkı sağlamaktadır¹²⁹.

Hakimin bağımsız ve tarafsız olması adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Bunu sağlamak amacı ile CMK md. 34 ve devamında hakimin reddi ve çekinmesi sebepleri düzenlenmiştir. Uzlaştırma kurumunda da bağımsızlık ve tarafsızlığın sağlanması amacı ile CMK ve Yönetmelikte bazı düzenlemeler yapılmıştır. CMK md. 253/10 gereğince; *"Bu kanunda belirlenen hakimin davaya bakamayacağı haller ile reddi sebepleri, uzlaştırmacı görevlendirmesi ile ilgili olarak göz önünde bulundurulur"*. Aynı düzenlemeye Yönetmeliğin 28. maddesinde de yer verilmiştir.

¹²⁷ Kaymaz/Gökcan, a.g.e., s. 48.

¹²⁸ Yener Ünver/Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 9. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 15.

¹²⁹ Yerdelen, a.g.e., s. 82.

Yine Yönetmeliğin "etik ilkeler" başlıklı 6. maddesinde uzlaştırmacının görevini bağımsız ve tarafsız bir şekilde yerine getireceği belirtilmiştir.

Uzlaştırma görüşmeleri gizli olarak yürütülür. Burada gizlilikten anlaşılması gereken görüşmeler sırasında mağdur veya failin sunduğu bilgi veya belgelerin yine onların rızası olmadan açıklanamamasıdır¹³⁰. Bir görüşe göre, uzlaştırma kurumunun bu özelliğinden dolayı duruşma dışında uzlaştırmanın gerçekleşmesi halinde aleniyet ilkesine aykırı davranılmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise uzlaştırma kurumu, muhakeme açısından zorunlu bir unsur olmadığından bu durum aleniyet ilkesine aykırılık arz etmez¹³¹.

CMK md. 34'te hakim ve mahkemelerin her türlü kararının gerekçeli olarak yazılacağı belirtilmiştir. Kararların gerekçeli olması adil yargılanma hakkı kapsamında denetimin sağlanmasına yöneliktir. CMK md. 253/23'te uzlaşma sonucunda verilecek kararlara karşı kanun yoluna başvurulabileceği belirtilmek sureti ile uzlaştırma kurumu için de bir denetim mekanizması öngörülmüştür¹³².

Adil yargılanmanın gerçekleştirilmesi bakımından önem arz eden bir diğer ilke de silahların eşitliği ilkesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, silahların eşitliği prensibinin uygulanması bakımından tarafların iddia ve savunmalarını gerektiği şekilde sunabilme ve iddia ve savunma olanağı bakımından yaratılan dengenin bütün yargılama süreci boyunca devam ettirilmesi yönünde karar vermiştir¹³³.

Doktrinde bir görüşe göre uzlaştırma kurumu bakımından silahların eşitliği ilkesi uygulama alanı bulmamaktadır. Çünkü uzlaştırma bir muhakeme faaliyeti olmayıp neticesinde bir hüküm de kurulmamaktadır. Dolayısı ile uzlaştırmada amaç tarafların tatmin edilmesi olup kanıtlanması gereken bir durumdan veya kanıtlamak için başvurulması gereken vasıtalara erişimden söz edilemez. Silahların eşitliği ilkesinin her ne kadar uzlaştırma kurumunda uygulama alanı bulmayacağı kabul edilmiş ise de,

¹³⁰ Arslan, a.g.e., s. 33.

¹³¹ Yılmaz Hakkı, Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaşma, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 19-20.

¹³² Yerdelen, a.g.e., s. 86.

¹³³ Ünver, Hakeri, a.g.e., s. 16.

mağdur ve fail arasında bir denge gözetildiğinden kurumun bu ilkeye uygunluk teşkil ettiği belirtilmiştir¹³⁴.

Uzlaştırmanın hak arama hürriyetinden vazgeçiş olduğunu belirtenler olmakla birlikte¹³⁵ diğer bir görüşe göre uzlaştırma, tarafların kabulüne bağlı olan ve ceza muhakemesine alternatif bir yol olduğundan uzlaştırma yoluna başvurulması hak arama hürriyetini ortadan kaldırmaz. Taraflar istedikleri takdirde uzlaşmayı kabul etmeyerek ceza muhakemesine devam edilmesini talep edebilirler. Uzlaşmaya varılması halinde hem mağdurun hem de failin beklentileri karşılandığından muhakeme aşaması ortadan kalkmakta ve dolayısı ile ceza adaletini gerçekleştirmeye yönelik hakların varlığına dahi ihtiyaç duyulmamaktadır¹³⁶.

Kanımızca uzlaştırma kurumu, ne hak arama hürriyetine ne de adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil etmektedir. Yönetmelik md. 5'te uzlaştırmanın tarafların özgür iradeleri ile kabul etmeleri ve karar vermeleri halinde gerçekleştirileceği ve anlaşma yapılana kadar iradelerinden vazgeçebilecekleri belirtilmiştir. Bu doğrultuda uzlaştırma işlemlerine başlanması, muhakemenin ortadan kaldırıldığı anlamına gelmemektedir. Taraflar uzlaşmak istemedikleri takdirde muhakeme aşamasına geçilebilecektir. Yine uzlaştırma kurumunun uygulanması bakımından adil yargılanma hakkı ile paralel düzenlemelere yer verilmiştir. Örneğin uzlaştırmacının uzlaştırma evrakını teslim aldıktan sonra belli bir süre içerisinde uzlaştırma işlemlerini sonlandıracağı öngörülmekle makul sürede yargılanma ilkesine hizmet edilmiştir. Her ne kadar uzlaştırma sürecinde bir muhakeme yapılmasa da bu ve benzeri düzenlemeler ile adil yargılanma hakkı kapsamındaki ilkeler uzlaştırma bakımından da uygulama alanı bulmuştur.

4.2. Masumiyet Karinesi Bakımından

Masumiyet karinesi AY md. 38/4'te düzenlenmiştir. Buna göre, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz. Bu karineye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 14. maddesinde de yer verilmiştir. Masumiyet karinesi ile bir kişinin suç işlediği yargı kararı ile sabit

¹³⁴ Yerdelen, a.g.e., s. 88.

¹³⁵ Arslan, a.g.e., s. 8.

¹³⁶ Yerdelen, a.g.e., s. 88/ Çetintürk, a.g.e., s. 384.

oluncaya kadar o kişinin suçsuz olduğu kabul edilecektir¹³⁷. Masumiyet karinesine yönetmelikte yer verilmiş olup md. 6/1-ç hükmüne göre uzlaştırmacı, “*Masumiyet karinesi gereğince şüpheli ya da sanığın suçluluğu hakkında ön yargılı olamaz, şüpheli ya da sanığa karşı bir tavır takınamaz.*”

Uzlaştırma kurumunun masumiyet karinesine uygunluğu bakımından doktrinde iki farklı görüş bulunmaktadır. Uzlaştırma kurumunun masumiyet karinesi ile çeliştiği görüşünü savunanlara göre, uzlaştırma faaliyetinin bir hükme bağlanmaması masumiyet karinesine aykırılık teşkil eder. Uzlaştırma faaliyetini sanığın suçunu kabul etmesi olarak gören bu görüşe göre bu yönüyle de uzlaştırma kurumu masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmektedir¹³⁸. Kişinin mağdur ile anlaşma yoluna gitmesi insanlar nezdinde kişinin masumiyetini gölgelemektedir¹³⁹.

Uzlaştırmanın masumiyet karinesine uygun olduğunu savunan görüşe göre, uzlaştırma faaliyetinde kişi suç işlemiş olduğunu değil, sürece konu olan eylemi gerçekleştirdiğini kabul etmektedir. Bu durum da suç ikrarından farklı olup masumiyet karinesi ile çelişmemektedir. Çünkü bir eylemin suç oluşturup oluşturmadığı ancak yargılama neticesinde anlaşılabilir. Suçun oluşabilmesi için suçun kanunda belirtilen unsurlarının mevcut olması ve eylemin hukuka aykırı kabul edilmesi gerekmektedir¹⁴⁰. Uzlaştırma yoluna gidilmesi kişinin suç işlediğini ikrar anlamına gelmeyip mevcut durumda kişi eylemin haksız olduğunu kabul ile mağdurun zararını gidermek yönünde adım atmaktadır¹⁴¹. Ayrıca uzlaştırma müzakereleri neticesinde uzlaşmaya varılamaması halinde, soruşturma aşamasında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebileceği gibi kovuşturma aşamasında dava mahkumiyet ile sonuçlanmayabilir. Bu bakımdan uzlaşma teklifi kabul edilse dahi masumiyet karinesi geçerliliğini korur¹⁴².

Uzlaştırma kurumuna ilişkin düzenlemenin ilk halinde failin suçu kabullenmesi uzlaştırmanın şartı olarak kabul edilmişti. Doktrinde uzlaştırma yoluna başvurulabilmesi için failin suçu kabul etmesine yönelik bir şart aramak yerine, failin suça konu olaydan

¹³⁷ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 19.

¹³⁸ Arslan, a.g.e., s. 61.

¹³⁹ Bıkmaz, a.g.e., s. 69.

¹⁴⁰ Çetintürk, a.g.e., s. 377.

¹⁴¹ Yerdelen, a.g.e., s. 90.

¹⁴² Mustafa Ruhan Erdem/Ferda Eser/Pakize Pelin Özşahinli, 100 Soruda Uzlaştırma Uzlaştırmacının El Kitabı, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 31-32.

dolayı sorumluluğunu kısmen de olsa kabul etmesinin yeterli olacağı belirtilmiştir¹⁴³. 5560 sayılı kanun ile yapılan değişiklik neticesinde bu koşul kaldırılmış olup kişinin uzlaştırma teklifini kabul etmesi yeterli sayılmıştır¹⁴⁴. Anayasa Mahkemesi bir kararında failin suçu kabullenmesine ilişkin hükmü değerlendirmiş olup uzlaştırmanın bir amacının da fiilden dolayı failin sorumluluk duymasını sağlamak olduğunu, suçtan doğan sorumluluğu failin kabul etmesinin ikrar olarak anlaşılamayacağını ifade etmiştir¹⁴⁵. Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı ile uzlaştırma kurumunun masumiyet ilkesi ile çelişmediğine dair görüşler paralellik arz etmekte olup suç ikrarı ile suçtan doğan sorumluluğun farklı konular olduğuna değinilmiştir.

Uzlaştırmanın şartı olarak failin suçu işlediğini kabul etmesi şeklindeki düzenleme masumiyet karinesini sürecin en başından bertaraf ederken, bu düzenlemenin kaldırılması ile birlikte uzlaştırma kurumunun masumiyet karinesine aykırılık teşkil eden bir yanı olmadığı kanaatindeyiz. Uyuşmazlık konusu olay ile ilgisi olmayan bir kişinin uzlaşma teklifini kabul etmesi ya da uzlaşma neticesinde edimi yerine getirmeyi kabul etmesinin hayatın olağan akışına uygun olmadığı söylenebilir. Muhtemelen böyle bir durumu kabul eden kişi karşı tarafa haksızlık yaptığının bilincindedir. Ancak bir fiilin suç teşkil etmesi ile haksızlık teşkil etmesi farklı kavramlar olup eylemin suç teşkil ettiğinin anlaşılabilmesi için bir yargılama yapılması gerekmektedir. Yönetmelik md. 18/2 ve 25/2'de "*uzlaştırma müzakereleri sırasında suçun işlenmesine ilişkin olarak yapılan açıklamalara raporda yer verilmez.*" denilmek sureti ile masumiyet karinesi pekiştirilmiştir.

4.3. Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği İlkesi Bakımından

Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi AY md. 38/7 ve TCK md. 20/1'de düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere göre ceza sorumluluğu şahsidir ve kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz.

Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesinin bir gereği olarak uzlaştırma müzakerelerine fail bizzat katılmalı ve yine mağdurun zararını gidermeye yönelik edim

¹⁴³ Mustafa Özbek, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma, s.309.

¹⁴⁴ Ali İhsan İpek/Engin Parlak, İçtihatlarla Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma,1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, s. 79.

¹⁴⁵ AYM, 01/10/2009, E. 2006/106, K. 2009/124.

fail tarafından yerine getirilmelidir. Bu kapsamda fail yerine kanuni temsilcisinin veya müdafinin uzlaştırma sürecine katılması, edimi fail yerine başkalarının yerine getirmesi ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil eder¹⁴⁶.

Uzlaştırmanın amaçlarından bir tanesi şüpheli veya sanığın gerçekleştirmiş olduğu fiilin sorumluluğunu üstlenmesi olduğundan ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi burada da uygulama alanı bulacaktır. İlkenin hayata geçirilmesi bakımından uzlaştırma müzakerelerinin bizzat taraflar ile yürütülmesi ve edimin şüpheli veya sanık tarafından yerine getirilmesi önem arz etmektedir. Uzlaştırma müzakerelerine kimlerin katılabileceği CMK md. 253/13'te belirtilmiş olup şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, yasal temsilci, müdafî veya vekil müzakerelere katılabilir. Edim bakımından ise taraflar, zararın üçüncü bir kişi tarafından giderilmesi konusunda anlaşmaya varabilirler. Kanımızca hem uzlaştırma kurumunun amaçlarının yerine getirilmesi hem de ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine uygunluk bakımından, müzakerelere tarafların dışındaki kişilerin katılabileceğine ve edimin üçüncü bir kişi tarafından yerine getirileceğine dair düzenlemeler istisna olarak uygulanmalı, getirilecek yeni düzenlemeler ile bunların uygulama alanı daraltılmalıdır.

4.4. Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi Bakımından

Kamu davasının açılması bakımından kamu davasının mecburiliği ilkesi ve maslahata uygunluk ilkesi olmak üzere iki ilke söz konusudur. Mecburilik ilkesine göre kanunda aranan şartların gerçekleşmesi halinde savcı, davayı açmakla yükümlüdür. Maslahata uygunluk ilkesinde ise dava açılması konusunda savcıya takdir hakkı tanınmıştır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda kural olarak kamu davasının mecburiliği ilkesi benimsenmiştir¹⁴⁷.

CMK md. 160'ta belirtildiği üzere savcı, suç haberini alır almaz soruşturma faaliyetini gerçekleştirmek zorundadır. Yine CMK md. 170'te belirtildiği üzere soruşturma faaliyeti neticesinde toplanan deliller yeterli şüphe oluşturuyorsa savcı, iddianame düzenleyip mahkemeye sunmakla yükümlüdür. Kamu davasının açılması hususunda yeterli delilin varlığı halinde savcılık makamına takdir hakkı verilmemiş,

¹⁴⁶ Çetintürk, a.g.e., s. 381.

¹⁴⁷ Nevzat Toroslu/Metin Feyzioğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016, s. 31.

iddianame düzenlemek mecburiyeti getirilmiştir. Savcının elde edilen delillerin yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığını takdir hakkı varken yaptığı değerlendirme neticesinde delillerin yeterli şüphe oluşturduğu kanaatine varırsa iddianame düzenlemek zorundadır¹⁴⁸.

Kamu davasının mecburiliği ilkesi sadece soruşturma aşamasını ilgilendiren bir ilke değildir. Bu ilke içerisinde, açılmış olan bir davanın devam ettirilmesi düşüncesini de barındırır. Bu kapsamda savcının iddianameyi geri alma şansı bulunmadığı gibi hakim de açılan bir davayı yürütme ve bir hükümle sonlandırma mecburiyetindedir¹⁴⁹.

Yeterli delilin varlığına rağmen savcının dava açma zorunluluğuna kanunla bazı istisnalar getirilmiştir. Bunlar uzlaştırma, ön ödeme, iddianame düzenlenmesinin ertelenmesi gibi düzenlemelerdir¹⁵⁰. Uzlaştırma kurumunun özelliği göz önünde bulundurulduğunda uzlaştırma yoluna başvurulmasının soruşturma ve kovuşturma aşamasında kamu davasının mecburiliği ilkesinin bir istisnası olduğu söylenebilir. Dava açılması için gerekli şartlar oluşmuş olsa dahi uzlaştırma yoluna gidilmesini gerektiren bir hal var ise dava açılmayarak öncelikle uzlaştırma yoluna başvurulması zorunludur¹⁵¹. Yine aynı şekilde kovuşturma aşamasında uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde CMK md. 254 gereğince hakim davanın düşmesine veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verir. Bu kapsamda uzlaştırma kurumu kamu davasının mecburiliği ilkesinin bir istisnasıdır.

4.5. Eşitlik İlkesi Bakımından

Eşitlik ilkesi AY md. 10'da düzenlenmiş olup bu düzenlemeye göre herkes, kanun önünde eşittir. Yine eşitlik ilkesine TCK md. 3'te de yer verilmiştir. Eşitlik ilkesinin bir gereği olarak taraflar yargılama sürecinin başından sonuna kadar hiçbir kısıtlama ve baskı altında kalmadan iddia ve savunmalarını ileri sürebilmelidirler. Bu kapsamda tarafların eşit şekilde yargılamaya katılımı ve delilleri inceleme imkanı sağlanmalıdır¹⁵².

¹⁴⁸ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 26-27.

¹⁴⁹ Yerdelen, a.g.e., s. 92.

¹⁵⁰ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 27.

¹⁵¹ Arslan, a.g.e., s. 64.

¹⁵² Yerdelen, a.g.e., s. 90.

Eşitlik ilkesine uzlaştırma mevzuatında da yer verilmiştir. Uzlaştırma Yönetmeliği'nin "etik ilkeler" başlıklı 6. maddesine göre; "*Uzlaştırma görevini yerine getirirken taraflar arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapamaz, itibar ve güveni sarsıcı davranışlarda bulunamaz*".

Doktrinde uzlaştırma kurumunun ceza hukukunun sùjeleri arasında eşitsizliğe yol açacağına ilişkin görüşler mevcuttur. Örneğin Şahin'e göre, suçun işlenip işlenmediği noktasının ispatı zor olan uzun muhakeme süreci gerektiren olaylarda uzlaşma yolunu seçen fail, ispatı daha kolay olan ve kısa bir muhakeme süreci gerektiren suçların faillerine göre daha avantajlıdır. Bunun sebebi ise uzlaşmayı kabul eden failin muhakeme süreci ile karşılaşmayacak olmasına rağmen, uzlaşmayı kabul etmeyen fail bakımından ispatı kolay olan bir olay için kısa bir muhakeme süreci gerçekleştirilecek olsa da bu faile ceza hukuku normlarının eksiksiz uygulanacak olmasıdır¹⁵³.

Eşitlik ilkesi ile uzlaştırma kurumunun çelişmediğini savunan görüşe göre ise, daha üstün yarara ulaşabilmek için muhakemeye katılıma ilişkin haklardan vazgeçilmesi bu haklara aykırılık teşkil etmeyecektir. CMK md. 253/4'e göre kamu davası açılması için yeterli şüphe bulunması halinde dosya uzlaştırma bürosuna gönderilir. Bu durumda uzlaştırma faaliyetleri başlatılana kadar delillerin toplanması aşamasında eşitlik ilkesi uygulama alanı bulacaktır¹⁵⁴.

Eşitlik ilkesi, tarafların eşit imkanlara sahip bir şekilde muhakemeye katılmasını, iddia ve savunmalarını ayrımcılık yaratan bir kısıtlamaya tabi olmaksızın öne sürebilmelerini ifade etmektedir. Uzlaştırma kurumu da muhakemenin bir parçası olmakla birlikte eşitlik ilkesinin bu aşamada da gözetilmesi zorunludur. Kanımızca uzlaştırma kurumunun uygulanması tek başına eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eden bir durum değildir. Çünkü uzlaştırma yolunun seçilmesi gönüllülük esasına dayanır. Ayrıca uzlaştırmanın bütün suçlar bakımından uygulama alanı bulmaması da eşitlik ilkesine aykırı değildir. Uzlaştırmanın hangi suçlar bakımından uygulanacağı devletin suç politikası ile ilgili olup uzlaştırmanın hangi suçlar bakımından hangi koşullar altında

¹⁵³ Cumhuriyet Şahin, Ceza Muhakemesinde Uzlaşma, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.VI, S.1-2, 1998, s. 253.

¹⁵⁴ Kaymaz/ Gökcan, a.g.e., s. 87-88.

uygulanacağı kanun koyucu tarafından önceden belirlenmiştir. Bu bakımdan uzlaştırma kurumunun varlığının değil, uzlaştırma kapsamında yapılan işlemlerin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edip etmediğinin incelenmesi gerekmektedir. Uzlaştırmaya ilişkin mevzuatta eşitlik ilkesi kapsamında düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Yönetmeliğin 6. maddesinden yukarıda bahsedilmiştir. Yine Yönetmeliğin 4. maddesinde Türkçe bilmeyen veya engelli kişiler bakımından düzenleme getirilerek eşitliğin sağlanması yönünde bir düzenleme yapılmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda uzlaştırma kurumunun eşitlik ilkesine aykırı bir yönünün bulunmadığı kanaatindeyiz.

4.6. Delillerin Re'sen Araştırılması ve Maddi Gerçeğin Araştırılması İlkesi

Ceza muhakemesinin amacı, insan haklarına uygun bir şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasıdır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararı, “*Ceza muhakemesi hukuku, hakimlerin ceza kanununu gereği gibi uygulayabilmeleri için sanıklar hakkında lüzumlu bilgileri toplarken, sosyal düzenin korunması ile kişilerin hak ve özgürlüklerine saygı arasında bir denge kurmak suretiyle hukuken geçerli kanıtlarla hiçbir duraksamaya yer vermeden maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacını güder.*” şeklinde olmakla birlikte maddi gerçeğe ulaşmak için nasıl bir usul izleneceği belirtilmiştir¹⁵⁵. Yargıtay Genel Kurulu’na göre maddi gerçek, “gerçeğe uygunluk” anlamına gelmektedir¹⁵⁶. Ceza muhakemesi hukuku ile medeni usul hukuku arasındaki en büyük fark da burada kendisini gösterir. Ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkartılması amacı ile hakime delil araştırması için yetki verilmiştir. Bu ilkenin bir sonucu olarak hakim sanığın ikrarı ile bağlı değildir, re'sen araştırma yapıp sonucuna göre karar verebilir¹⁵⁷. Yargıtay da kararlarında re'sen araştırma ve maddi gerçeği araştırma ilkelerine değinmiş olup ceza muhakemesinin amacının, somut gerçeğin her türlü şüpheden uzak bir şekilde saptanması olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda hüküm kesinleşinceye kadar elde edilebilecek tüm delillerin değerlendirilmesi gerekmektedir¹⁵⁸. Maddi gerçeğin araştırılması ilkesine mevzuatımızda da yer verilmiştir. CMK md. 160/2 hükmü şu şekildedir: “*Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir*

¹⁵⁵ CGK, 17.02.2015, E. 2016/20-464, K. 2019/477, (UYAP E.T. 12.08.2019).

¹⁵⁶ CGK, 07.02.2017, E. 2018/11-171, K. 2019/453, (UYAP E.T. 12.08.2019).

¹⁵⁷ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 46.

¹⁵⁸ CGK, 06/10/2009, E. 2009/9-140, K. 2009/225, (UYAP E.T. 12.08.2019).

yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür".

CMK md. 253/4 gereğince yeterli şüphe bulunması halinde dosya uzlaştırma bürosuna gönderilecektir. Bu bakımdan delillerin tamamı toplanmadan tarafların uzlaşması mümkün olabilecektir. Kovuşturma aşamasında ise suçun uzlaştırma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde dosya uzlaştırma bürosuna gönderilecek, uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde ise düşme kararı verilecektir. Bu bakımdan doktrinde uzlaştırma kurumunun re'sen araştırma ilkesi ve maddi gerçeğin araştırılması ilkesine aykırılık oluşturduğu ifade edilmiştir¹⁵⁹. Yine *İpek/Parlak*'a göre uzlaştırma kurumu ile maddi gerçeğin araştırılması ilkesi birbiri ile çelişmekte, uzlaştırma kurumunun uygulanması ile birlikte işin esasına girilmemektedir. Uzlaşma sürecinde üzerinde durulan konu mağdurun zararını gidermek olduğundan maddi gerçek araştırılmamaktadır¹⁶⁰.

Maddi gerçeğe ulaşılması muhakeme sürecinden geçilmesi ile mümkündür. Uzlaştırmada ise muhakeme yapılmamakta, tarafların uzlaşmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Hakime re'sen araştırma yetkisi verilmişken, uzlaştırmacının böyle bir yetkisi olmadığı gibi görevi muhakeme yapmak değil, uzlaştırma müzakeresini yönetmektir. Bu bakımdan uzlaşma ile neticelenen bir dosyada suçu kimin işlediği gibi maddi konular açıklığa kavuşmamakta, edime bağlı bir uzlaşma söz konusu ise edimin yerine getirilmesi ile edime bağlı olmayan bir uzlaşma söz konusu ise tarafların uzlaşma yönündeki beyanları ile uyumsuzluk konusu olay ceza hukukunun kapsamından çıkmaktadır. Bu bakımdan delillerin re'sen araştırılması ilkesi ve maddi gerçeğin araştırılması ilkesi uzlaştırma kurumunda uygulama alanı bulmamaktadır. Bir nevi uzlaştırma kurumunun uygulanması ile birlikte maddi gerçeğe ulaşmaktan vazgeçilmektedir.

¹⁵⁹ Kaymaz/Gökcan, *Uzlaşma ve Ön Ödeme*, s. 95/Şahin, *Ceza Muhakemesinde Uzlaşma*: s. 248.

¹⁶⁰ Ali İhsan İpek/Engin Parlak, *Ceza Muhakemesinde Uzlaşma*, 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s. 40.

4.7. Ceza Muhakemesinin Kamusalılığı İlkesi

İlkel ceza adaleti sisteminde suç oluşturan fiilin suçtan zarar göreni ilgilendirdiği kabul gören görüştü. Zamanla devlet yapısının oluşması ve güçlenmesi ile birlikte devletin ceza hukuku konusundaki etkisi artmaya başlamıştır. Bu gelişimin bir neticesi olarak devlet, yargılama ve ceza verme konularında tekel haline gelmiştir. Ceza muhakemesinin kamusalılığı ilkesi bakımından devlet için suçluları yargılamak ve cezalandırmak hem hak hem de bir görevdir¹⁶¹. AY md. 36'da yargı yetkisinin devletin görevlerinden olduğu hükme bağlanmış olup bu düzenleme: *“Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.”* şeklindedir.

Ceza muhakemesinin kamusalılığı ilkesi kapsamında suç işleyeni yargılama ve cezalandırma yetkisini devlet, toplum adına kullanacaktır. Devletin yargı ve ceza tekeline sahip olduğu hukuk sistemlerinde öç alma, ihkak-ı hak gibi eylemler yasaklanmıştır. Devletin koyduğu kurallara aykırı hareketler, haksız fiil veya suç oluşturabilecektir¹⁶². AY md. 9'da yargı yetkisinin Türk milleti adına mahkemelerce kullanılacağı belirtilerek ceza muhakemesinin kamusalılığı ilkesine değinilmiştir. Bağımsız mahkemeler dışında yargı yetkisinin başka bir kurum, kuruluş veya kişi tarafından kullanılması mümkün değildir.

Uzlaştırma süreci neticesinde tarafların uzlaşması halinde yargılama sürecine son verilmektedir. Bu bakımdan tarafların kendi iradelerini ortaya koyarak yargılamaya son verilmesi imkanı tanıyan uzlaştırma kurumu, ceza muhakemesinin kamusalılığı ilkesinin bir istisnası olarak görülmüştür¹⁶³.

Yargılamanın kamusalılığı ilkesi doğrultusunda yargı yetkisinin devlet için hem bir hak hem de bir görev olduğu konusuna yukarıda değinmiştik. Devletin yargılama görevi toplumun ve uyuşmazlığın taraflarının sahip olduğu hakların devlet tarafından tecelli ettirilmesinin neticesidir. Örneğin yakınıni öldüren kişiyi öldürmek sureti ile cezalandırmak isteyen bir kişiyi devlet kuralları engeller. Modern ceza adalet

¹⁶¹ İpek/Parlak, Ceza Muhakemesinde Uzlaşma, s. 39.

¹⁶² Ünver /Hakeri, a.g.e., s. 20.

¹⁶³ Yerdelen, a.g.e., s. 92.

sistemlerinde ihkak-ı hak yasaktır. Devlet, adam öldüren kişiyi önceden koyduğu kurallar çerçevesinde yargılayacak ve cezalandıracaktır. Ceza sistemi adaletli olduğu ölçüde mağdurun ve toplumun hakları korunacak, toplumsal barış yeniden tesis edilecektir. Uzlaştırma kurumu da yine devletin yargı yetkisi kapsamında benimsediği bir kurumdur. Burada önemli olan devletin hak ve görevleri arasındaki dengenin bozulmamasıdır. Uzlaştırma kurumu ile devlet, yine kendi iradesi ile yargılama yetkisinden vazgeçmiş, bunu ceza adalet sistemine yararlı olacağı düşüncesi ile yapmıştır. Bu bakımdan uzlaştırma kurumunun yargılamanın kamusalılığı ilkesine aykırı olmadığı kanaatindeyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

UZLAŞTIRMANIN ŞARTLARI, UZLAŞTIRMA İLE BENZER KURUMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

1. UZLAŞTIRMANIN ŞARTLARI

1.1. Taraflara İlişkin Şartlar

Uzlaştırmanın taraflarının kim olduğunun tespiti, sürecin usulüne uygun yürütülmesi bakımından önem arz etmektedir. Uzlaştırmanın tarafları şüpheli veya sanık ve mağdur veya suçtan zarar görendir. Taraflardan birinin reşit olmaması veya kısıtlı olması durumunda ya da mağdur veya suçtan zarar görenin ayırt etme gücünün bulunmaması durumunda uzlaşma teklifi bu kişilerin kanuni temsilcilerine yapılacaktır (Yön. md. 29/2). Uzlaşma teklifinde bulunulması bakımından uzlaştırmanın tarafları arasında öncelik/sonralık durumu söz konusu değildir. Uzlaştırıcı, uzlaştırma teklifini istediği kişiden başlamak sureti ile yapabileceği gibi aynı anda da yapabilir¹⁶⁴.

Uzlaştırma işleminin taraflarının kim olacağı hususu uzlaştırmanın soruşturma veya kovuşturma aşamasında yapılmasına göre farklılık arz edecektir. Bu bakımdan kavramları açıklamakta fayda vardır. Şüpheli soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişiyi; sanık ise, kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade etmektedir (CMK md. 2). Suçun mağduru, suç niteliğindeki fiile bizzat maruz kalan kişiyi ifade etmektedir. CMK'da suçtan zarar gören kavramından bahsedilmiş ve mağdurun yanı sıra suçtan zarar gören kişilerin de kamu davasına katılma haklarının olduğu belirtilmiş olmakla birlikte suçtan zarar görenin tanımı yapılmamıştır¹⁶⁵. Suça konu fiilden doğrudan etkilenen ve mağdur dışındaki kişilerin suçtan zarar gören olduğu kabul edilmektedir¹⁶⁶.

CMK'da mağdur veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması halinde uzlaştırma işlemlerinin uygulanacağı belirtilmiştir (CMK md. 253/1). Bu

¹⁶⁴ Erdem/Eser/Özşahinli, a.g.e., s. 123.

¹⁶⁵ Bahri Öztürk, vd., Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s. 163.

¹⁶⁶ Yerdelen, a.g.e., s. 147.

nedenle uzlaştırmının tarafı kamu hukuku tüzel kişisi olamayacaktır. Mağdur veya suçtan zarar görenin kamu hukuku tüzel kişisi olması halinde, uzlaştırmının diğer şartları gerçekleşmiş olsa dahi, uzlaştırma yoluna gidilemeyecektir¹⁶⁷. Anayasa Mahkemesi, suçtan zarar görenin kamu tüzel kişisi olması halinde uzlaştırma yoluna gitmeyi engelleyen düzenlemenin, hukuk devleti ve eşitlik ilkesi gibi ceza muhakemesinin temel ilkelerine uygun olduğuna karar vermiştir¹⁶⁸.

Uzlaştırmının tarafının özel hukuk tüzel kişisi olması halinde ise uzlaşma teklifi, tüzel kişinin yetkilisine yapılacaktır¹⁶⁹. Kural uzlaştırma teklifinin bizzat taraflara yapılmasıdır. Yargıtay kararları da bu yönde olup salt sanık müdafii ile müştekilerden sorulmak suretiyle sanıktan sorulmaksızın uzlaştırma işlemlerinin yapılması bozma nedeni sayılmıştır¹⁷⁰. Ancak müşteki veya suçtan zarar gören özel hukuk tüzel kişisi ise yönetmelikteki düzenleme gereğince uzlaştırma teklifi vekâletnamede özel yetki bulunması koşulu ile vekile de yapılabilecektir (Yön. md. 29/2).

Uzlaştırma faaliyeti çerçevesinde ifade edilen beyanların uzlaştırmaya esas alınabilmesi için bu beyanın yetkili kişinin irade beyanı olması gerekmektedir. İrade beyanında bulunmaya yetkili kişinin tespiti bakımından hukuk düzeni bir bütün olarak ele alınmalıdır. Örneğin şüpheli veya mağdurun reşit olmaması veya kısıtlı olması halinde irade beyanında bulunmaya yetkili kişi kanuni temsilcidir¹⁷¹. Yönetmelikte de bu durumla paralel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bahsi geçen hükme göre, "*şüpheli, sanık, katılan, mağdur veya suçtan zarar görenin reşit olmaması ya da kısıtlı olması hali ile mağdur veya suçtan zarar görenin ayırt etme gücü bulunmaması durumunda, uzlaşma teklifi kanuni temsilcilerine yapılır*" (Yön. md. 29/2).

Doktrinde, uzlaştırma faaliyeti kapsamında irade beyanında bulunmaya yetkili kişinin küçük veya kısıtlı değil de, kanuni temsilci olmasının uzlaştırmının özgür iradeye dayanması prensibine aykırılık oluşturduğu ileri sürülmüştür¹⁷². Böyle bir durumda uzlaştırma yoluna başvurulmaması gerektiği ifade edilmiştir¹⁷³. Aksi görüşe göre ise kanuni temsilci, küçük veya kısıtlı adına irade beyanında bulunmaya kanunen

¹⁶⁷ 9. CD., 31/10/2007, E. 2007/9438, K. 2007/7719, (UYAP E.T. 15.08.2019).

¹⁶⁸ AYM, 05.03.2009, E. 2006/77, K. 2009/39, (RG 27.03.2010, sy: 27534).

¹⁶⁹ Bıkmaz, a.g.e., s. 95.

¹⁷⁰ 2. CD., 04.06.2007, E. 2007/4274, K. 2007/7969, (UYAP E.T. 15.08.2019).

¹⁷¹ Yerdelen, a.g.e., s. 146.

¹⁷² Çetintürk, a.g.e., s. 518.

¹⁷³ Mustafa Özbek, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma, s. 310.

yetkili kılınmıştır. Uzlaştırma kurumu, yapısı gereğince iradenin özgür olmasını gerektirir. Kanuni temsilci iradesini özgürce beyan edebildiği sürece bu durum uzlaştırmanın yapısını etkilemeyecektir¹⁷⁴. Yargıtay kararlarında, şüphelinin reşit olmaması durumunda uzlaşma teklifinin kanuni temsilciye yapılmaması bozma nedeni olarak sayılmaktadır¹⁷⁵.

Kanımızca şüpheli, sanık, katılan, mağdur veya suçtan zarar görenin sırf reşit olmaması nedeni ile uzlaşma teklifinin kanuni temsilciye yapılması şeklindeki düzenleme uzlaştırma kurumunun karakteristik özellikleri ile bağdaşmamaktadır. Uzlaştırmanın temel amaçları uyuşmazlığa konu fiil neticesinde meydana gelen zararın giderilmesi ve şüpheli veya sanığın bu fiilin sorumluluğunu üstlenmesidir. Fiilin mağdurda veya suçtan zarar görende meydana getirdiği psikolojik etkiyi kanuni temsilcinin tam olarak hissetmesi mümkün olmayıp, mağdur veya suçtan zarar gören gerçek kişinin şüpheli veya sanık ile uzlaşma yönündeki kararı bizzat kendisinin vermesi gerekmektedir. Yine aynı şekilde şüpheli veya sanığın gerçekleştirdiği fiilin sorumluluğunu üstlenmesi bakımından uzlaşma teklifinin bizzat kendisine yapılması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca uzlaştırma, zararın giderilmesinin yanı sıra taraflar arasındaki bozulan ilişkinin yeniden tesisini öngören bir süreçtir. Teklifin bizzat taraflara yapılmaması halinde teklif kabul edildiği takdirde edimin yerine getirilmesi kanuni bir zorunluluk olmaktan öteye gitmeyecektir. Ancak reşit olmayan tarafın menfaatlerinin korunması da gözetilmesi gereken bir husus olup uzlaşma teklifinin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama bakımından bir ayrımın yapılması gerektiği düşüncesindeyiz. Bu bakımdan TCK m. 31'deki yaş küçüklüğüne ilişkin düzenleme baz alınarak reşit olmayan tarafın uzlaşma teklifinin hukuki anlam ve sonuçlarını anlayabilecek durumda olması halinde uzlaşma teklifinin kanuni temsilciye değil, bizzat reşit olmayan tarafa yapılması gerektiği yönündeki bir düzenlemenin onarıcı adaletin tesisi bakımından daha uygun olacağı düşüncesindeyiz.

Uzlaşma teklifinin kanuni temsilciye yapılmasını öngören düzenleme, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne de aykırılık teşkil etmektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu sözleşmenin 12. maddesi "*Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda*

¹⁷⁴ Yerdelen, a.g.e., s. 148.

¹⁷⁵ CGK., 15.04.2014, E. 2013/13-689, K. 2014/191, (UYAP E.T. 15.08.2019).

görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanır. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.” ¹⁷⁶ şeklinde olmakla birlikte uzlaşma teklifinin yeterli algılama gücüne sahip çocuğa değil de kanuni temsilcisine yapılması bir eksiklik olarak nitelendirilmiştir¹⁷⁷.

Alternatif bir görüşe göre, uzlaşma teklif edilecek kişinin reşit olmaması sebebi ile uzlaşma müzakerelerini sağlıklı olarak yürütemeyeceği düşünülüyor ise, bu kişinin kanuni temsilcisine uzlaşma teklifinde bulunmak yerine, bu kişiler hakkında uzlaştırma yoluna gidilmemesi gerekmektedir¹⁷⁸.

Uzlaştırmanın taraflarının uzlaştırma müzakerelerine bizzat katılma zorunluluğu bulunmamaktadır. CMK gereğince müzakerelere şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanuni temsilci, müdafî ve vekil katılabilir. Madde hükmüne göre müdafî haricindeki kişilerin müzakerelere katılmaması halinde bu kişiler uzlaşmayı kabul etmemiş sayılacaktır (CMK md. 253/13). Yukarıda detaylı bir şekilde belirtildiği üzere, mevcut düzenlemenin aynı nedenlerle uzlaştırma kurumu ve onarıcı adalet anlayışı ile bağdaşmadığı, müzakerelerin şüpheli, sanık, mağdur veya suçtan zarar görenin aktif katılımları ile yürütülmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Taraflar dışındaki kişilerin müzakerelere katılması, tarafların hukuken bilgilendirilmesi veya süreç boyunca kendilerini yalnız hissetmemeleri bakımından yararlı olmakla birlikte özellikle vekilin müzakerelere katılmaması halinde uzlaşmayı kabul etmemiş sayılacağına ilişkin düzenleme uzlaştırma kurumunun yapısı ile örtüşmemektedir. Vekilin fiili, mağdur veya suçtan zarar gören hakkında uzlaşma teklifine yönelik bir sonuç ifade etmemelidir.

Taraflar ile ilgili ortaya çıkabilecek diğer bir sorun da, taraflardan birinin ölmesi halinde nasıl bir yol izleneceğidir. Kural olarak uzlaştırma işlemlerinin yapılabilmesi tarafların sağ olmasına bağlıdır. Mağdur veya suçtan zarar görenin ölmesi halinde ise nasıl bir yol izleneceği Yönetmeliğin md. 7/7 hükmünde düzenlenmiştir. Bu

¹⁷⁶ www.unicef.org, e.t. 25/11/2019.

¹⁷⁷ Aytakin İnceoğlu, Türkiye’de Ceza Davalarında Uzlaşma Uygulamaları: Hukuki Çerçevenin Değerlendirilmesi, s.56.

¹⁷⁸ Çetintürk, a.g.e., s.520.

düzenlemeye göre mağdur veya suçtan zarar görenin ölümü soruşturma aşamasında gerçekleşmişse uzlaştırma işlemi sonlandırılacaktır. Kovuşturma evresi için CMK'nın 243. madde hükmü saklı tutulmuştur. Bahsi geçen madde hükmüne göre mağdur veya suçtan zarar gören katılan sıfatını aldıktan sonra ölmüşse, uzlaştırma işlemleri katılanın kanuni mirasçıları ile yürütülecektir. Mağdur veya suçtan zarar gören öldüğünde katılan sıfatını almamışsa bu durumda kural, tarafın bizzat irade beyanında bulunması olduğundan uzlaştırma süreci son bulacaktır.

Uzlaştırma işlemlerinde taraflar bakımından özellik arz eden diğer bir durum ise suçun taraflarının birden fazla olması halidir. CMK'nın 253. maddesinde bu konuya yönelik bir düzenleme getirilmiştir. Aynı düzenlemeye Yönetmeliğin md. 7/3 hükmünde de yer verilmiştir. CMK md. 253/7 hükmü, "*Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suçtan dolayı uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekir*" şeklinde olup uzlaştırmanın sağlanması mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi şartına bağlanmıştır. Bu düzenleme, uzlaştırmanın kapsamını daralttığı gerekçesi ile eleştirilmiştir. Eleştirel görüşe göre, mağdurlardan veya suçtan zarar görenlerden birinin veya bazılarının uzlaşmayı kabul etmesi halinde bu kişiler ayırt edilerek ayrı bir uzlaştırma işlemi yapılmalı, uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde kovuşturmaya yer olmadığı veya davanın düşmesi kararı sadece uzlaşan kişiler hakkında verilmelidir¹⁷⁹. Bu durumda uzlaşan mağdur veya suçtan zarar gören bakımından fail ile arasındaki ceza ilişkisi son bulacaktır. Ancak mağduriyete veya zarara yol açan fiil tek olduğundan mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsi uzlaşmayı kabul etmez ise, failin uyuşmazlığa konu fiil bakımından cezai sorumluluğu devam edecek, yargılama yapıp neticesine göre hüküm verilecektir. Uyuşmazlık konusu olan fiilde şüpheli veya sanığın birden fazla olması halinde ise bu kişiler arasında suça iştirak iradesi bulunsa dahi her bir kişi hakkında uzlaşmanın sağlanıp sağlanmadığı ayrı ayrı değerlendirilecektir. Uzlaşan şüpheli veya sanık hakkında uzlaşma hüküm doğuracak, uzlaşan kişi diğerlerinin durumundan etkilenmeyecektir. Bu düzenleme ile şikayetin bölünmezliği ilkesinden farklı bir yol tercih edilmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 517.

¹⁸⁰ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 783.

1.2. Suçun Uzlaştırma Kapsamında Olması

1.2.1. Genel Olarak

Uzlaştırma işlemlerinin başlatılması için gereken şartlardan biri, suçun uzlaştırma kapsamında olmasıdır. Uzlaştırma kapsamında bulunan suçların sayısı CMK'da çeşitli tarihlerde yapılan düzenlemeler ile arttırılmıştır. Böylelikle uzlaştırmanın uygulama alanı genişletilmiştir. 5560 sayılı kanun ile CMK'da yapılan değişiklik neticesinde katalog suçlar uzlaştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bu düzenlemeden önce sadece soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar uzlaştırma kapsamında bulunmaktaydı. 6763 sayılı kanun ve aşağıda daha detaylı olarak açıklanacak olan 7188 sayılı kanun ile uzlaştırmaya ilişkin son düzenlemeler yapılmış olup bu değişiklikler ile uzlaştırma kapsamında bulunan katalog suçların sayısı arttırılmış ve etkin pişmanlık hükümlerinin uygulandığı suçlar da kapsama dahil edilmiştir.

Uzlaştırma kapsamına giren suçları dört ana başlıkta incelemek mümkündür. Bunlar; soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar, şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın CMK'da yer alan katalog suçlar, mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla suça sürüklenen çocuklar bakımından üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar ve özel kanunlarda uzlaştırmaya tabi olduğu açıkça belirtilen suçlardır. Kanun koyucu bazı durumlar yönünden uzlaştırmanın kapsamına kısıtlamalar getirmiştir. CMK'nın md. 253/3 hükmü gereğince soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olsa bile, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar bakımından uzlaştırma yoluna gidilemez ve uzlaştırma kapsamına giren bir suçun bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte aynı mağdura karşı işlenmiş olması halinde de uzlaştırma hükümleri uygulanmaz.

1.2.2. Soruşturulması ve Kovuşturulması Şikayete Bağlı Suçlar

Şikayet, soruşturulması veya kovuşturulması şikayete bağlı olan bir suçun yetkili kişi tarafından kanunda belirtilen süre içerisinde yine kanunda belirtilen yerlere bildirilmek sureti ile suç işleyen kişiye yaptırım uygulanması yönünde irade beyanında

bulunulmasıdır¹⁸¹. Ceza muhakemesinde kural, suçların re'sen soruşturulması ve kovuşturulması olup bir suçun şikayete bağlı olduğunun mevzuatta açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir¹⁸².

Soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olan suçların uzlaştırma kapsamında olduğu CMK md. 253/1'de belirtilmiştir. Bu düzenleme sadece TCK'da düzenlenen şikayete tabi suçlar için değil, bütün mevzuat kapsamındaki şikayete tabi suçlar için geçerlidir. Hangi kanunda yer alırsa alsın soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olan bir suç uzlaştırma kapsamında yer alacaktır. Örneğin 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'un karşılıksız çek keşide edilmesine dair 16. maddesi şikayete tabidir. Bu düzenleme kapsamına giren bir durum bakımından uzlaştırma yoluna gidilebilecektir.

Doktrinde, uzlaştırmanın amacının uyuşmazlığın yargı önüne gelmeden çözülmesi olduğu, bu nedenle şikayete bağlı suçun uzlaştırma kapsamında bulunmasının uzlaştırmanın amacı ile uyuşmadığına dair görüşler mevcuttur¹⁸³. Aksi görüşe göre ise, suçun şikayete bağlı olduğu durumlarda mağdur veya suçtan zarar görenin menfaati korunduğundan bu durum uzlaştırmanın amacı ile paralellik göstermektedir¹⁸⁴.

Bir suçun şikayete tabi olması bu yönde kanunda açık bir düzenleme yapılmış olmasına bağlıdır ve kanunda aksi belirtilmedikçe bir suç şikayete tabi ise uzlaştırma kapsamındadır¹⁸⁵. CMK'nın 253/3. maddesinde soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olsa da, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda uzlaştırma hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilerek istisna bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu düzenleme 5918 sayılı "Türk Ceza Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"¹⁸⁶ ile getirilmiş olmakla birlikte düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten önce işlenen fiiller açısından nasıl bir yol izlenmesi gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Uzlaştırma kurumunun maddi hukuk normu niteliğindeki fail ile devlet arasındaki ceza ilişkisini sona erdiren özelliği göz önünde bulundurularak, lehe olan kanunun

¹⁸¹ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 88.

¹⁸² İpek/Parlak, a.g.e., s. 58.

¹⁸³ Çetintürk, a.g.e., s. 460.

¹⁸⁴ Yerdelen, a.g.e., s. 154.

¹⁸⁵ Bıkmaz, a.g.e., s. 92.

¹⁸⁶ RG. 09/07/2009, sy : 27283.

uygulanması kuralı gereğince suç tarihindeki lehe kanun gözetilmek suretiyle cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda da uzlaştırma hükümleri uygulanabilecektir. Yargıtay'ın bu yönde kararları mevcuttur¹⁸⁷.

6763 sayılı kanun ile yapılan düzenleme ile etkin pişmanlık hükümlerine tabi suçlar bakımından uzlaştırma mümkün hale getirilmiştir. Düzenleme öncesinde bir suç şikayete tabi olsa dahi etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması söz konusu olduğunda o suç hakkında uzlaştırma yoluna gitmek mümkün değildi. Böylelikle uzlaştırmanın uygulama alanı genişletilmiştir.

Şikayete tabi olsa dahi bazı suç tiplerinde tarafların niteliği bakımından uzlaştırma hükümlerinin uygulanması mümkün olmamaktadır. Örneğin TCK'nın 340/2 (yabancı devlet başkanına karşı suç) ve 341. (yabancı devlet bayrağına karşı hakaret) maddelerinde düzenlenen suçlar şikayete tabi olsa dahi şikayet hakkı yabancı devlette olduğu için bu suçlar uzlaştırma kapsamında değildir. Çünkü CMK'nın 253/1. maddesi gereğince uzlaştırma girişiminde bulunulması için mağdur veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması gerekir¹⁸⁸.

Uzlaştırmanın şikayete tabi suçlar bakımından uygulanabilirliği yönünden önem arz eden bir diğer konu ise, usulüne uygun bir şikayetin varlığıdır. Şikayete tabi bir suçun uzlaştırma kapsamında kaldığı tespit edildikten sonra uzlaştırma işlemlerinin uygulanabilmesi açısından usulüne uygun bir şikayetin bulunması gerekmektedir. Zira şikayet, bir muhakeme engeli olup soruşturmanın başlatılması veya muhakemenin devamı için usulüne uygun şikayetin varlığı şarttır¹⁸⁹.

Şikayetin hangi süre içerisinde yapılması gerektiği, şikayetin nereye ve hangi usulle yapılacağı hakkındaki konular TCK md. 73 ve CMK md. 158 hükümlerinde düzenlenmiştir. Aralarında iştirak iradesi bulunan kişilerden birisi hakkında şikayette bulunulması halinde diğer kişiler hakkında da şikayette bulunulmuş gibi işlem yapılacaktır. Bu durum doktrinde “şikayetin bölünmezliği ilkesi” olarak ifade edilmektedir¹⁹⁰.

¹⁸⁷5.CD., 05.04.2007, E. 2006/455, K. 2007/2634, (UYAP E.T. 15.08.2019).

¹⁸⁸ Çetintürk, a.g.e, s. 462.

¹⁸⁹ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 90.

¹⁹⁰ İpek/Parlak, a.g.e., s. 59.

Soruşturulması şikayete bağlı bir suçun söz konusu olduğu bir durumda şikayet mevcut değilse savcılığın yapması gereken soruşturma işlemlerini durdurmak ve şikayet şartının yerine getirilmesini beklemektir¹⁹¹. Şikayet şartı yerine getirilmediği veya var olan şikayet geri alındığı takdirde uzlaştırma yoluna gidilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için suçun şikayete tabi bir suç olmasının yanı sıra usulüne uygun bir şikayetin varlığı şarttır¹⁹². Şikayet, usulüne uygun olarak yapıldıktan sonra şikayetçinin ölmesi halinde ise uzlaştırma işlemleri mirasçılar ile yürütülecektir¹⁹³.

Bazı durumlarda suçun şikayete tabi olduğu, fiilin hukuki niteliğinin farklı olduğunun anlaşılması ile ortaya çıkmış olabilir. CMK'nın 158/7. maddesinde kovuşturma evresine geçildikten sonra suçun şikayete bağlı olduğunun anlaşılması halinde mağdur açıkça şikayetten vazgeçmediği takdirde yargılamaya devam olunacağı belirtilmiştir. Böyle bir durumda mağdur veya suçtan zarar gören şikayetini geri almadıkça kovuşturma aşamasında uzlaştırma yoluna gidilmesi gerekmektedir¹⁹⁴. Şikayetten vazgeçme hükmün kesinleşmesine kadar mümkün olup vazgeçmenin hüküm doğurması için sanığın vazgeçmeyi kabul etmesi gerekmektedir (CMK md. 73).

1.2.3. Ceza Muhakemesi Kanununda Yer Alan Katalog Suçlar

Uzlaştırma kurumunun mevzuatımızda kabul edilen ilk halinde sadece şikayete bağlı suçlar yönünden uzlaştırma yoluna gidilebileceği kabul edilmişti. Bu durumun gerekçesi olarak ise küçük çaptaki uyuşmazlıklarda uzlaştırma kurumunun denenmek istenmesi gösterilmiştir¹⁹⁵. 5560 sayılı kanun ile 2006 yılında yapılan değişiklik neticesinde TCK'da yer alan katalog suçlar uzlaştırma kapsamına dahil edilmiştir. 6763 sayılı kanun ile 2016 yılında katalog suçların sayısı arttırılmış olup tehdit (TCK madde 106/1-1. cümle), hırsızlık (TCK madde 141), dolandırıcılık (TCK madde 157) suçları uzlaştırma kapsamına alınmıştır. 7188 sayılı "Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı

¹⁹¹ Ünver, Hakeri, a.g.e., s. 90.

¹⁹² Bıkmaz, a.g.e.,s. 92.

¹⁹³ 13. CD., 27.01.2014, E. 2013/31616, K. 2014/2030, (UYAP E.T. 15.08.2019).

¹⁹⁴ Erdal Yerdelen, Kovuşturma Evresinde Uzlaştırma Usulü, (Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı), Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı, Ankara 2018, Yayın No:1, s. 150.

¹⁹⁵ Yenisey/Nuhoğlu, a.g.e., s. 818.

Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”¹⁹⁶ ile uzlaştırma kurumuna ilişkin son düzenlemeler yapılmış olup iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (TCK md. 117/1, md. 119/1-c), güveni kötüye kullanma (TCK md. 155) ve suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi (TCK md. 165) suçları uzlaştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Şikayete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın uzlaştırma yoluna gidilebilecek TCK’da düzenlenen diğer suçlar ise şunlardır: Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç md. 86; md. 88), taksirle yaralama (md. 89), konut dokunulmazlığının ihlali (md. 116), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (md. 234), ticari sır bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç md. 239) [CMK m. 253/1-b].

Bir suçun katalog halinde sayılmak sureti ile uzlaştırma kapsamına alınması ile şikayete tabi olması farklı durumlardır. Re’sen soruşturulan ve kovuşturulan bir suçun uzlaştırma kapsamına alınması onu şikayete tabi hale getirmeyecektir. Yargıtay uygulaması da bu şekildedir¹⁹⁷.

Uzlaştırma kapsamına alınan suçların kapsamının genişletilmesinin yanı sıra 6763 sayılı kanun ile uzlaştırmının kurumsal yapısına ilişkin yeni düzenlemeler de yapılmıştır. Bu bakımdan daha önce uzlaştırma işlemleri uygulanmasına rağmen yeni düzenlemenin sanığın lehine olması halinde nasıl bir yol izleneceği sorunu gündeme gelecektir. Yargıtay, bir suç daha önceden uzlaştırma kapsamında olsa dahi 6763 sayılı kanun ile uzlaştırma bürosuna ilişkin yapılan düzenlemeler neticesinde kanunilik ve lehe uygulamaya ilişkin maddeler gözetilerek uzlaştırma işlemi uygulanıp sonucuna göre sanığın hukuki durumunun değerlendirilmesi gerektiğine hükmetmiştir¹⁹⁸.

Lehe uygulama ilkesi gereğince bir suçun ne zaman işlendiği ve suçun uzlaştırma kapsamına ne zaman alındığı önem arz etmektedir. Yargıtay, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına konu olan suçun hükmün açıklanması aşamasında uzlaştırma kapsamında kaldığından bahisle hükmün açıklanmasından önce uzlaştırma hükümlerinin uygulanıp sonucuna göre hüküm tesis edilmesi gerektiğine hükmetmiştir¹⁹⁹. Aynı şekilde Yargıtay’ın lehe uygulama ve kanunilik ilkeleri

¹⁹⁶ RG. 24/10/2019, sy :30928.

¹⁹⁷ 2. CD., 25.01.2007, E. 2006/6919, K. 2007/899, (UYAP E.T. 15.08.2019).

¹⁹⁸ 4. CD., 03.07.2017, E. 2014/33579, K. 2017/18302, (UYAP E.T. 15.08.2019).

¹⁹⁹ 12. CD., 01.02.2016, E. 2015/4113, K. 2016/1931, (UYAP E.T. 15.08.2019).

gözetilerek adli sicil kaydında bulunan ve tekerrüre esas alınan hükümde uzlaştırma işlemi uygulanıp uygulanmadığı araştırılarak sonucuna göre hüküm kurulması gerektiğine yönelik kararı mevcuttur²⁰⁰. Ceza muhakemesinde, yeni kanunun lehe veya aleyhe olduğuna bakılmaksızın derhal uygulama ilkesi geçerlidir²⁰¹. Uzlaştırmanın usul hukuku kuralı olduğu kabul edilirse, uzlaştırmaya ilişkin yeni hükümlerin lehe veya aleyhe olduğuna bakılmaksızın derhal uygulanması yani tamamlanmış işlemler bakımından hüküm doğurmaması gerekmektedir. Doktrinde ağırlık kazanan görüş, uzlaştırmanın karma hukuki niteliğinin olduğu yönündedir. Bu doğrultuda uzlaştırmanın fail hakkında hükmedilecek yaptırımını etkileyen yönü onun maddi ceza normu niteliğini yansıtırken, uzlaştırma işlemlerinin nasıl yapılacağına dair düzenlemeler uzlaştırmanın muhakeme normu niteliğini yansıtmaktadır²⁰².

1.2.4. Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından Uzlaştırma

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nu md. 3/1-a hükmüne göre suça sürüklenen çocuk, “*Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu*” ifade eder.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda, 5560 sayılı kanun ile yapılan değişiklik neticesinde CMK'nın uzlaştırmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulama alanı bulmuştur. Doktrinde, suça sürüklenen çocukların yetişkinler ile aynı düzenlemeye tabi tutulması, çocuğun olumsuz yönde etkileneceği, çocuğun ceza muhakemesinde daha fazla korunması gerektiği ve suça sürüklenen çocuk bakımından uzlaştırma kapsamına giren suç sayısının artırılması gerektiği düşünceleri ile eleştirilmiştir²⁰³. Avrupa Komisyonu'nun Türkiye hakkında açıkladığı 2005 yılındaki ilerleme raporunda suça sürüklenen çocuklar hakkındaki ceza hukuku hükümlerinin genel ceza hukuku hükümleri ile aynı olması eleştirilmiştir²⁰⁴.

²⁰⁰ 3. CD., 05.07.2017, E. 2016/18870, K. 2017/10085, (UYAP E.T. 15.08.2019).

²⁰¹ Veli Özer Özbek vd., Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010, s. 122.

²⁰² Yerdelen, a.g.e., s. 71.

²⁰³ Çetintürk, a.g.e., s. 477,478/ Mustafa Serdar Özbek, a.g.m., s. 125.

²⁰⁴ Mustafa Özbek, Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma, s. 315.

Bütün bu gelişmeler neticesinde suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrı bir düzenlemeye yer verilmiştir. 6763 sayılı kanun ile suça sürüklenen çocuklar yönünden lehe bir düzenleme yapılmakla CMK md. 253/1-c hükmünde mağdurun veya suçtan zarar görenin özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçların uzlaştırma kapsamında olacağı belirtilmiştir.

Yetişkinler bakımından uzlaştırma kapsamında bulunan suçlar, suça sürüklenen çocuk için de uygulama alanı bulmakla birlikte suça sürüklenen çocuk lehine uzlaştırma kapsamı genişletilmiştir. Bir görüşe göre, her ne kadar suça sürüklenen çocuk bakımından lehe bir düzenleme yapılmış olsa da, bu düzenleme TCK kapsamındaki suçlar bakımından uygulama alanı bulacaktır. Özel kanunlarda düzenlenen suçlar bakımından mağdur veya suçtan zarar gören özel hukuk tüzel kişisi olsa ve üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren bir suç olsa dahi uzlaştırma yoluna gidilemeyecektir²⁰⁵. Özel kanunlar bakımından bahsi geçen düzenlemenin uygulama alanı bulacağına dair görüşler de mevcuttur²⁰⁶. Kanımızca uzlaştırma uygulamasında suça sürüklenen çocuklar bakımından ceza üst sınırı öngören lehe düzenlemenin tüm ceza mevzuatı bakımından uygulanması mümkündür. Zira CMK md. 253/1- hükmünde genel kanun - özel kanun ayrımı yapılmamıştır.

CMK md. 253/1-c hükmünün uygulanması bakımından şüpheli veya sanığın çocuk sayılması yani on sekiz yaşını doldurmamış bulunması gerekmektedir (TCK m. 6/1-b). Şüpheli veya sanığın on sekiz yaşını doldurup doldurmadığının tespiti bakımından önem arz eden tarih uzlaştırmanın uygulandığı tarih değil, suçun işlendiği tarihtir²⁰⁷.

Mevcut düzenlemeye göre suça sürüklenen çocuklar bakımından uzlaştırma kapsamında bulunan suçlar şunlardır: Kasten yaralama (TCK md. 86/1-2-3), taksirle yaralama (TCK md. 89/1 ve 4), insan üzerinde deney (TCK md. 90/1), organ ve doku ticareti (TCK md. 91/2 ve 6), terk (TCK md. 97/1), yardım ve bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi (TCK md.98/1-2), kısırlaştırma (TCK md. 101/2), tehdit (TCK md.106/1), şantaj (TCK md. 107/1ve 2), cebir (TCK md. 108/1), siyasi hakların

²⁰⁵ Yerdelen, a.g.e., s. 159.

²⁰⁶ Erdem, a.g.e., s. 49.

²⁰⁷ Erdem, a.g.e., s. 48.

kullanılmasının engellenmesi (TCK md.114/1), inanç düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasının engellenmesi (TCK md. 115),konut dokunulmazlığının ihlali (TCK md. 116/1-2-4), iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (TCK md. 117/1-4), sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi (TCK md. 118/1-2), haksız arama (TCK md. 120/1), dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi (TCK md. 121/1), nefret ve ayrımcılık (TCK md. 122), kişilerin huzur ve sükununu bozma (TCK md. 123/1), haberleşmenin engellenmesi (TCK md. 124/1), hakaret (TCK md. 125/1-2-3), kişinin hatırasına hakaret ceset ve kemikleri alma bunlara tahkir edici fiil (TCK md. 130/1-2), haberleşmenin gizliliğini ihlal (TCK md. 132/1-3), kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi veya kayda alınması (TCK md. 133/2), özel hayatın gizliliğini ihlal (TCK md. 134/1), kişisel verilerin kaydedilmesi (TCK md. 135), verileri yok etmeme (TCK md. 138), hırsızlık (TCK md.141/1), mal zarar verme (TCK md. 151), hakkı olmayan yere tecavüz (TCK md. 154), güveni kötüye kullanma (TCK md. 155/1), bedelsiz senedi kullanma (TCK md. 156/1), alacağı tahsil amacı ile dolandırıcılık (TCK md. 159/1), kaybolmuş veya hata sonucu ele geçmiş eşya üzerinde tasarruf (TCK md. 160/1), taksirli iflas (TCK md. 162), karşılıksız yararlanma (TCK md. 163/1-2-3),şirket veya kooperatifler hakkında yanlış bilgi (TCK md. 164), suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi (TCK md. 165), bilgi vermeme (TCK md. 166), açığa imzanın kötüye kullanılması (TCK md .209), çocuğun soy bağıını değiştirme (TCK md. 231/1), kötü muamele (TCK md.232/1-2), aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali (TCK md. 233/1-2-3), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (TCK md. 234/1-3), ticari sır bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (TCK md. 239/1-2), bilişim sistemine girme (TCK md. 243/1-3-4), sistemi engelleme bozma verileri yok etme değiştirme (TCK md. 244/2), kişilerin malları üzerinde usulsüz tasarruf (TCK md. 261), görevi yaptırmamak için direnme (TCK md. 265/1), genital muayene (TCK md. 287/1), hak kullanımını ve beslenmeyi engelleme (TCK md. 298/1).

Burada özellik arz eden durum suçun uzlaştırma kapsamında olup olmadığı değerlendirilirken somut mu, yoksa soyut cezanın mı esas alınacağı konusudur. Uygulamada sonuç ceza esas alınarak suçun uzlaştırma kapsamında kaldığından bahisle dosya uzlaştırma bürosuna gönderilebilmektedir. Yargıtay kararlarında sonuç cezanın

değil, kanunda belirtilen soyut cezanın esas alınacağı belirtilmektedir²⁰⁸. *Yenidünya*'ya göre suça sürüklenen çocuklar bakımından öngörülen uzlaştırma hükmünün uygulanmasında suçun yalnızca temel şekli değil, nitelikli hali de göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak yaş küçüklüğü sebebi ile indirim öngören TCK md. 31 hükmü göz önünde bulundurulmaz²⁰⁹.

1.2.5. Özel Kanunlarda Uzlaştırmaya Tabi Suçlar

Soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar haricinde özel kanunlarda yer alan suçlar bakımından uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için açık hüküm bulunması gerekmektedir. Özel kanunlarda uzlaştırma yolunu öngören bir düzenleme bulunmamaktadır. Suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olduğu takdirde, bu suç TCK'da yer almayıp özel ceza kanununda yer alsa dahi uzlaştırma yoluna gidilebilecektir (CMK m. 253/1-a).

1.2.6. Uzlaştırma Yasağı Getirilen Haller

Uzlaştırma kurumunun kapsamı yapılan mevzuat değişiklikleri ile genişletilse de uygulamada ortaya çıkan aksaklıklar ve bazı suçlar bakımından uzlaştırma hükümlerinin uygulanmasının mağdur bakımından ortaya çıkaracağı sonuçlar göz önünde bulundurularak bazı durumlar yönünden uzlaştırma yoluna gidilmesi yasaklanmıştır. Bunlardan bir tanesi uyuşmazlığın konusunu cinsel dokunulmazlığa karşı işlenmiş bir suçun oluşturmasıdır. CMK md. 253/3 hükmünde şikayete tabi olsa dahi cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda uzlaştırma hükümlerinin uygulanamayacağı düzenlenmiştir.

Uzlaştırma kurumunun mevzuatımızda yer bulduğu ilk halinde şikayete tabi olan cinsel suçlar bakımından uzlaştırma kurumunun uygulama alanı bulacağı belirtilmişti. Bu durum doktrinde eleştiri konusu olmuştu. Uzlaştırma sürecinin cinsel suç mağduruna yarar sağlayacağı, psikolojik yönden yıpranan mağdurun beden muayenesi gibi işlemlere maruz kalmadan uyuşmazlığın çözülebileceği, kovuşturma aşamasında aleniyet ilkesinin benimsenmesi dolayısı ile uzlaştırma yolu ile uyuşmazlığın

²⁰⁸ 3. CD., 05/04/2017, E. 2017/2743, K. 2017/4022; 3. CD., 08/05/2017, E. 2017/2362, K. 2017/5925 (UYAP E.T. 15.08.2019).

²⁰⁹ Caner Yenidünya, Son Düzenlemeler Işığında Uzlaştırma Kurumu, (www.hukukihaber.net, E.T. 28/11/2019).

çözümlemesinin mağdurun utanma duygusu ile karşı karşıya kalmasını önleyeceği fikrinin²¹⁰ yanı sıra cinsel suçlarda uzlaştırma yolunun mümkün kılınmasının mağdurun onurunu zedeleyebileceği ve mağdurun aleyhine bir düzenleme olduğu fikri de ileri sürülmüştür²¹¹. Mağdur üzerindeki travma etkisini ortadan kaldırmak için uzlaşma teklifinin kabul edileceği şeklindeki yaklaşımın uzlaştırmanın kişilerin özgür iradesine dayanması ve gönüllülük ilkelerine aykırılık arz ettiği, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda uzlaştırma yoluna gidilmesinin daha büyük ahlaki ve toplumsal sorunlara yol açacağı belirtilmiştir²¹².

5560 sayılı kanun ile yapılan düzenleme neticesinde şikayete tabi olup olmadığına bakılmaksızın cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar uzlaştırma kapsamından çıkartılmıştır. Mevcut düzenlemeye göre TCK md. 102 (cinsel saldırı), md. 103 (çocukların cinsel istismarı), md. 104 (reşit olmayanla cinsel ilişki) ve md. 105 (cinsel taciz)'te düzenlenen suçlar uzlaştırmanın konusunu oluşturamaz. Ancak suçta ve cezada kanunilik ve lehe kanunun uygulanması ilkeleri gereğince 5560 sayılı kanunun yürürlük tarihi olan 06/12/2006 tarihine kadar işlenen şikayete bağlı cinsel suçlar bakımından uzlaştırma kurumu uygulama alanı bulacaktır²¹³. Yukarıda detayı ile bahsedildiği üzere uzlaştırmanın karma niteliğe sahip olduğu kabul edilmekle birlikte fail hakkında hükmedilecek yaptırımını etkileyen yönü onun maddi ceza normu niteliğini yansıttığından düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar işlenen şikayete bağlı cinsel suçlar bakımından uzlaştırma kurumunun uygulama alanı bulacağı kanaatindeyiz.

Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların mağdurunun genellikle kadın veya çocuk olduğu görülmektedir. Ülkemizde kadın ve çocukların hem sosyal hem de ekonomik anlamda genel itibarıyla güçsüz konumda bulunduğu göz önünde bulundurularak, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar bakımından uzlaştırma hükümlerinin uygulanmasının suçun mağdurunu dezavantajlı konuma getireceği, mağdurun özgür iradesini sürece yansıtamayacağı ifade edilmiştir²¹⁴. Cinsel

²¹⁰ Mustafa Özbek, *Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma*, s. 297.

²¹¹ Ayşe Nuhoglu, “*Uzlaşma Bakımından Şikayete Bağlı Suçlar*”, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma*, İstanbul 2005, s. 284.

²¹² Ekici Şahin/Yemenici, a.g.e., s. 474.

²¹³ Bıkmaz, a.g.e., s. 100.

²¹⁴ Seda Kalem, “*Ceza Davalarında Uzlaşma: Uygulayıcı Görüşü*”, *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, der. Galma Jahic/Burcu Yeşiladalı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi: 2008, s. 97.

dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda olayın duyulmasını engellemek amacıyla ailelerin kadınları veya kız çocuklarını uzlaşma yönünde zorlayabileceği, bu durumun da uzlaştırma kurumunun en önemli ilkelerinden olan uzlaştırmanın özgür iradeye dayanması ilkesine aykırılık teşkil edeceği belirtilmekle, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda uzlaştırma yolunu kapatan düzenlemenin yerinde bir düzenleme olduğu ifade edilmiştir²¹⁵.

Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların uzlaştırma kapsamından çıkarılmasını olumlu karşılayan ancak bunun yeterli olmadığı görüşünü savunanlar da mevcuttur. İstanbul Barosu tarafından yayınlanan “*Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar Kapsamına İlişkin Mevzuatta Yasa Değişikliği Önerisi*”nin 20. maddesinde “kadına ve çocuğa karşı cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle suçlar, şiddet ile aile içi şiddet içeren suçlar”da uzlaştırma yoluna gidilemeyeceğine dair bir düzenleme yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Kasten yaralama suçu bakımından her ne kadar TCK md. 86/3’te sayılan kişiler bakımından suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikayete tabi olmadığından fiil uzlaştırma dışında kalsa da bu kişiler dışındaki şiddet eylemi mağdurları uzlaştırma kapsamında kalacaktır. Örneğin sevgilisini veya nişanlısını yaralayan kişi hakkında yaralanmanın derecesine göre uzlaştırma yoluna gidilebilecektir. Bahsi geçen öneri gerekçesinde ifade edildiği gibi İstanbul Sözleşmesi’nde, kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet eylemlerinin şikayete bağlı olmaması, uzlaştırma kapsamında olmaması gerektiği taraf devletlere bir yükümlülük olarak getirilmiş olup bu yükümlülük gereğince her ne kadar cinsel suçlar uzlaştırma kapsamı dışına alınmışsa da kadına yönelik şiddet eylemlerinin hiçbir şekilde uzlaştırma kapsamında bulunmaması gerekmektedir²¹⁶.

Uzlaştırma yasağı getiren bir diğer düzenleme ise 5918 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’dur. Bahsi geçen kanun ile CMK md. 253/3 hükmünde yapılan değişiklik ile uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması halinde uzlaştırma hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Örneğin konut dokunulmazlığını ihlal suçu CMK’nın 253. maddesine göre uzlaştırma kapsamında ise de, bu suçun uzlaştırma

²¹⁵ AYTEKİN İNCEOĞLU, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Mevcut ve Olası Sorunları İle Uzlaşma Kurumu”, s. 653.

²¹⁶ www.istanbulbarosu.org.tr, (E.T. 28/11/2019).

kapsamında olmayan yüzde sabit ize neden olacak şekilde yaralama suçu ile birlikte gerçekleştirilmesi halinde uzlaştırma hükümleri uygulanamayacaktır.

Yasağın uygulama alanı bulması açısından önem arz eden husus suçun birlikte işlenmiş sayılmasıdır. Düzenlemenin uygulama alanı bulması açısından suçların aynı kişi tarafından işlenmiş olması yeterli değildir. Bahsi geçen suçlar arasında zaman veya yer birlikteliğinin bulunması, yani geniş bağlantının varlığı gerekmektedir²¹⁷.

7188 sayılı kanun ile farklı mağdurlara karşı işlenen suçlar bakımından bu kısıtlama kaldırılmış olup suçun aynı mağdura karşı işlenmesi şartı getirilmiştir. Yani mevcut düzenlemeye göre uzlaştırma kapsamına giren bir suç, bu kapsama girmeyen başka suçla birlikte ve aynı mağdura karşı işlenmiş olması halinde uzlaştırma hükümleri uygulanmayacaktır.

Suçta ve cezada kanunilik ve lehe kanunun uygulanması ilkeleri burada da uygulama alanı bulacak olup düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten önce işlenen suçlar bakımından bu düzenleme uygulama alanı bulamayacak olup bu tarihten önce uzlaştırma kapsamında olan bir suçun kapsamda olmayan bir suç ile birlikte işlenmesi halinde kapsamda olan suç bakımından uzlaştırma hükümlerinin uygulanması gerekecektir. Yargıtay kararları da bu yönde olmakla birlikte, Yargıtay içtihatlarında değişiklik tarihinden önce işlenen suçlar yönünden uzlaştırma kapsamında olan bir suçun bu kapsamda olmayan bir başka suç ile birlikte işlenmesi halinde uzlaştırma kapsamında bulunan suç bakımından uzlaştırma hükümlerinin uygulanması gerektiği belirtilmiştir²¹⁸.

Uzlaştırma yasağına dair 5918 sayılı kanun ile getirilen düzenlemenin Anayasa'nın 2 ve 10. maddelerine aykırı olduğu gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi, uzlaştırma uygulamasına istisna getiren düzenlemenin hukuk devleti ve eşitlik ilkelerine aykırı olmadığı, böyle bir düzenlemenin anayasal sınırlar içerisinde kanun koyucunun takdirinde olduğu gerekçesi ile talebi reddetmiştir²¹⁹.

²¹⁷ Yerdelen, a.g.e., s. 160.

²¹⁸ 6. CD., 14/09/2009, E. 2008/25103, K. 2009/11970; 4. CD. 14/09/2009, E. 2007/13016, K. 2009/14434, (UYAP E.T. 15.08.2019).

²¹⁹ AYM, 03/04/2013, E. 2013/20, K. 2013/50, (RG., 12/05/2013, sy: 28645).

Bahsi geçen düzenlemenin kabul edilmesinin altında yatan gerekçe iş yükünün artmamasını sağlamaktır. Çünkü uzlaştırma kapsamında olan suç kapsamında olmayan suçtan ayırarak onun hakkında uzlaştırma hükümlerinin uygulanması her suç bakımından farklı usul izlenmesine ve dosyaların bölünmesi nedeniyle iş yükünün artmasına sebebiyet verecektir. Ceza muhakeme sistemini daha seri hale getirmek amacı ile uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması halinde uzlaştırma hükümlerinin uygulanmayacağına yönelik düzenleme kabul edilmiştir²²⁰.

Kanımızca uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması halinde uzlaştırma hükümlerinin uygulanmayacağına dair düzenleme uzlaştırmanın kapsamını büyük ölçüde daraltmakta ve bu nedenle uzlaştırma kurumundan beklenen fayda sağlanamamaktadır. Uzlaştırma uygulamasına böyle bir kısıtlama getirmek, getirilen düzenlemenin gerekçesi de göz önünde bulundurulduğunda mağdurun tatmin edilmesi, failin sorumluluk üstlenmesi gibi amaçların iş yükünün azaltılması amacına feda edilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenlerle bahsi geçen sınırlamanın kaldırılmasının onarıcı adalet anlayışının yerine getirilmesi bakımından gerekli olduğu kanaatindeyiz.

1.2.7. Soruşturma ve Kovuşturmaya İlişkin Şartlar

Uzlaştırma kurumunun uygulama alanı bulabilmesi için her şeyden önce soruşturma veya kovuşturmanın var olması gerekmektedir. Soruşturma veya kovuşturmanın yürütülebilmesi için muhakeme şartlarının sağlanması gerekmekte olup muhakeme şartlarının varlığı re'sen araştırılacaktır²²¹. Başlıca muhakeme engelleri şikayet, izin, talep, hüküm, derdestlik, dava zamanaşımı, af, ön ödeme, sanığın akıl hastası olması, bekletici mesele ve yasama dokunulmazlığıdır²²². Bu doğrultuda şikayet, izin, açılmış dava gibi muhakeme şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği re'sen araştırılacak, bu hususların tam olduğu anlaşıldıktan sonra uzlaştırma işlemlerine geçilecektir.

²²⁰ Çetintürk, a.g.e., s. 476.

²²¹ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul: Beta Yayınları, 2010, s. 650-651.

²²² Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 88.

Uzlaştırmanın niteliği gereği muhakeme engeli olduğu kabul edilmektedir. CMK md. 174/1-c hükmü gereğince uzlaştırma usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianamenin iadesi gerekecektir. Yine CMK md. 254 hükmünde kovuşturma aşamasında suçun uzlaştırma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderileceği düzenlenmiştir. Bütün bunlar uzlaştırmanın muhakeme engeli olduğuna ilişkin düzenlemelerdir. Uzlaştırmanın kendisi bir muhakeme engeli olmakla birlikte uzlaştırma işlemlerinin yapılabilmesi için başka bir muhakeme engelinin bulunmaması gerekmektedir²²³. Örneğin sanık hakkında aynı olaya ilişkin verilmiş bir karar veya devam eden bir yargılama varsa CMK md. 223/7 hükmü gereğince davanın reddi gerekmektedir. Bahsi geçen muhakeme engeli davanın sonuçlandırılmasını gerektirdiğinden bu durumda uzlaştırma yoluna gidilmesi de mümkün değildir.

5560 sayılı kanun ile yapılan değişiklik neticesinde uzlaştırma işlemlerine başlanabilmesi için şüphelinin suçu kabullenmesi gerektiği şeklindeki düzenlemeye son verilmiştir. Bununla birlikte her uyuşmazlıkta uzlaştırma yoluna gidilmesi belki de suçsuz bir kişinin sürece dahil edilmesi anlamına gelebilecektir. Bu nedenle uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için bir takım sınırlamalar getirilmiş olup bunlardan birisi de yeterli şüphenin bulunması şartıdır. CMK md. 253/4 hükmü gereğince kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunması halinde dosya uzlaştırma bürosuna gönderilecektir. Yeterli şüphe kavramından anlaşılması gereken, Cumhuriyet savcısının şüphelinin lehine ve aleyhine delil toplaması neticesinde şüpheli hakkında mahkumiyet hükmü verilmesi ihtimalinin beraat hükmü verilmesi ihtimalinden yüksek olmasıdır²²⁴.

CMK md. 170/2 hükmünde Cumhuriyet savcısının topladığı deliller suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyor ise iddianame düzenleneceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyet savcısı soruşturma dosyasını tekemmül ettirmeli, bahsi geçen diğer muhakeme şartları ile yeterli şüphenin varlığı halinde dosyayı uzlaştırma bürosuna göndermeli, uzlaştırmanın sağlanamaması halinde ise iddianame düzenlemelidir²²⁵.

²²³ Nur Centel/Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017, s. 477.

²²⁴ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 526.

²²⁵ Yerdelen, a.g.e., s. 160.

Yönetmeliğin 10. maddesinde yeterli şüphenin bulunmaması veya kovuşturma imkanının bulunmaması halinde Cumhuriyet savcısının dosyayı uzlaştırma bürosuna göndermeksizin soruşturmayı sonuçlandıracağı belirtilmiştir. Örneğin soruşturmaya konu olayda açıkça hukuka uygunluk sebeplerinden birisi mevcut ise dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmeden soruşturmanın sonuçlandırılması gerekmektedir²²⁶.

Yukarıda bahsedildiği üzere uzlaştırmanın mevzuatımızda kabul edilen ilk şeklinde failin suçu kabul etmesi uzlaştırmanın şartı olarak kabul edilmişti. 5560 sayılı kanun ile yapılan değişiklik neticesinde bu düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. Bir kişi, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. Masumiyet karinesi olarak adlandırılan bu ilke ceza muhakemesinin temel ilkelerinden birisidir²²⁷. Suçun faili suçu işlediğini ikrar edebilir ve bu ikrar hükme esas alınabilir. Ancak failin suçu kabul etmesi şeklindeki şartın masumiyet karinesine aykırılık teşkil ettiği ve dolayısıyla uzlaştırma sürecinin hiç başlamadan bitmesine neden olan bir şart olduğu ve bu düzenlemenin yürürlükten kaldırılması ile birlikte uzlaştırma kurumuna işlevsellik kazandırıldığı kanaatindeyiz.

Şüpheli veya sanık suçu kabul etmese dahi uzlaşma teklifini kabul etmesi veya edimi yerine getirmesinin masumiyet karinesine aykırılık teşkil ettiği düşünülebilir. Uzlaşma teklifinin şüpheli veya sanık tarafından kabul edilmesinin veya süreç neticesinde uzlaşmanın sağlanması ve edimin yerine getirilmesinin suçu kabul anlamına gelmeyeceği kabul edilmektedir²²⁸. Şüpheli veya sanık uzlaştırma teklifini kabul etmekle birlikte uyuşmazlığa konu olan haksızlığı kabul etmektedir. Bir kişinin suç işleyip işlemediği ancak yargılama neticesinde ortaya çıkacak bir husustur²²⁹. Ayrıca uzlaşmanın sağlanmaması neticesinde kişi hakkında dava açılrsa dahi mahkumiyet hükmü verilmeyebilir. Örneğin yargılama aşamasında hukuka uygunluk nedeninin varlığının tespit edilmesi halinde beraat kararı verilecektir. Bütün bu açıklamalar dahilinde denilebilir ki, uzlaştırma süreci masumiyet karinesine aykırılık teşkil etmemekte, bu süreçte de masumiyet karinesi varlığını korumaktadır. Yön. md. 18/2 ve 25/2 hükümleri gereğince müzakereler sırasında şüpheli veya sanık suçun işlenmesine

²²⁶ Canpolat/Sabuncuoğlu, a.g.e., s. 89.

²²⁷ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 19.

²²⁸ Erdem, a.g.e.,s. 32.

²²⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 377.

ilişkin açıklamada bulunsa dahi, bu açıklamalara raporda yer verilemeyeceği düzenlenmiş olup mevzuat ile de masumiyet karinesi koruma altına alınmıştır.

2. UZLAŞTIRMA İLE BENZER KURUMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Tahkim

Tahkim, taraflar arasında mevcut olan veya gelecekte ortaya çıkma ihtimali bulunan uyuşmazlığın üçüncü bir kişi huzurunda çözülmesi için tarafların yaptığı bir anlaşma, neticesi kesin hüküm niteliğinde olan özel bir yargılama faaliyetidir²³⁰.

Tahkim ile uzlaştırma belirli yönlerden benzerlik gösterse de, tahkimin yargılama işlevi tahkimi başka bir sınıfa dahil etmektedir. İki kurumun da ortak özelliği uyuşmazlığın çözümü için tarafsız üçüncü bir kişiye başvurulmasıdır. Tahkim bir yargılama faaliyetidir ve bu faaliyet hakemler tarafından yürütülür. Tahkim sürecinde taraflar bir anlaşmaya vardıklarında bu anlaşma ile bağlıdırlar. Uzlaştırma ise alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olup uzlaştırmada gönüllülük esastır. Taraflar iradeleri doğrultusunda süreci sonlandırabilirler. Bu doğrultuda uyuşmazlığı çözmek ile görevli üçüncü kişinin sahip olduğu yetkiler bakımından da tahkim ve uzlaştırma farklılık arz eder. Tahkimde bir yargılama sürecinden bahsetmek mümkün olmakla birlikte hakem tanık dinleme, taraflardan delillerini sunmalarını isteme yetkilerine sahiptir ve bu süreç neticesinde uyuşmazlık hakkında bir karar verir. Uzlaştırma kurumunda ise uzlaştırmacı karar verici değil, yönlendirici konumundadır. Uzlaştırmacı, taraflara uzlaşmaya varmaları konusunda baskı yapamaz ve bağlayıcı nitelikte karar alamaz²³¹.

Tahkim ile uzlaştırmayı ayıran bir diğer fark ise etki alanlarıdır. Tahkim, özel hukukta sonuç doğururken uzlaştırma kurumu kamu hukukuna etki eder²³².

²³⁰ Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özkes, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014, s. 640.

²³¹ Eren Şenli, Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma, (Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 75.

²³² Bıkmaz, a.g.e., s. 43-44.

2.2. Şikayetten Vazgeçme

Şikayetten vazgeçme, şikayet hakkına sahip olan kişi tarafından şikayetin geri alındığına dair yapılan irade beyanıdır. Şikayetten vazgeçme soruşturma aşamasında tek taraflı bir irade açıklaması şeklinde gerçekleşirken kovuşturma aşamasında bu hak, sanığın şikayetten vazgeçmeyi kabul etmesi halinde hüküm doğurur. Şikayetten vazgeçen yeniden şikayette bulunma hakkına sahip değildir²³³. Oysa CMK md. 253/16 ve Yön. md. 17/2 hükmüne göre uzlaşma teklifi reddedilse dahi taraflar uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcısına başvurabilirler.

Şikayetten vazgeçme ve uzlaştırma arasındaki bir diğer fark şahsi haklar yönünden ortaya çıkmaktadır. Uzlaşmanın sağlanması halinde mağdur veya suçtan zarar gören, uzlaşmaya konu suç nedeni ile tazminat davası açamaz, açılmış olan davadan da feragat etmiş sayılır. Oysa mağdur veya suçtan zarar gören şikayetten vazgeçme sırasında şahsi haklarından da vazgeçtiğini ayrıca açıklamamış ise bu haklara ilişkin hukuk mahkemelerinde dava açması mümkündür (TCK md. 73/7).

Soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçların uzlaştırma kapsamında olduğu CMK md. 253/1-a hükmünde belirtilmiştir. Bu tür suçlarda uzlaştırma kurumunun işletilmesi için usulüne uygun şikayetin varlığı şarttır. Kovuşturma evresine geçildikten sonra suçun şikayete tabi olduğunun anlaşılması halinde ise mağdur açıkça şikayetten vazgeçmediyse uzlaştırma kurumu uygulanabilir (CMK md. 158/7). Uzlaştırma ve şikayet birbirinden farklı kurumlar olup uzlaştırma kurumu işletilip de taraflar arasında uzlaşma sağlanamaz ise şikayetten vazgeçme mümkündür²³⁴.

2.3. Ön Ödeme

Ön ödeme kurumu TCK'nın 75. maddesinde düzenlenmiş olup belirli suç tipleri bakımından savcı veya hakim tarafından belirlenen miktarın devlete ödenmesi halinde dava açılmamasını veya açılan davanın ortadan kaldırılmasını ifade eden bir

²³³ Bıkmaz, a.g.e., s. 45.

²³⁴ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 788-789.

kurumdur²³⁵. Ön ödeme ve uzlaştırma birbirinden bağımsız olmakla birlikte aynı durumda ikisinin uygulama alanı bulması söz konusu değildir. TCK md. 75/1 hükmü gereğince uzlaştırma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere ön ödeme uygulama alanı bulacaktır.

Ön ödeme ve uzlaştırma kurumlarının birbiri ile benzerliği konusunda farklı görüşler mevcuttur. *Soygüt*'e göre mevcut sistemde uzlaştırma kurumuna en çok benzeyen kurum ön ödemedir²³⁶. Uyuşmazlığın taraf iradesi ile yargılama sürecine girmeden sona erdirilmesi imkanı tanındığından ön ödemenin uzlaştırma benzeri bir kurum olduğu ifade edilmiştir²³⁷. *Çetintürk*'e göre ise ön ödeme ve uzlaştırma birbiri ile taban tabana zıt kurumlardır. Bu iki kurum zararın ödenmesi noktasında birbirinden ayrılmaktadır. Ön ödemede devlete ödeme yapılırken, uzlaştırmada esas olan mağdurun zararının giderilmesi için mağdura ödeme yapılmasıdır. Bu durum da ön ödemenin bütün suçların mağduru devlettir anlayışının ürünü olduğunun göstergesidir. Bu durumda uzlaştırma kurumunun amaçlarından olan mağdurun zararının giderilmesi düşüncesi göz ardı edilmektedir. Yine aynı şekilde failin meydana getirdiği sonucu anlaması ve sorumluluk alması da mümkün olmayacaktır²³⁸.

Ön ödemenin uzlaştırmadan ayrıldığı bir diğer durum ise tarafların iradelerinin duruma etkisidir. Ön ödemede şüpheli veya sanık iradesi ile tek taraflı olarak işlem uygulanırken uzlaştırma taraflar arasındaki bir uzlaşmaya dayanır²³⁹.

2.4. Etkin Pişmanlık

Etkin pişmanlık, cezayı kaldıran veya azaltan bir sebep olarak ceza muhakemesinde kendisine yer bulmuştur. 6763 sayılı kanun ile yapılan düzenlemeye kadar uzlaştırma yoluna gidilebilecek suçların kapsamı bakımından etkin pişmanlık özellik arz etmekteydi. 5560 sayılı kanunda etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlarda uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği düzenlenmişti. Doktrinde, etkin pişmanlık ve uzlaştırma hükümlerinin bir arada uygulanması halinde mağdur veya suçtan zarar

²³⁵ İzzet Özgenç, Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi: Genel Hükümler, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 763.

²³⁶ Arslan, a.g.e., s. 88.

²³⁷ Kaymaz/Gökcan, a.g.e., s. 36.

²³⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 418.

²³⁹ Bıkmaz, a.g.e., s. 46.

görenin zararının fail tarafından iki kez tazmin edilmesi şeklinde bir sorunun ortaya çıkabileceği ifade edilmiş²⁴⁰ olup bahsi geçen düzenlemenin gerekçesi kanun gerekçesinde belirtilmemiştir. 6763 sayılı kanunun 34. maddesi ile etkin pişmanlık uygulanan suçlarda uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği şeklindeki düzenleme kaldırılmıştır. Değişiklik gerekçesi incelendiğinde, kanun koyucunun uzlaştırma kurumunun kapsamını genişletmek amacı ile böyle bir düzenlemeyi kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Etkin pişmanlık ve uzlaştırma kurumları arasında benzerlikler bulunmasına rağmen bu iki kurum birbirinden bağımsızdır. Etkin pişmanlık koşullarının oluşmaması halinde uzlaştırma kurumu uygulama alanı bulabilir. Aynı şekilde uzlaşmanın sağlanamaması halinde etkin pişmanlık hükümleri uygulama alanı bulabilir. Uzlaştırma ve etkin pişmanlık ile mağdurun zararının tazmini mümkündür. Bununla birlikte uzlaştırmada zararın giderilmesi bir araç iken asıl amaç taraflar arasındaki ilişkilerin onarılmasıdır. Etkin pişmanlıkta ise bozulan ilişkinin onarılması amaçlanmamakta olup asıl amaç zarar tazminidir²⁴¹. Kişinin bizzat pişmanlık göstermesi halinde etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Ancak bu durum taraflar arasında bozulan ilişkinin onarılmasını sağlamayacaktır²⁴². Yine bu durumla paralel olarak etkin pişmanlık kurumunun uygulanabilmesi şüpheli veya sanığın iradesine bağlı bir durumdur. Zararı gideren şüpheli veya sanık hakkında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması mağdurun kabulüne bağlı değildir. Uzlaştırmada ise tarafların karşılıklı olarak iradelerinin uyuşması söz konusudur²⁴³. Etkin pişmanlık kurumunda mağdurun rızasının arandığı bazı özel durumlar mevcut olabilmektedir. Örneğin TCK md. 168 hükmünde belirtildiği üzere kısmen geri verme veya tazmin halinde mağdurun rızası aranacaktır.

Uzlaştırma ve etkin pişmanlığın sonuçları arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Taraflar arasında uzlaşının sağlanması halinde bu durum davanın düşmesi sonucunu

²⁴⁰ AYTEKİN İNCEOĞLU, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Mevcut ve Olası Sorunları İle Uzlaşma Kurumu”, s. 653.

²⁴¹ ÇETİNTÜRK, a.g.e., s. 404-405.

²⁴² ÇETİNTÜRK, a.g.e., s. 405.

²⁴³ BIKMAZ, a.g.e., s. 47.

doğururken etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması halinde ceza verilmeyeceği gibi cezada indirim yapılması yoluna gidilebilecektir²⁴⁴.

2.5. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi CMK md. 171/2-5'te düzenlenmiştir. Bir suçun ertelemeye tabi olabilmesi için soruşturulması ve kovuşturulmasının şikayete bağlı olması ve üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan olması gerekmektedir. Bu bakımdan uzlaştırmaya göre uygulama alanının daha dar olduğu söylenebilir.

Kanun metninde kamu davasının açılmasının ertelenmesi yoluna gidilmesi hususunda uzlaştırmaya ilişkin hükümler saklı tutulmuştur. Uzlaştırmanın koşulları gerçekleştiği takdirde öncelikle uzlaştırma kurumunun uygulama alanı bulması gerekmektedir²⁴⁵.

Uzlaştırma kurumu, yapısı itibariyle fail ile mağdur veya suçtan zarar gören arasında bir uzlaşmayı gerektirmektedir. Oysa erteleme şartlarının var olup olmadığını savcı takdir edecek, şartların oluşması halinde kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verecektir. Bunun için tarafların uzlaşması gerekli değildir. Suçtan zarar görene erteleme kararına itiraz etme hakkı tanınmıştır (CMK md. 171/2).

Ertelme ve uzlaştırmanın uygulama alanı bulması için gereken şartlar ve sonuçları bakımından birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi için şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı mahkum olmamış olması, erteleme kararı verilmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatinin oluşması, erteleme kararının şüpheli ve toplum bakımından dava açılmasından daha yararlı olması gibi şartlar aranmıştır (CMK md. 171/3). Oysa uzlaştırma kurumunun uygulanabilmesi için failin geçmişi, gelecekte suç işleyip işlemeyeceği veya tarafların uzlaşmasının şüpheli veya toplum açısından faydalı olup olmayacağı gibi konular araştırılmamaktadır. Cumhuriyet savcısı, ertelemeye ilişkin şartların varlığı halinde yeterli şüphe bulursa dahi kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine

²⁴⁴ Parlak, a.g.e., s.9.

²⁴⁵ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 533.

karar verebilir²⁴⁶. Oysa uzlaştırma kurumu, davanın açılmasını erteleyen değil, uzlaşma sağlanması neticesinde dava açılmasını engelleyen bir kurumdur.

Ertelemenin şartlarından bir tanesi de suçun işlenmesi ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesidir. Uzlaştırmada mağdur, bu zararını edim yoluyla karşılayabilir. Bunun dışında uzlaşmanın sağlanması halinde tazminat davası açılmaz (CMK md. 253/19). Erteleme süresi içerisinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuştırmaya yer olmadığına karar verilir. Uzlaşma neticesinde kovuştırmaya yer olmadığına karar verilebilmesi için edimin yerine getirilmiş olması gerekmektedir.

Uzlaştırma kurumunun uygulama alanı bulması bakımından ertelemede olduğu gibi failin geçmişine yönelik bir kısıtlama getirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. şüpheli veya sanığın sadece kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkum olmasından dolayı uzlaştırma kurumunun uygulanmamasının, uzlaştırmanın uygulama alanını ciddi ölçüde daraltacağı düşünöldüğünde süre kısıtlaması getirilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Örneğin Avusturya’da sanığın son bir yılda uzlaştırma yoluna gitmemiş olması uzlaştırma yoluna gidilebilmesinin bir şartı olarak kabul edilmiştir. Benzer bir düzenlemenin kabul edilmesi ile failin bu kurumu istismar etmesinin önüne geçilebilecektir.

2.6. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kurumu, ilk olarak mevzuatımızda Çocuk Koruma Kanunu’nda kendisine yer bulmuştur. 5560 sayılı kanun ile yapılan değişiklik neticesinde CMK kapsamında hükümün açıklanmasının geri bırakılması düzenlenmiştir. 5560 sayılı kanun ile Çocuk Koruma Kanunu’nda yapılan düzenleme ile hükümün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun uygulanması bakımından çocuklar, yetişkinler ile aynı düzenlemeye tabi tutulmuş olup yetişkinlerden farklı olarak çocuklar bakımından denetim süresinin üç yıl olacağı öngörölmüştür (ÇKK md. 23).

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması, hükümün sanık hakkında hukuki sonuç doğurmamasını ifade eder. Kanun metninde ertelemede olduğu gibi uzlaştırmaya ilişkin hükümler saklı tutulmuştur (CMK md. 231/5). Yargıtay kararları öncelikle uzlaştırma

²⁴⁶ Çocuklar bakımından erteleme süresi 3 yıldır. (ÇKK md. 19).

kurumunun uygulanması gerektiği yönündedir²⁴⁷. Bu doğrultuda öncelikle uzlaştırma kurumu uygulanacak, uzlaştırma işlemlerinin sonuçsuz kalması halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilir verilmeyeceği değerlendirilecektir.

Yapılan yargılama neticesinde hükmolunan ceza iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası ise, kanunda aranan şartların varlığı halinde mahkemece hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Bu kurum hükmü aşamasında uygulama alanı bulurken, uzlaştırma bir muhakeme şartı olup öncelikle uzlaştırma usulünün uygulanması ve sonucuna göre muhakemeye devam edilmesi gerekmektedir. Uzlaştırma kurumu CMK md. 253 ve 254'te belirtilen şartlar dahilinde hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında uygulama alanı bulabilecektir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için sanığın kasıtlı bir suçtan mahkum olmamış olması, yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaat oluşması ve mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi gerekmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere uzlaştırma kurumunun uygulanması bakımından sanığın geçmişi gibi hususlar önem taşımamaktadır.

İki kurum arasındaki bir diğer fark ise, sürecin işletilmesinin tarafların kabulüne bağlı olup olmamasıdır. Sanığın kabul etmemesi halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemeyecektir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesinde mağdur veya suçtan zarar görenin beyanı etkili değildir. Her ne kadar uzlaştırma kurumunun işletilmesi tarafların kabulüne bağlı olmasa da uzlaşma neticesinin gerçekleşmesi, tarafların uzlaşma yönündeki beyanlarına bağlıdır.

Uzlaştırma süreci kapsamında belirli şartlar dahilinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi mümkündür. CMK md. 254/2 hükmü gereğince, kovuşturma aşamasında uzlaşmanın sağlanması neticesinde edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksitli bağlanması veya süreklilik arz etmesi halinde, CMK md. 231'deki şartlar aranmaksızın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilecektir. Şayet uzlaşmanın gerekleri yerine getirilmez ise, CMK md. 231'deki şartlar aranmaksızın hüküm açıklanacaktır.

²⁴⁷ 4. CD., 07.05.2007, E. 2006/1661, K. 2007/4275, (UYAP E.T. 16.08.2019).

2.7. Sulh

Sulh, medeni usul hukukuna ait bir kavramdır. HMK md. 313'te sulhun tanımı yapılmış olup hükme göre, “*Sulh, görülmekte olan bir davada, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı kısmen veya tamamen sona erdirmek amacıyla, mahkeme huzurunda yapmış oldukları bir sözleşmedir.*” Sulh ile uzlaştırma arasındaki en büyük fark burada kendisini göstermektedir. Sulh, özel hukuku ilgilendiren uyuşmazlıklar için öngörülen bir kurum iken, uzlaştırma ceza hukukuna konu olan uyuşmazlıklarda uygulama alanı bulmaktadır²⁴⁸.

Sulhun iki türü vardır. Taraflar mahkeme önünde anlaşabilecekleri gibi henüz dava açılmamışken anlaşarak uyuşmazlığa son verebilirler. Bu durum mahkeme dışı sulh olarak adlandırılmakla birlikte borçlar hukukunun kapsamına girmektedir²⁴⁹. Mahkeme huzurunda yapılan sulh, İİK md. 38 gereğince ilam niteliğinde belge sayılmaktadır. Yine CMK md. 253/19 hükmü gereğince uzlaştırma raporu veya belgesi edimin yerine getirilmemesi halinde İİK'nın 38. maddesinde yazılı ilam niteliğindeki belgelerden sayılacaktır.

Kanundaki tanımdan da anlaşılacağı üzere sulh, taraflar arasında yapılan bir sözleşmeye dayanır. Oysa uzlaştırmada taraflar dışında üçüncü kişi konumundaki uzlaştırmacı süreci yönetmektedir. Sulh ile tarafların uyuşmazlığı kısmen de olsa sona erdirmeleri mümkün iken uzlaştırmada taraflar ya uzlaşma sağlayacak ya da şüpheli veya sanık ceza muhakemesi ile karşı karşıya kalacaktır.

Uzlaştırma ve sulh dışında, bu kurumlara benzetmekle birlikte kendine özgü kuralları ve yöntemleri olan uyuşmazlık çözüm yolları da mevcuttur. Taraflar arasındaki uyuşmazlığın Avukatlık Kanunu md. 35/A ile sona erdirilmesi mümkün olup kanun koyucu, avukatlar ve müvekkilleri tarafından düzenlenen tutanağa hukuki bir geçerlilik tanımıştır. Avukatlık Kanunu'nun 35/A maddesindeki düzenlemeye göre, dava açılmadan veya dava açılmış olup da duruşma başlamadan önce avukatlar, kendilerine intikal eden iş ve davalarda müvekkilleri ile birlikte karşı tarafı uzlaşmaya davet edebilirler. Ancak bu düzenlemeye göre, uzlaştırmının konusunu tarafların kendi

²⁴⁸ Bıkmaz, a.g.e., s. 46.

²⁴⁹ İsmail Ercan, Medeni Usul Hukuku, 8. Baskı, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2012, s. 283.

iradeleri ile istem sonucu edebilecekleri konular oluşturabilir. Kamu düzenini ilgilendiren konular bu düzenleme kapsamında uzlaştırmanın konusunu oluşturamaz. Uzlaşma neticesinde düzenlenen tutanak, ceza muhakemesi kurumu olan uzlaştırmada olduğu gibi ilam niteliğinde belge sayılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UZLAŞTIRMA SÜRECİ, CEZA MUHAKEMESİNİN ÇEŞİTLİ EVRELERİNDE UZLAŞTIRMA, UZLAŞTIRMA RAPORU VE UZLAŞTIRMANIN HUKUKİ SONUCU, UZLAŞTIRMA MASRAFLARI VE UZLAŞTIRMACI ÜCRETİ, UZLAŞTIRMACI

1. UZLAŞTIRMA SÜRECİ

1.1. Uzlaştırma Bürosu Evresi

Uzlaştırma kurumuna dair bugüne kadar çeşitli kanun düzenlemeleri yapılmıştır. Bu düzenlemelerden 6763 sayılı kanun ile yapılan değişiklikler ayrı bir önem arz etmektedir. Uzlaştırma kurumu hakkında 6763 sayılı kanun ile köklü değişiklikler yapılmış olup uzlaştırma kurumunun daha bağımsız ve tarafsız çalışması yönünde adımlar atılmıştır. Yapılan düzenleme neticesinde her Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde uzlaştırma bürosu kurulması ve bu bürolarda yeteri kadar personel görevlendirilmesi öngörülmüş, uzlaştırmacının eğimi, nitelikleri, görev ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Yapılan bu düzenlemeler ile soruşturma aşamasındaki iş yükünün azaltılması ve uzlaştırmacının kurumsallaştırılması amaçlanmıştır²⁵⁰.

6763 sayılı kanun ile yapılan değişiklikten önce Cumhuriyet savcısı veya onun talimatı ile adli kolluk görevlisi uzlaştırma teklifinde bulunmaktaydı. Özellikle uzlaştırma teklifinin kolluk görevlileri tarafından yapılması çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Yeterli delil toplanmadan uzlaşma teklifinde bulunulmasının suçun nitelendirilmesi, dolayısıyla uzlaştırmaya tabi bir suç olup olmadığının değerlendirilmesi bakımından sakınca doğuracağı, ayrıca kolluğun uzlaştırma hakkında eğitim almamış olması durumunun uzlaştırmacının temel ilkelerinden olan “bilgilendirilmiş rıza” ilkesine aykırılık teşkil edeceği ifade edilmişti. Bilgilendirilmiş rıza ilkesi gereğince tarafların sahip oldukları haklar, uzlaşmayı kabul veya reddetmenin hukuki sonuçları gibi konularda uzlaştırmacının taraflarının bilgilendirilmesi gerekmekte

²⁵⁰ Yerdelen, a.g.e., s. 174.

olup bu hususların kolluk çalışanları tarafından bilinmemesi uzlaştırma kurumunun niteliğine aykırı uygulamalar ortaya çıkarabilecekti²⁵¹.

Tüm bu eleştiriler neticesinde 6763 sayılı kanun ile yapılan düzenleme ile uzlaştırma sürecini tarafsız üçüncü kişi konumundaki uzlaştırmacının yürütmesi sağlanarak ve uzlaştırmacının niteliklerine dair kriterler getirilerek uzlaştırmanın kurumsallaştırılması yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Ayrıca kanun koyucu, uzlaşma teklifinin erken yapılması ve olayın sığağı ile teklifin çoğunlukla reddedilmesi nedeni ile soruşturmada öncelikle suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe aranması esasını benimsemiştir²⁵². CMK md. 253/4'e göre; *“Soruşturma konusu suçun uzlaşmaya tabi olması ve kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunması halinde, dosya uzlaştırma bürosuna gönderilir”*.

Uzlaştırmaya tabi suçların hangileri olduğu bir önceki bölümde ele alınmıştır. Burada üzerinde durulması gereken konu yeterli şüphe kavramından ne anlaşılması gerektiğidir. CMK md. 160'a göre, Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması için şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla yükümlüdür. Toplanan deliller neticesinde Cumhuriyet savcısı yeterli şüphenin bulunup bulunmadığını takdir edecektir. Toplanan delillerin değerlendirilmesi neticesinde şüpheli hakkında mahkumiyet kararı verilmesi olasılığının beraat kararı verilmesi olasılığından fazla olduğu kanaatine varılıyorsa yeterli şüphe vardır²⁵³.

Dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesi kararından önce şüphelinin lehine ve aleyhine olan tüm deliller toplanacak, soruşturmaya konu fiilin uzlaştırma kapsamında bir suç olup olmadığı Cumhuriyet savcısı tarafından takdir edilecektir. Delillerin eksiksiz olarak toplanmış olması suçun hukuki nitelendirmesi bakımından da büyük önem taşımaktadır. Örneğin yaralama fiili hakkında yürütülen bir soruşturmada geçici sağlık raporuna bakılmak sureti ile fiilin kasten yaralamanın basit halini oluşturduğu söylenebilir. Daha sonda düzenlenecek kesin raporda yaralamanın yüzde sabit ize neden olduğu belirtilirse fiilin neticesi sebebi ile ağırlaşmış yaralama suçu kapsamında kaldığı ortaya çıkacaktır. İlk durumda suç uzlaştırma kapsamındaki bir suç

²⁵¹ Aytekin İnceoğlu, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Mevcut ve Olası Sorunları İle Uzlaşma Kurumu”, s. 656.

²⁵² Bkz. 6763 sayılı kanun gerekçesi (www.tbmm.gov.tr, E.T. 28/11/2019).

²⁵³ Centel/Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul, 2003, s. 80.

iken ikinci durumda suç uzlaştırma kapsamında değildir. Muhakemenin uzamasına ve gidere sebep olunmaması için deliller eksiksiz toplandıktan sonra dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesi hususunda karar verilmesi gerekmektedir²⁵⁴. Fiilin hukuki nitelendirmesinin yapılabilmesi açısından önem arz eden bir diğer nokta ise şüphelinin ifadesinin alınıp alınmadığı hususudur. Bu kapsamda şüphelinin ifadesinin alınmış olması zorunluluk arz eder. Çünkü şüphelinin ifadesi delillerin ortaya çıkarılmasına veya suçun sübutuna etki edebileceği gibi fiilin hukuki nitelendirmesinin yapılabilmesi açısından da önemlidir.

Soruşturma dosyasının uzlaştırma bürosuna gönderilmesi kararı verildiği takdirde özellik arz eden bir diğer durum da uzlaştırma kapsamına giren bir suçun uzlaştırma kapsamına girmeyen bir başka suç ile birlikte işlenmesi halidir. Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nin madde 10/3 hükmünde uzlaştırma kapsamına girmeyen suç hakkında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmesi halinde bu karara karşı itiraz yolunun tüketilmesinden sonra dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderileceği düzenlenmiştir. Uzlaştırma kapsamına girmeyen suç hakkında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmek sureti ile soruşturma sonuçlandırılmış ise uzlaştırma kapsamında kalan suç bakımından artık bağımsız bir değerlendirme yapmak gerekecektir.

Yukarıda bahsedildiği üzere dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesinin şartları soruşturma konusu suçun uzlaştırma kapsamında olması ve kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunmasıdır. Bu şartların bulunmaması halinde soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı dosyayı büroya göndermeksizin soruşturmayı sonuçlandırır.

Uzlaştırma bürosuna gönderilen dosyanın uygun şartları taşıyıp taşımadığının tespiti açısından mevzuatta bir denetim mekanizması öngörülmüştür. Yönetmeliğin 11. maddesi gereğince fiilin uzlaştırma kapsamında olmadığını anlaşılması veya suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan delilin toplanmadan dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderildiğinin tespiti halinde dosya, uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma bürosuna geri gönderilir.

²⁵⁴ Yerdelen, a.g.e., s. 177.

1.2. Uzlaştırmacı Görevlendirilmesi ve Tarafllara Bildirim

Uzlaştırma bürosuna gönderilen soruştırma dosyasının mevzuatta belirtilen şartları taşıdığıının tespiti halinde uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı tarafından uzlaştırmacı görevlendirmesi yapılır. CMK md. 253/24'e göre uzlaştırmacılar, avukatların veya hukuk öğrenimi görmüş kişilerin yer aldığı Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen listeler içerisinde görevlendirilir. Uzlaştırmacı olabilecek kişilerin yer aldığı listeyi belirleme görevi Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'na aittir. 2992 sayılı kanunun 9. maddesinde uzlaştırmacı siciline kabule ilişkin usul ve esasları belirlemek, sicile kayıtlı olan uzlaştırmacıları görev yapacakları yerlere göre listelemek Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında sayılmıştır.

Cumhuriyet savcısı tarafından uzlaştırmacı görevlendirmesi yapıldıktan sonra soruştırma dosyasında yer alan ve Cumhuriyet savcısı tarafından uygun görülen belgelerin birer örneği uzlaştırmacıya verilir. Mevzuat gereği uzlaştırmacı, bu süreçte soruştırmanın gizliliği ilkesine uygun davranmak zorundadır²⁵⁵. Diğer yandan uzlaştırmacının, uzlaştırma sürecini sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için soruştırmaya konu olayın gerçekleşme şekli hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu kapsamda uzlaştırma sürecine katkısı bulunmayan belgelerin uzlaştırmacıya verilmemesi gerekmele birlikte uzlaştırma evrakları uzlaştırmacıya tutanakla teslim edilecektir²⁵⁶.

Kendisine teslim edilen belgeleri inceleyen uzlaştırmacı, uzlaştırma müzakerelerini başlatmak üzere taraflara uzlaşma teklifinde bulunacaktır. Uzlaşma teklifi, suçun işlendiği tarihten bir aylık süre geçtikten sonra yapılmalıdır (Yön md. 12/5). Bir aylık süre suç konusu fiil neticesinde mağdurda oluşan öfke gibi duyguların geçmesine, tarafların daha sağlıklı kararlar vermesine yardımcı olacak makul bir süredir. Kişiler yaşadıkları olayın hemen ardından uzlaşmaya yatkın olmamaktadırlar.

²⁵⁵ Doğan Soyaslan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Ankara: Yetkin, 2014, s. 347.

²⁵⁶ Yerdelen, a.g.e., s. 189.

Uzlaşma teklifine ilişkin öngörülen bu sürenin uzlaştırmanın etkili olarak uygulanması bakımından yerinde bir düzenleme olduğu ifade edilmiştir²⁵⁷.

Uzlaştırıcı, dosyanın kendisine tevdi ile birlikte dosyayı inceleyerek tarafların dosyada mevcut iletişim bilgileri aracılığı ile mevzuatta öngörülen usuller çerçevesinde taraflarla iletişime geçip uzlaşma teklifinde bulunmalıdır. Uzlaşma teklifi yapılmadan önce uzlaştırıcı, kendisine teslim edilen evrakları titizlikle incelemeli, soruşturma veya kovuşturmayla konu suçun ne olduğu, fiilin gerçekleşme şekli, taraf beyanları gibi konularda bilgi sahibi olarak sürecin nasıl işleyeceğine dair bir yöntem belirlemelidir²⁵⁸.

Uzlaşma teklifi yapılacak kişinin reşit olmaması veya kısıtlı olması halinde veya mağdur veya suçtan zarar görenin ayırt etme gücünün bulunmaması halinde uzlaşma teklifi bu kişilerin kanuni temsilcilerine yapılacaktır. Suça sürüklenen çocuklar ile sağır ve dilsizler hakkında özellik arz eden bazı durumlar bulunmaktadır. TCK md. 31’de fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocuk hakkında ceza kovuşturması yapılamayacağı belirtildiğinden bu kişilerin kanuni temsilcilerine de uzlaşma teklifinde bulunmaya gerek yoktur. On iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar ile sağır ve dilsizlerde ise on beş on sekiz yaş aralığında olanlar bakımından işledikleri suçun anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin bulunup bulunmadığının araştırılmış olması gerekmektedir. Bu kişiler bakımından fiilin anlam ve sonuçlarını algılayabilme veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmiş olduğunun tespiti hainde kanuni temsilcilerine uzlaşma teklifi yapılmalıdır²⁵⁹. Yönetmelik md. 29/2’de müşteki veya suçtan zarar görenin özel hukuk tüzel kişisi olması halinde vekaletnamede özel yetkinin bulunması şartı ile vekile de uzlaşma teklifinde bulunulabileceği düzenlenmiştir.

Uzlaştırıcı, uzlaşma teklifinde bulunmak için telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlardan yararlanmak sureti ile çağrı yapabilir. Ancak bu çağrı uzlaşma teklifi anlamına gelmeyip taraflar ile iletişime geçilmesi bakımından araç görevi görecektir. Uzlaşma teklifinde bulunulacak kişilere bizzat ulaşılabilmesi halinde uzlaştırıcı, uzlaşma teklifini açıklamalı tebligat, istinabe veya ses ve görüntü bilişim sistemi (SEGBİS) yoluyla yapabilir (Yön. md. 29/3). Taraflara yapılacak tebligat 7201

²⁵⁷ Bıkmaz, a.g.e., s. 116.

²⁵⁸ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, a.g.e., s. 750.

²⁵⁹ Bıkmaz, a.g.e., s. 121-122.

sayılı Tebligat Kanunu'nda belirtilen usuller çerçevesinde yapılacaktır. Yönetmelik md. 29/5 hükmünde uzlaşma teklifinin nasıl yapılacağına dair usul belirtilmiştir. Madde hükmüne göre uzlaştırmacı, uzlaşmanın mahiyeti ile uzlaşmayı kabul veya reddetmenin sonuçları konusundaki bilgileri açıklamak sureti ile teklif formunu imzalatarak ilgiliye verecektir.

Uzlaştırma sürecinin ceza muhakemesini sekteye uğratmaması adına birtakım düzenlemelere yer verilmiştir. CMK md. 253/4'e göre şüpheli, mağdur veya suçtan zarar gören uzlaşma teklifinde bulunulduktan itibaren üç gün içerisinde kararını bildirmezse uzlaşma teklifini reddetmiş sayılır. Yine md. 253/6'da uzlaşma teklifinde bulunulacak olan ilgilinin adresine ulaşamaması halinde uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturmanın sonuçlandırılacağı belirtilmiştir. Yönetmeliğin 30. maddesinde taraflardan birinin uzlaşma teklifini reddetmesi durumunda diğer tarafa uzlaşma teklifinde bulunulmayacağı belirtilmiştir.

Dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesi, uzlaştırmacı görevlendirilmesi ve uzlaşma teklifi günümüzde yukarıda anlatıldığı şekliyle yapılmakla birlikte uzlaştırmacının nasıl kurumsallaştığını anlamak açısından mevzuatta yapılan değişikliklere değinmek yararlı olacaktır. 5560 sayılı kanun değişikliği öncesinde uzlaşma teklifini yapma yetkisi, bulunulan aşamaya göre Cumhuriyet savcısı ve hakime verilmişti. Uzlaşma teklifinde sıra esası geçerli olup teklif önce şüpheliye, daha sonra mağdura yapılıyordu. 5560 sayılı kanun ile birlikte bu sıralama kaldırılmakla birlikte uzlaşma teklifi yapabilenlerin sayısı da arttırılmıştı. Değişiklik ile birlikte adli kolluk görevlisine de uzlaşma teklifinde bulunma imkanı getirilmişti. Bu yetkinin kolluk görevlisine de verilmesi ile birlikte yaşanan olay üzerinde belli bir süre geçmeden uzlaşma teklifinin yapılması söz konusu olmuş, bu durum da uzlaştırma sürecinin başarılı olmamasına neden olmuştu²⁶⁰. Yine uzlaşma teklifi aşamasında şüpheli veya sanığın suçu kabul anlamına gelebilecek açıklamalarda bulunması ihtimali ve bu aşamanın hakim veya savcı önünde gerçekleşecek olması sakıncalı bulunmuş ve eleştirilmişti²⁶¹. 6763 sayılı kanun değişikliği ile uzlaştırmacının kurumsallaşması anlamında önemli adımlar atılmış olup uzlaşma teklifini yapabilme yetkisi münhasıran

²⁶⁰ Yerdelen, a.g.e., s. 194.

²⁶¹ Kaymaz/Gökcan, Uzlaşma ve Önödeme, s. 173.

uzlaştırmacılarla verilmiş ve uzlaştırmacıların nitelikleri ve nasıl seçileceği usulü dzenleme altına alınmıştır.

1.3. Muzakere Evresi

Uzlaştırma muzakeresi, yukarıda anlatılan srecin sonunda uzlaşma teklifinin kabul edilmesi ile başlar. Bylelikle taraflar arasında uzlaşma neticesinin doğması ihtimali de doğmuş bulunmaktadır. Uzlaştırma muzakerelerinin yurutulmesinde uzlaştırmacının benimseyeceği yol, uzlaştırma muzakerelerinin nerede yapılacağı gibi konular buyuk onem arz etmektedir. Tarafların aralarında bulunan uyuzmazlık goz onunde bulundurularak tarafların srece olan guvenini sarsmamak, onları on yargılarından arındırmak yonunde adımlar atılması gerekmektedir.

Muzakerelere başlarken uzlaştırmacı tarafından açılış konuşması yapılmalı, bu açılış konuşmasında uzlaştırma kurumu ve uzlaştırmanın hukuki sonuçları hakkında taraflara bilgi verilmeli, tarafların uzlaşmaları veya uzlaşmamaları halinde nasıl bir srecin kendilerini beklediği hakkında taraflar aydınlatılmalıdır²⁶². Uzlaştırmacı, muzakere srecini yonlendiren konumdadır. Srecin taraf iradesine dayanması srecin sağlıklı işlemesi bakımından onem arz etmektedir. Bu doğrultuda açılış konuşmasının ardından uzlaştırmacı, tarafların uzlaştırma srecine dair sormak istedikleri sorular var ise bunları oğrenmeli, taraflar arasında meydana gelen uyuzmazlığı taraflardan dinlemelidir. Bu durum tarafların sreci daha da sahiplenmelerini sağlayacağı gibi taraflar birbirlerinin olaya bakış açısını, duygularını da oğrenmiş olacaklardır²⁶³.

Uzlaştırmacı, kendisine tevdi edilen belgeleri inceledikten sonra taraflar arasındaki uyuzmazlığın ne olduğu, olayın meydana geliş biçimi gibi unsurları incelemeli, srece yonelik bir yontem benimsemeli, muzakere aşamasına geçmeden once ilgilileri uzlaştırma kurumu hakkında bilgilendirerek uzlaşma ihtimalini arttırmak bakımından ilgilileri psikolojik yonden srece hazırlamalıdır²⁶⁴. Yonetmelik md. 5/8'de *“uzlaştırmacı, muzakerelere başlamadan once taraflara; uzlaştırmanın temel ilkelerini, kendisinin tarafsızlığını, uzlaştırma sreci ve sonuçlarını, uzlaştırmacı ile tarafların*

²⁶² Bıkmaz, a.g.e., s.124.

²⁶³ Arslan, a.g.e., s.152.

²⁶⁴ Yerdelen, a.g.e., s.213.

uzlaştırmadaki işlevlerini, gizlilik yükümlülüğünü açıklar ve onların süreci anlamalarını sağlar” denilmek sureti ile müzakerelere başlamadan ne yapılması gerektiği hususunda yol haritası çizilmiştir. Yine aynı maddenin 6. fıkrası gereğince uzlaştırmacı, tüm uzlaştırma süreci boyunca ilgililerin yaşı, olgunluğu, eğitimi, sosyal ve ekonomik durumu gibi belirgin farklılıkları göz önünde bulunduracak, her dosyanın özelliklerine göre süreci ele alması farklılık arz edecektir.

Uzlaştırma işlemlerinin belli bir sürede sonuçlandırılması öngörülmüştür (CMK md. 253/12). Düzenlemeye göre uzlaştırmacı, belgelerin kendisine tevdiinden itibaren en geç otuz gün içerisinde süreci sonlandırmak zorundadır. Bu süreye ek süre öngörülmüş olup uzlaştırma bürosu bu süreyi her defasında yirmi günü geçmemek üzere en fazla iki kez uzatabilir²⁶⁵. Uzlaştırmacı, bu düzenlemeyi de göz önünde bulundurarak zamanını verimli kullanmalıdır²⁶⁶. Bu doğrultuda uzlaştırmacı, uzlaşma müzakerelerine başlamadan önce sürecin nasıl yürüyeceğine dair planlama yapmalı ve bu plan dahilinde müzakereler esnasında taraflar arasındaki uyuşmazlığı tespit edip problemleri daraltma aşamasına geçmelidir²⁶⁷. Uzlaştırma süreci mağdurun maddi veya manevi zararının giderilmesini, taraflar arasında bozulan ilişkilerin yeniden tesisini öngördüğünden bunların sağlanması ancak tarafların sürece aktif olarak katılımı ile mümkündür. Uzlaştırma müzakereleri uzlaştırmacının sorumluluğu altında yürütülmekle birlikte çözümü taraflar kendi duygu ve fikirlerini ileri sürerek bulmalı, uzlaştırmacı bu konuda taraflara yardımcı olmalıdır. Bu bakımdan uzlaştırmacı taraflara talimat veremez, taraflar özgür iradeleri ile süreci yönlendirme hakkına sahiptir²⁶⁸.

Uzlaştırma müzakerelerine kimlerin katılabileceği Yönetmeliğin 31. maddesinde belirtilmiştir. Düzenlemeye göre şüpheli, sanık, katılan, mağdur, suçtan zarar gören, kanuni temsilci, müdafî ve vekil uzlaştırma müzakerelerine katılabilecektir. Görüldüğü üzere uyuşmazlığın taraflarının yanı sıra bu kişilerin kanuni temsilcisi, müdafii veya vekili müzakerelere katılma hakkına sahiptir. Müzakereye haklı bir mazeret olmaksızın gelinmemesi halinde ilgili taraf uzlaşmayı kabul etmemiş sayılacaktır. Düzenlemede haklı bir mazeretin varlığından söz edilmektedir. Müzakereye katılmaktan imtina

²⁶⁵ 7188 sayılı “Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile yapılan değişiklik öncesinde sürenin en çok yirmi gün daha uzatılabileceği kabul edilmişti.

²⁶⁶ Kaymaz/Gökcan, Uzlaşma ve Önödeme, s. 180.

²⁶⁷ Bıkmaz, a.g.e., s. 126.

²⁶⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 543.

edilmesinin haklı bir sebebe dayanıp dayanmadığını uzlaştırmacı takdir edecek ve böyle bir sebep var ise müzakereleri mevzuatta öngörülen süreleri göz önünde bulundurarak erteleyebilecektir²⁶⁹. İlgililerden birinin müzakereye katılmaktan imtina ettiğinin kabulü için o kişinin müzakerenin yapılacağı yer ve tarih konusunda mevzuatta belirtilen hükümler çerçevesinde bilgilendirilmiş olması gerekmektedir²⁷⁰.

Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin bizzat katılma mecburiyeti yoktur. Bu düzenleme, uzlaştırma kurumunun benimsenmesindeki düşünce yapısı ile çeliştiğinden bahisle eleştirilmiştir. Bu düşünceye göre uzlaştırma süreci, tarafların aktif katılımını öngören bir süreç olup tarafların uyuşmazlık konusunda birebir görüşecekleri ortamın sağlanarak uyuşmazlık konusu olay hakkında konuşup yüz yüze sorunların tartışılması uzlaştırma kurumunun yapısına daha uygun olacaktır. Aksi durum sadece maddi zararın tazmininden öteye gitmeyecektir²⁷¹.

Uzlaştırma müzakerelerinin yüz yüze mi, yoksa ayrı yerlerdeki toplantılar şeklinde mi yapılacağına her dosyanın özelliklerine ve taraf iradelerine göre değerlendirme yapmak sureti ile uzlaştırmacı karar verecektir. Tarafların sosyal hayatta ilişkilerini devam ettirecek kişiler (akraba, komşu gibi) olması halinde uzlaştırma müzakerelerinin tarafların bir araya getirilmesi sureti ile yapılmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Bu sayede sadece zararın giderilmesi ile yetinilmeyecek, bozulan ilişkilerin onarılması da sağlanacaktır²⁷².

Uzlaştırma müzakerelerine kanuni temsilci, müdafî ve vekilin katılması mümkün olmakla birlikte sürecin verimli işlemesi bakımından bu duruma bazı sınırlandırmalar getirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Örneğin suça sürüklenen çocuğun taraf olduğu dosyalarda tarafların uyuşmazlığa konu olay üzerine konuştukları, bu olayın kendi üzerindeki etkilerini dile getirdikleri aşama olan müzakere sürecine kanuni temsilci veya müdafîin doğrudan katılmaması gerektiği, bu kişilerin edim görüşmeleri sırasında sürece dahil olması gerektiği belirtilmiştir²⁷³. Suça sürüklenen çocuk haricinde diğer taraflar bakımından da tarafların sorunlarını yüz yüze konuşma fırsatı bulduğu

²⁶⁹ Özgenç, a.g.e., s. 349.

²⁷⁰ Kaymaz/Gökcan, Uzlaşma ve Önödeme, s. 185.

²⁷¹ Çetintürk, a.g.e., s. 254-255.

²⁷² Çetintürk, a.g.e., s. 553.

²⁷³ Yerdelen, a.g.e., s. 211.

müzakere aşamasında taraflar yerine avukatın bulunmasına olumlu bakılmamaktadır. Çünkü uzlaştırma, yapısı itibarıyla tarafların aktif katılımını öngören bir süreçtir. Ayrıca uzlaştırma kurumu her iki tarafın da menfaatini gözetirken kazanıp kaybetme gibi bir netice söz konusu olmamakla birlikte mantığı kazanmak üzere kurulu avukat yaklaşımı uzlaştırma kurumu ile bağdaşmayacaktır²⁷⁴.

Uzlaştırma sürecinin gönüllülük esasına dayanması önemli bir husustur. Gönüllülük, yalnızca uzlaşma teklifinin kabulü aşamasında değil, sürecin tamamında gözetilmesi gereken bir ilkedir. Uzlaştırma sürecinde gönüllülük, süreç hakkında bilgilendirilmiş olan tarafların sürece katılmaya onay vermelerini, özgür iradeleri ile uzlaşma teklifini reddetme olanağının sağlanmasını ve yine kendi özgür iradeleri ile uzlaştırma sürecine son vererek klasik muhakeme sürecine dönebilmelerini ifade etmektedir²⁷⁵. Yönetmelikte tarafların özgür iradeleri ile sürece dahil olması ve sürecin gönüllülük esasına dayanması güvence altına alınmış olup md. 5/1’de “*Uzlaştırma, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin özgür iradeleri ile kabul etmeleri ve karar vermeleri halinde gerçekleştirilir. Bu kişiler anlaşma yapılana kadar iradelerinden vazgeçebilirler.*” hükmüne yer verilmiştir.

Uzlaştırma müzakerelerinin nasıl yürütülmesi gerektiğine dair CMK’da bir düzenleme bulunmamakla birlikte Yönetmelikte buna ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Yönetmelik md. 31/2’e göre; “*Uzlaşma sağlanabilmesi için birden fazla müzakere yapılabilir. Uzlaştırıcı, müzakereler sırasında izlenmesi gereken yöntemle ilgili olarak Cumhuriyet savcısıyla görüşebilir; Cumhuriyet savcısı, uzlaştırmacıya uzlaştırma müzakerelerinin kanuna uygun yürütülmesi amacıyla talimat verebilir*”. Uzlaştırıcı, uzlaştırma müzakerelerini en verimli şekilde yürütmek, bunun için gerekli koşulları sağlamak ile yükümlü olup bu kapsamda müzakereleri, taraflarla birlikte veya ayrı ayrı gerçekleştirilecek toplantılar yapmak sureti ile yürütebilir²⁷⁶.

Taraflar, aralarındaki uyuşmazlık sebebi ile bir araya gelmeyi kabul etmeyebilirler. Ancak bu durum uzlaştırma müzakerelerinin yapılmasına engel değildir. Uzlaştırma müzakerelerinin yönetmelikte belirtildiği şekilde taraflarla ayrı ayrı görüşülmek sureti ile yürütülmesi mümkün iken bazı durumlarda aralarında husumet

²⁷⁴ Çetintürk, a.g.e., s. 554.

²⁷⁵ Çetintürk, a.g.e., s. 528.

²⁷⁶ Yerdelen, a.g.e., s. 217.

bulunan tarafların bir araya getirilmemeleri süreç bakımından daha faydalı olabilecektir²⁷⁷. Her ne kadar müzakereler ayrı ayrı gerçekleştirilmiş olsa da, uzlaştırmacının tarafları bilgilendirme yükümlülüğü kapsamında uzlaştırmacı, müzakerenin karşı tarafına görüşmenin içeriği hakkında bilgi vermeli, istenildiği takdirde müzakerelere tarafların bir araya gelmesi sureti ile devam edilebileceğini taraflara iletmelidir²⁷⁸.

Uzlaştırma kurumunun amacına en uygun olanı, tarafların bir arada bulunması sureti ile müzakerelerin yürütülmesidir. Müzakerelerin ortak katılım ile yürütülmesini taraflar kabul ettiği takdirde tarafların da görüşü alınmak sureti ile ortak bir yer ve zaman belirlenir²⁷⁹. Uzlaştırma müzakerelerinin nerede yapılacağı hususuna ilişkin kanunda bir düzenleme yokken yönetmelikte bu duruma açıklık getirilmiş, tarafların iradesi ön planda tutulmuştur. Yönetmeliğin 35. maddesinin 1. fıkrasına göre; *“Uzlaştırma müzakereleri; adliye binalarında uzlaştırma müzakereleri için oda tahsis edilmişse bu yerlerde, kamu kurum ve kuruluşlarında bu amaçla ayrılan yerlerde, tarafların kabul etmesi şartıyla uzlaştırmacının faaliyetlerini yürüttüğü büroda, tarafların menfaatlerine uygun, kendilerini huzurlu hissedecekleri güvenli bir ortamda veya taraflarca kabul edilen bu işe uygun başka yerlerde gerçekleştirilebilir”*.

Uzlaştırmanın taraflarının bizzat hazır olması taraflardan birinin tutuklu olması, uzlaştırmanın taraflarının başka yerde ikamet etmesi gibi sebeplerden dolayı mümkün olmayabilir. İşte bu nedenlerle müzakerelerin görüntülü ve sesli iletişim tekniği kullanılmak sureti ile yapılabileceği ön görülmüştür. Örneğin ceza infaz kurumunda bulunan taraf ile müzakereler için SEGBİS yoluyla iletişime geçilebilecektir. Yine bu doğrultuda Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelikte yapılan değişiklik ile uzlaştırmacı ve tutuklu arasında açık görüş yapabilme olanağı tanınmıştır. Yine aynı Yönetmeliğin 19. maddesi gereğince tutuklu ile uzlaştırmacı arasındaki yazışmalar denetime tabi tutulamaz.

Uzlaştırmacının SEGBİS ile görüşmesinin sağlanması için uzlaştırma bürosu tarafından ilgili kuruma yazı yazılması gerekmektedir. Bu yazıda görüşmenin tarihi ve

²⁷⁷ Yenisey/Nuhoğlu, a.g.e., s. 852.

²⁷⁸ Kaymaz/Gökcan, Uzlaşma ve Ön ödeme, s. 181-182.

²⁷⁹ Yerdelen, a.g.e., s. 218.

saati, kimin hazır edilmesi gerektiği gibi konular belirtilecektir²⁸⁰. Böylelikle uzlaştırmacı adliye personeli olmasa dahi gerekli ortam sağlanmış olacaktır. Ancak SEGBİS ile yapılan uzlaşma teklifinde uygulamada sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Özellikle iş yoğunluğu olan adliyelerde bu sorun ortaya çıkmaktadır. Personel yetersizliği veya görüşme yapılacak salonun dolu olması gibi sebepler dolayısı ile uzlaştırmacı SEGBİS olanağından yeterli şekilde faydalanamamaktadır.

Müzakere görüşmeleri taraflar arasında bozulan dengelerin onarılması bakımından bir fırsat olup müzakere süreci mağduriyetin giderilmesi ve bozulan ilişkilerin onarılmasına hizmet etmektedir. Bu süreçte taraf iradeleri ön planda olmalı, uzlaştırmacı yerine taraflar çözümü kendileri ortak irade ile üretmeli, uzlaştırmacı bu aşamada doğru ortam ve koşulları sağlamalıdır²⁸¹.

1.4. Müzakerenin Sona Ermesi Ve Uzlaştırmada Edim

Uzlaştırmayı diğer kurumlardan ayıran en önemli özellik süreç ile mağdurun veya suçtan zarar görenin uğradığı zararın giderilmesi amacının güdülmesidir. 5560 sayılı kanun ve devamındaki düzenlemelerde edimin manevi yönü üzerinde daha detaylı bir şekilde durulmuş, edimin hukuka ve ahlaka uygun olması kriter olarak kabul edilmiştir. Mevcut düzenleme göz önünde bulundurularak mağdurun veya suçtan zarar görenin tatmin edilmesi anlamında “zararın tazmini” yerine “zararın giderilmesi” ifadesinin kullanılmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz. Çünkü tazmin maddi karşılığı ifade etmekle birlikte mağdurun veya suçtan zarar görenin uğradığı zarar maddi bir zarar olabileceği gibi manevi bir zarar da olabilmektedir.

Şikayete tabi suçlarda şikayetin geri alınması sureti ile yargılamaya son verilmesi mümkün olmakla birlikte şikayete tabi olmayan bazı suçların da uzlaştırma kapsamında olduğu düşünüldüğünde, bir edim söz konusu olmadan sürecin sonlandırılması bu suçlar bakımından da kanun dolanılmak sureti ile şikayet usulü uygulanmış izlenimi yaratacaktır²⁸². Taraflar arasında kararlaştırılacak olan edimin zararın tamamını karşılması veya tam olarak zararın eşiti bir bedel olması şart değildir. Burada önemli olan mağdur veya suçtan zarar görenin tatmin edilmesidir. Bu doğrultuda edim olarak maddi değeri olan bir şey kararlaştırılması şart olmayıp şüpheli

²⁸⁰ Erdem/Eser/Özşahinli, a.g.e., s. 133.

²⁸¹ Yenisey/Nuhoğlu, a.g.e., s. 830.

²⁸² Mustafa Özbek, Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma, AÜHFED, 2005/3, s. 314.

veya sanığın özür dilemesi şeklindeki fiil de edim olarak kararlaştırılabilir²⁸³. Her ne kadar Yönetmeliğin 33. maddesinin 2. fıkrasında tarafların edimsiz olarak da uzlaşabilecekleri belirtilmiş ise de, mağdur veya suçtan zarar görenin maddi veya manevi zararını karşılamak üzere bir edimin belirlenmesi uzlaşma anlaşmasının özüne daha uygun olacaktır²⁸⁴. Uzlaştırma sürecinin onarıcı adalet yönünü ön plana çıkaran *Çetintürk*'e göre ise, önemli olan mağdur veya suçtan zarar görenin menfaatidir. Bazen zararın giderilmesi yerine uzlaştırma süreci içerisinde tarafların bir araya gelmesi mağdur veya suçtan zarar gören bakımından manevi olarak tatmin sağladığından sürecin kendisi telafi edici olabilmektedir²⁸⁵.

Mevzuatta, tarafların uzlaştırma neticesinde belirli bir edimin yerine getirilmesi hususunda anlaşmaya varması halinde edimin hukuka ve ahlaka uygun olması koşulu ile herhangi bir şey olabileceği belirtilmiştir (Yön. md. 33). Edimin belirlenmesinde her ne kadar edimin ölçülü olması konusunda bir düzenleme getirilmemiş ise de, edimin suçun ağırlığı ile orantılı olması gerektiği, ancak bu şekilde failin suçun sorumluluğunu üstlenebileceği ifade edilmiştir²⁸⁶.

Taraflar arasında edimin belirlenmesinde uzlaştırmacı, taraflara yardımcı olan bir kişi konumundadır. Edimin ne olacağını taraflar kendileri özgür iradeleriyle belirleyeceklerdir²⁸⁷.

Yönetmeliğin 33. maddesinde bir edimin yerine getirilmesi hususunda tarafların anlaşmaya varması halinde tarafların seçebilecekleri edimlerin neler olabileceği belirtilmiştir. Taraflar mevzuatta belirtilen edimler ile kendilerini kısıtlamak zorunda değildirler. Anlaşmaları halinde hukuka ve ahlaka uygun olmak sureti ile başka bir edim de kararlaştırabilirler. Yönetmelikte örnek olarak sayılan edim türlerine bakıldığında denilebilir ki, edim, fiilden kaynaklanan maddi veya manevi zararın tamamen veya kısmen giderilmesi veya eski hale getirilmesi şeklinde maddi bir edim olabileceği gibi, mağdurdan veya suçtan zarar görenden özür dilenmesi şeklinde manevi bir edim de olabilir. Uzlaşma neticesinde belirlenen edim uyuşmazlık konusu olaya ve tarafların beklentilerine göre çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin bazı durumlarda mağdur veya

²⁸³ Veli Kafes, Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi, AÜHFD, 2011/1, s. 139.

²⁸⁴ Yerdelen, a.g.e., s. 232.

²⁸⁵ Çetintürk, a.g.e., s. 563.

²⁸⁶ Mustafa Özbek, Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma, s. 317.

²⁸⁷ Yerdelen, a.g.e., s. 231.

suçtan zarar gören aynı suçun bir daha tekrarlanmamasını ön planda tutmaktadır. Böyle bir durumda uyuşmazlık konusu suçun deneyimsizlikten kaynaklanması halinde aynı suçun yeniden tekrarlanmaması için şüpheli veya sanığın o konuda bilgi sahibi olmasını sağlayacak programlara veya kurslara katılması edim olarak kararlaştırılabilir²⁸⁸.

Uzlaştırma süreci neticesinde belirlenen edim tarafların özgür iradesine dayanacak olmakla birlikte edim belirlenirken bir takım hukuki sınırlandırmalara uygun hareket etmek gerekmektedir. Yönetmelikte de belirtildiği üzere edim, hukuka ve ahlaka uygun olmalıdır. Türk Medeni Kanunu'nun 23. maddesinde kimsenin özgürlüklerinden vazgeçemeyeceği veya hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamayacağı belirtilmiştir. Yine Anayasa'nın 12. maddesinde belirtildiği üzere; *"herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir"*. Tüm bu düzenlemeler doğrultusunda örneğin şüpheli veya sanığın evlenmemeyi taahhüt ettiği veya mağdur veya suçtan zarar görenin kendisini yaralamasını öngören bir edim kişilik haklarına aykırılık teşkil edeceğinden geçersizdir.

Edimin hukuka veya ahlaka uygun olup olmadığının denetimini ilk aşamada uzlaştırmacı sağlayabilir. Bu kapsamda uzlaştırmacı, Yönetmeliğin 31. maddesinin 2. fıkrası doğrultusunda Cumhuriyet savcısı ile görüşebilir, Cumhuriyet savcısı kanuna uygunluğun sağlanması amacı ile uzlaştırmacıya talimat verebilir.

Edimin hukuka ve ahlaka uygun olup olmadığı hususunun yanı sıra edimin ifaya uygun olması da önem arz etmektedir. Bu kapsamda edimin belirli veya belirlenebilir olması gerekmektedir. Çünkü edim şüpheli veya sanık tarafından ifa edilmediği takdirde uzlaştırma raporu veya belgesi ilam mahiyetini haiz belgelerden kabul edildiğinden edimin ifası ilamlı icra yolu ile talep edilebilecektir²⁸⁹.

Taraflar arasında kararlaştırılan edimin bizzat şüpheli veya sanık tarafından yerine getirilme zorunluluğu bulunup bulunmadığı konusuna da değinmekte fayda vardır. Mevzuatımızda edimin şüpheli veya sanık dışında bir kişi tarafından yerine getirilmesini yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır. Edimin şüpheli veya sanık tarafından yerine getirilmesi zorunluluğu bulunmamakla birlikte mevcut durumun cezanın şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil etmemesi bakımından edimin bizzat şüpheli

²⁸⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 566.

²⁸⁹ Yerdelen,a.g.e., s. 238.

veya sanık tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Edimin başka biri tarafından yerine getirilmesi şüpheli veya sanığın suç konusu fiil nedeni ile sorumluluğu üstlenememesine ve onarıcı adaletin sağlanamamasına neden olabilecektir. Bu doğrultuda özellikle suça sürüklenen çocuklar bakımından maddi edimler yerine topluma yararlı bir işte çalışmak gibi fiil içeren edimleri kararlaştırmak daha yararlı olacaktır²⁹⁰.

2. CEZA MUHALEMESİNİN ÇEŞİTLİ EVRELERİNDE UZLAŞTIRMA

2.1. Soruşturma Evresinde Uzlaştırma

Soruşturma aşaması, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade etmektedir (CMK md. 2). Uzlaştırma hakkında yapılan mevzuat düzenlemelerine bakıldığında uzlaştırma kurumunun esas itibarıyla soruşturma aşamasında uygulama alanı bulduğu söylenebilir²⁹¹.

Uzlaştırma kurumu, esas itibarıyla soruşturma aşamasında uygulanıp netice alınması gereken bir kurumdur. Mevzuatta bunu sağlamaya yönelik birtakım düzenlemeler mevcuttur. Örneğin CMK'nın 174. maddesinde iddianamenin iadesi düzenlenmiş olup iddianamenin iadesi sebeplerinden bir tanesi de uzlaştırmaya tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde uzlaştırma usulü uygulanmaksızın iddianamenin düzenlenmesidir. Böyle bir durumun varlığı halinde iddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir. Uzlaştırma kurumunun asıl olarak soruşturma aşamasında uygulanmasına yönelik düzenlemeler ile ceza muhakemesinin uzamasına sebebiyet verilmemesi amaçlanmaktadır²⁹². Uzlaştırma kurumunun ceza muhakemesinin uzamasına neden olmamasına yönelik olarak bir diğer düzenleme de CMK md. 253/18 ile getirilmiştir. Buna göre; *“Uzlaştırmanın sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez”*. Bu hüküm, uzlaştırmacı huzurunda gerçekleştirilen uzlaştırma müzakerelerine ilişkin olup müzakereler sonuçsuz kalsa dahi tarafların uzlaştıklarına ilişkin belgeyi sunmaları mümkündür.

²⁹⁰ Çetintürk, a.g.e., s. 576.

²⁹¹ Kaymaz/Gökcan, Uzlaşma ve Ön ödeme, s. 202.

²⁹² Çetintürk, a.g.e., s. 457.

Uzlaştırmanın soruşturma aşaması ile sınırlı kalmasına yönelik düzenlemelere karşı olan görüşler mevcuttur. Bu düşünceyi savunanlara göre uzlaştırma, hüküm kesinleşinceye kadar gidilmesi mümkün olan bir yol olmalıdır. Bu kapsamda taraflar muhakemenin hangi aşaması olursa olsun istedikleri zaman uzlaştırma yolunu seçebilmelidirler. Zira şikayete tabi suçlarda hüküm kesinleşinceye kadar şikayetten vazgeçmek sureti ile muhakemenin sona erdirilmesi mümkün iken, taraflara ve ceza adalet sistemine çeşitli katkıları bulunan uzlaştırma kurumunun diğer benzer kurumlar gibi muhakemenin her aşamasında uygulanması gerekmektedir. Yine aynı şekilde uzlaştırmanın taraflara, topluma ve ceza adalet sistemine sağladığı katkılar göz önünde bulundurularak infaz aşamasında da uzlaştırma uygulanabilir hale getirilmelidir.²⁹³

Kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunması ve soruşturma konusu suçun uzlaştırmaya tabi olması halinde Cumhuriyet savcısı dosyayı uzlaştırma bürosuna gönderecektir (CMK md. 253/4). Kamu davası açılması için yeterli şüphenin bulunup bulunmadığı hususunun tespiti için Cumhuriyet savcısı, CMK md. 160/2 kapsamında şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla yükümlüdür.²⁹⁴ Cumhuriyet savcısı, normal soruşturma sürecini işletecek, dosyada araştırılacak başka husus kalmadığı takdirde uzlaştırma şartlarının oluşup oluşmadığını değerlendirerek soruşturmaya yön verecektir.

Hangi suçların uzlaştırmaya tabi olduğu konusuna yukarıda detaylı bir şekilde değinilmiştir. Bu başlık altında CMK md. 253/3'e yeniden değinmek faydalı olacaktır. Bahsi geçen düzenleme gereğince uzlaştırma kapsamına giren bir suçun kapsam dahilinde olmayan bir suç ile birlikte aynı mağdura karşı işlenmesi halinde uzlaştırma hükümleri uygulama alanı bulamayacaktır. Yönetmeliğin 10. maddesinin 3. fıkrası ile bu duruma bir istisna getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre, uzlaştırma kapsamına girmeyen suç hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiği ve bu karara karşı itiraz yolu tüketildiği takdirde dosya, uzlaştırma bürosuna gönderilebilecektir.

²⁹³ Çetintürk, a.g.e., s. 458; Mustafa Özbek, Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Mağdur Fail Uzlaştırmasının Usul ve Esasları, s. 161.

²⁹⁴ Canpolat/Sabuncuoğlu, a.g.e., s. 89.

2.2. İddianamenin Değerlendirilmesi Aşamasında Uzlaştırma

İddianamenin iadesi kurumu CMK md. 174'te düzenlenmiş olup iddianamenin iadesi sebeplerinden birisi olarak uzlaştırmaya tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde uzlaştırma usulü uygulanmaksızın iddianamenin hazırlanması gösterilmiştir. İddianamenin iadesi için mahkemeye tanınan süre on beş gün olup bu süre kesin bir süredir²⁹⁵.

Uzlaştırma usulünün uygulanıp uygulanmadığını incelerken mahkeme, şekli bir inceleme ile yetinmemeli, uzlaşmanın sağlanıp sağlanmadığı yönündeki netice ile yetinmek yerine sürecin genelini uzlaştırma usulüne uygun olarak işletilip işletilmediğini denetlemelidir. Örneğin tarafların usulüne uygun bir şekilde uzlaştırma müzakerelerine davet edilmemiş olması durumunda uzlaştırma usulü uygulanmadığından iddianamenin iadesine karar verilmelidir²⁹⁶.

Suçun hukuki nitelendirilmesi sebebi ile iddianame iade edilemez (CMK md. 174/2). Hakim, hukuki vasıflandırma ile bağlı olmayıp hukuki nitelendirmeyi kendisi yapabilecektir. Uzlaştırma usulünün uygulanması bakımından da bu ilke geçerli olup Yargıtay içtihatlarında da belirtildiği üzere hakim, iddianameyi değerlendirirken sevk maddesinde gösterilen suç tipini esas alacak ve iddianameye konu fiilin başka bir suç oluşturduğu ve uzlaştırma hükümlerinin uygulanması gerektiğinden bahisle iddianameyi iade edemeyecektir²⁹⁷. Ancak iddianamenin içeriğinde anlatılan suça konu fiilin net bir şekilde uzlaştırma kapsamında bulunan bir suça ilişkin olması, sevk maddesinin yanlış yazılmış olması halinde iddianamenin iade edilebileceği görüş olarak ileri sürülmüştür²⁹⁸.

2.3. Kovuşturma Evresinde Uzlaştırma

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun tanımlar başlıklı 2. maddesinde kovuşturmanın "*iddianamenin kabulü ile başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi*" ifade ettiği belirtilmiştir. İddianamenin kabulü ile kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresine geçilir. En geç iddianamenin ve soruşturma evrakının mahkemeye verildiği

²⁹⁵ Bıkmaz, a.g.e., s. 130.

²⁹⁶ İpek/Parlak, Ceza Muhakemesinde Uzlaşma, s. 141.

²⁹⁷ 11. CD., 26.12.2005, E. 2005/9494, K. 2005/14352, (UYAP E.T. 21.08.2019).

²⁹⁸ Bıkmaz, a.g.e., s. 131.

tarihten itibaren on beş gün içerisinde iade edilmeyen iddianame, kabul edilmiş sayılacaktır.

Kural, uzlaştırma usulünün soruşturma aşamasında uygulanmasıdır²⁹⁹. Ancak bazı istisnai hallerde uzlaştırmanın mahkeme tarafından uygulanması usulü de kabul edilmiştir. Buna göre, kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaştırma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde kovuşturma dosyası, uzlaştırma işlemlerinin yerine getirilmesi için uzlaştırma bürosuna gönderilir (CMK md. 254/1). Kovuşturma konusu suçun uzlaştırma kapsamında olduğunun anlaşılması farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Kamu davası açıldıktan sonra hangi durumlarda uzlaştırma sürecinin işletileceği Yönetmeliğin 22. maddesinde belirtilmiştir. Sürecin en başından uzlaştırma kapsamında olan bir suç hakkında Cumhuriyet savcısı uzlaştırma usulünü uygulamamış ve hakim de iddianamenin iadesi aşamasında bu durumu gözden kaçırmış olabilir. Yine başka bir ihtimalde yapılan yargılama neticesinde dava konusu suçun hukuki vasfı değiştiği için o aşamada hukuki vasfı değişen suçun uzlaştırma kapsamında kaldığı tespit edilmiş olabilir. Örneğin sanık hakkında yağma suçunu işlediğinden bahisle dava açılmasına rağmen fiilin basit hırsızlık suçunu oluşturduğu yapılan yargılama neticesinde anlaşılabilir. Kovuşturma aşamasında gerçekleşen kanun değişikliği nedeniyle davaya konu suçun uzlaştırma kapsamına alınmış olunması halinde de uzlaştırma usulü uygulanacaktır. Son olarak iddianame düzenlenmeksizin doğrudan mahkeme önüne gelen bir fiilin varlığı halinde bu fiil hakkındaki uzlaştırma işlemleri mahkeme tarafından yapılacaktır. Örneğin 2457 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu gereğince soruşturmanın idare tarafından görevlendirilen soruşturmacı tarafından yapılması halinde bildiğimiz klasik anlamda soruşturma evresi gerçekleşmeyecek olup uzlaştırma usulünün uygulanıp uygulanamayacağı doğrudan mahkeme tarafından değerlendirilecektir³⁰⁰.

Uzlaştırmacının tarafsızlığı, sürecin tarafların gönüllüğü esasına dayanması gibi uzlaştırma sürecine ilişkin ilkeler hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında

²⁹⁹ Canpolat/Sabuncuoğlu, a.g.e., s. 88.

³⁰⁰ Yerdelen, a.g.e., s. 274.

uygulama alanı bulacaktır³⁰¹. Kovuşturma aşamasında da uzlaştırma işlemleri CMK md. 253'te belirtilen esas ve usule göre yapılacaktır (CMK md. 254).

Mahkemenin gönderme kararında uzlaştırma işlemlerinin yapılacağı kişiler ve uzlaştırmaya tabi suçların açıkça belirtilmesi gerekmektedir (Yön. md. 22/3). Şayet Cumhuriyet savcısı, hakim ile aynı görüşte olmayıp suçun uzlaştırma kapsamında olmadığına kanaat getirmiş ise, mahkemeden ara kararın yeniden değerlendirilmesini isteyebilecektir (Yön. md. 22/6).

Dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesi konusunda mahkeme tarafından kurulan ara kararın niteliğinin ne olduğu konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Uzlaştırma usulünün uygulanmasını kovuşturma aşamasının bir ön şartı olarak kabul eden görüşe göre dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesi kararı CMK md. 223/8 kapsamında bir durma kararıdır³⁰². Bu kararın durma kararı olduğunun kabulü halinde bu karara karşı itiraz yoluna gidilebilecektir. Diğer görüşe göre ise, durma kararı verilmeyerek dosya ara kararla uzlaştırma bürosuna gönderilmeli, usul ekonomisi gereği dosya için duruşma günü tayin edilerek dosyanın akıbetine göre hareket edilmelidir³⁰³.

Cumhuriyet savcısı tarafından dosyanın uzlaştırma bürosuna gönderilmesine yönelik ara kararda bir eksiklik olmadığı tespit edilmesi halinde uzlaştırmacı görevlendirilmesi Cumhuriyet savcısının onayıyla yapılacaktır (Yön. md. 22/7). Uzlaştırmacının gerekli belgeleri teslim almasından itibaren raporu uzlaştırma bürosuna teslim etmesine kadar geçen sürece ilişkin soruşturma evresinde uygulanan usul kovuşturma evresi bakımından da uygulanacaktır³⁰⁴. Uzlaştırma süreci neticesinde uzlaştırmacı, sürece ilişkin raporu uzlaştırma bürosuna teslim edecek, uzlaştırma bürosundan sorumlu Cumhuriyet savcısı ise dosya ile raporu üst yazı ile mahkemeye gönderecektir. Mahkemeye uzlaşmanın tarafların özgür iradelerine dayanıp dayanmadığı, edimin hukuka ve ahlaka uygun olup olmadığı yönlerinden denetleme yetkisi verilmiştir. Mahkeme, belirtilen hususlarda aykırılık olduğunu tespit ederse Yönetmeliğin 24. maddesinde belirtilen süreye uymak koşulu ile edimin değiştirilmesi için dosyayı büroya gönderebilecektir (Yön. m. 24/4-5).

³⁰¹ Arslan, a.g.e., s. 178.

³⁰² Bıkmaz, a.g.e., s. 133-134.

³⁰³ Murat Aydın, 6763 sayılı Kanun ile Getirilen Uzlaşma Kurumunun Uygulanması, Terazi Hukuk Dergisi, 12. Cilt, sayı 126, 2017 s. 74.

³⁰⁴ Yerdelen, a.g.e., s. 278.

Kanun yolu aşaması da kovuşturma aşamasına dahil olup mahkeme yoluyla uzlaştırma işlemlerinin yapılmasına ilişkin hükümler bu aşamada da uygulama alanı bulacaktır. Fakat uzlaştırma işlemlerinin yerel mahkeme tarafından mı, yoksa dosyanın bulunduğu Yargıtay veya Bölge Adliye Mahkemesi ceza dairesi tarafından mı yapılacağı sorun arz etmektedir. Temyiz aşamasında uzlaştırma hükümlerinin uygulanmasını gerekli kılan bir durum ortaya çıktığında Yargıtay, bozma kararı vererek dosyayı yerel mahkemeye göndermektedir³⁰⁵. İstinaf aşamasında uzlaştırma usulünün uygulanmasını gerektiren halin varlığında ne şekilde karar verileceği konusuna, 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun³⁰⁶ ile CMK'nın 280. maddesinde yapılan değişiklik neticesinde açıklık getirilmiştir. Yapılan değişikliğe göre, bölge adliye mahkemesi tarafından uzlaştırma usulünün uygulanmadığının anlaşılması halinde, bölge adliye mahkemesi, hükmün bozulmasına ve dosyanın yeniden incelenmek ve hükmolünmek üzere hükmü bozulan ilk derece mahkemesine veya kendi yargı çevresinde uygun göreceği diğer bir ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verecektir.

Uzlaştırma süreci tamamlanıp taraflar arasında uzlaşmanın sağlanmadığı bir dosyada yargılama devam ederken uzlaştırma usulüne ilişkin mevzuatta değişiklik yapılması halinde bu değişikliğin devam eden yargılamada uygulanıp uygulanmayacağı tartışma konusudur. Aynı şekilde Yargıtay'ın daireleri arasında da fikir birliği bulunmamaktadır. Bizim de katıldığımız görüşe göre, uzlaştırma süreci neticesinde uzlaşma sağlanamamış ise yeni düzenlemenin usule yönelik hükümleri uygulanmamalı, usul hükümlerinin derhal uygulanırlığı ilkesi gereğince düzenleme geriye yürütülmemelidir³⁰⁷. Çünkü uzlaşmanın sağlanamaması ile birlikte artık tamamlanmış bir işlemde bahsedilmektedir. Usule ilişkin düzenlemeler failin lehine olsa dahi geçmişe yürümez, eski düzenlemeye göre yapılmış işlemler tekrarlanmaz.

3. UZLAŞTIRMA RAPORU, UZLAŞTIRMA BELGESİ VE UZLAŞTIRMANIN HUKUKİ SONUCU

3.1. Uzlaştırma Raporu ve Uzlaşma Belgesinin Sunulması

³⁰⁵ Bıkmaz, a.g.e., s. 135-136.

³⁰⁶ RG. 24/10/2019, sy: 30928 (Bundan sonra 7188 sayılı kanun olarak anılacaktır.).

³⁰⁷ Bıkmaz, a.g.e., s. 137.

Uzlaştırma müzakereleri neticesinde uzlaştırmacı rapor hazırlayarak kendisine verilen belge örnekleri ile birlikte hazırladığı raporu uzlaştırma bürosuna verir. Taraflar arasında uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde ne suretle uzlaşmanın sağlandığı raporda ayrıntılı olarak belirtilecek olup raporda tarafların imzası da bulunacaktır (CMK md. 253/15). Uzlaştırma raporunda tarafların imzasının bulunması kanuni bir zorunluluk olmakla birlikte tarafların imzasının bulunması ileride meydana gelebilecek itirazların önüne geçilmesi bakımından ve edimin tarafların özgür iradeleri doğrultusunda belirlenip belirlenmediğinin tespiti bakımından önem arz etmektedir³⁰⁸.

Süreç sonunda düzenlenen uzlaştırma raporu ilamlı icraya konu olabileceğinden uzlaşma neticesinde bir edim belirlenmiş ise bu edimin ne olduğu, edimin ne zaman ve ne şekilde ifa edileceği hususlarının ayrıntılı şekilde raporda belirtilmesi gerekmektedir³⁰⁹.

Uzlaşmanın ne şekilde sağlandığının raporda ayrıntılı olarak belirtileceğine ilişkin düzenleme getirilmekle birlikte uzlaştırmacı, raporunu hazırlarken uzlaştırma müzakerelerinin gizliliği ilkesine riayet etmelidir. Uzlaştırma raporunda, müzakere sürecinin detaylarına, tarafların hal ve tavırlarına ilişkin düşünce açıklaması yapılmamalıdır. Rapor içeriği masumiyet karinesine uygun olmalı, şüpheli veya sanığı suçlayıcı beyanların veya şüpheli veya sanığın suça ilişkin ikrarının raporda yer almasından kaçınılmalıdır. Zira uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamaların delil olarak kullanılamayacağı CMK'da düzenlenmiştir. Mağdur, suçtan zarar gören, şüpheli veya sanığın uzlaşmaya varılması konusundaki gayreti, taraf açıklamaları gibi hususlar mevcut hukuki düzenlemede karara etkili olmayacağından müzakerelerin gizliliği ve masumiyet karinesi gibi ilkeler göz önünde bulundurularak bu hususlara uzlaştırma raporunda yer verilmemesi gerekmektedir³¹⁰. Bu doğrultuda Yönetmeliğin 18. maddesinin 2. fıkrasında suçun işlenmesine ilişkin olarak yapılan açıklamalara raporda yer verilmeyeceği belirtilmiştir. Diğer bir göre ise, sanığın uzlaştırma süreci boyunca uzlaşmanın sağlanması adına gösterdiği çaba cezanın belirlenmesi aşamasında hakim tarafından göz önünde bulundurulabilecek, sanığın uzlaşmanın sağlanması yönündeki gayreti cezanın alt sınırdan hükmedilmesini sağlayabilecektir. Yine

³⁰⁸ Yenisey/Nuhoğlu, a.g.e., s. 853.

³⁰⁹ Kaymaz/Gökcan, a.g.e., s. 184.

³¹⁰ Çetintürk, a.g.e., s. 578-579.

uzlaştırma sürecindeki sanığın hal ve tavırları takdiri indirim uygulanması aşamasında göz önünde bulundurulabileceğinden sanığın uzlaşmanın sağlanması yönündeki faaliyetlerinin uzlaştırma tutanağında belirtilmesi gerekmektedir³¹¹.

Uzlaşma teklifi reddedilmesine rağmen taraflar arasında uzlaşma sağlanmasının kapıları açık bırakılmıştır. CMK md. 253/16 gereğince uzlaşma teklifi reddedilmiş olsa dahi şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören uzlaştıklarını gösteren belge ile iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar uzlaştıklarını beyan edebileceklerdir. Yine kovuşturma aşamasında da uzlaştırma hükümlerinin uygulama alanı bulacağı hallerde uzlaşma teklifi reddedilmiş olsa dahi hüküm verilinceye kadar sanık ile mağdur, katılan veya suçtan zarar gören uzlaştıklarına dair belgeyi mahkemeye sunabilir (Yön. md. 26).

Uzlaşma belgesinin düzenlenmesi uzlaştırmacının sürece katılması bakımından uzlaştırma raporuna göre farklılık arz etmektedir. Uzlaşma belgesini taraflar kendi aralarında hazırlamakta olup uzlaştırmacı sürece dahil olmamaktadır³¹². Uzlaşma belgesinin nasıl düzenleneceği Yönetmeliğin 19. maddesinde gösterilmiştir. Buna göre uzlaştırmacı görevlendirilmesi aşamasından önce veya uzlaşma teklifinin reddedilmesinden sonra şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören aralarında yönetmelikte belirtilen uzlaştırma raporu örneğini somut duruma uygulayarak uzlaşma belgesi düzenleyebilirler.

Uzlaştırma raporu ve uzlaşma belgesi denetime tabidir. Uzlaştırmacı tarafından sunulan uzlaştırma raporunun tarafların özgür iradelerine dayanıp dayanmadığı, edimin hukuka ve ahlaka uygun olup olmadığı soruşturma veya kovuşturma evresinde bulunma durumuna göre Cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından denetlenecek, rapor belirtilen hususlara uygun ise raporu mühür ve imza altına alınarak dosyasında muhafaza edilecektir (CMK md. 253/17; Yön. m. 25/4). Yine Yönetmelik md. 19 ve 26 atfıyla uzlaşma belgesinin belirtilen hususlar kapsamında Cumhuriyet savcısı ve hakim tarafından incelenip değerlendirileceği belirtilmiştir. Uzlaştırma raporunun tarafların özgür iradelerine dayanıp dayanmadığının tespiti anlamında açık bir düzenleme bulunmayıp bu durum her olayın özelliğine göre Cumhuriyet savcısının bilgi ve deneyimi kapsamında değerlendirilecektir. Doktrinde tarafların uzlaştırma kurumunun

³¹¹ Yerdelen, a.g.e., s. 264.

³¹² Özgenç, a.g.e., s. 396.

yapısı ve hukuki neticeleri hakkında bilgilendirilmeleri hususunun da iradeyi etkileyeceğinden bahisle tarafların bilgilendirilmesi konusunun raporun tarafların özgür iradelerine dayanıp dayanmadığının tespiti kapsamında incelenmesi gerektiği ileri sürülmüştür³¹³. Tarafların özgür iradesinden bahsedebilmemiz için uzlaşmanın gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi halinde ortaya çıkabilecek neticeler yönünden tarafların aydınlatılması gerekmektedir³¹⁴.

Uzlaşmaya konu edimin hukuka uygun olup olmadığı incelenirken hukuk düzeninin tümü göz önünde bulundurulacaktır³¹⁵. Bu doğrultuda Türk Borçlar Kanunu md. 27 önem arz etmektedir. Bu maddede sözleşmeyi kesin hükümsüz kılan haller düzenlenmiş olup uzlaştırma raporu veya uzlaşma belgesi incelenirken bu hüküm de göz önünde bulundurulacak, kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı olan veya konusu imkansız olan rapor veya belge onaylanmayacaktır.

Yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasında tarafların anlaşma yapılarına kadar uzlaşmaya ilişkin iradelerinden vazgeçebilecekleri belirtilmiştir. Bu düzenleme, tarafların uzlaşma yönündeki beyanlarından uzlaştırma raporunun Cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından onaylanması anına kadar dönebilecekleri şeklinde yorumlanmıştır³¹⁶.

3.2. Uzlaştırma Raporu ve Uzlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği

Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nin "tanımlar" başlıklı 4. maddesinde uzlaştırma raporu ve uzlaşma belgesinin tanımı yapılmıştır. Buna göre uzlaştırma raporu, "*uzlaştırma işlemleri sonuçlandırıldığında uzlaştırmacı tarafından düzenlenen raporu*"; uzlaşma belgesi ise, "*uzlaştırmacı görevlendirilmeden önce veya uzlaşma teklifinin reddedilmesinden sonra tarafların uzlaşmaları sonucunda aralarında düzenlemiş oldukları belgeyi*" ifade eder.

³¹³ Mustafa Serdar Özbek/Orhan Cüni/Merve Özcan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı, 1. Baskı, Ankara: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, 2018, s. 140-141.

³¹⁴ Bıkmaz, a.g.e., s. 156.

³¹⁵ Yerdelen, a.g.e., s. 267.

³¹⁶ Centel/Zafer, a.g.e., s. 459.

Uzlaştırma raporu veya uzlaşma belgesi edimin yerine getirilmemesi halinde 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 38. maddesinde yazılı ilam niteliğindeki belgelerden sayılacaktır (CMK md. 253/19).

Uzlaştırma raporunun hukuki mahiyeti, edimin şüpheli veya sanık tarafından yerine getirilmemesi durumunda önem arz etmektedir. Edimin rıza ile ifa edilmemesi halinde mağdur, ilamlı takip yoluna başvurarak netice sağlayabilecektir.

Edimin yerine getirilmemesi halinde fail hakkında ceza yargılaması yapılacağı gibi diğer yandan da mağdur edimin yerine getirilmesini icra kanalı ile talep edebilecektir. Bu düzenleme, uzlaştırma kurumu ile hedeflenen amaçlar ile bağdaşmadığından bahisle eleştirilmiştir. Edimin yerine getirilmemesi halinde uzlaştırma raporu veya uzlaşma belgesinin ilam mahiyetindeki belgelerden sayılacağına ilişkin düzenlemenin edimin tazminat olması durumu göz önünde bulundurularak kabul edildiği, oysa uzlaştırmada edim serbestliğinin söz konusu olduğu, edimin manevi tatmine yönelik olduğu durumlarda uzlaştırma raporu veya uzlaşma belgesinin ilam niteliğindeki belgelerden sayılmasının bir anlam ifade etmeyeceği ve mağduru tatmin etmeyeceği belirtilmiştir³¹⁷.

Bizim de katıldığımız bu görüşe göre edimin yerine getirilmemesi halinde uzlaştırma raporu veya uzlaşma belgesinin ilam niteliğinde belge sayılması yerine uzlaşmanın geçersiz sayılması şeklinde bir düzenleme yapılması gerekmektedir³¹⁸.

3.3. Uzlaştırmanın Hukuki Sonucu

Uzlaştırma kurumunun hukuk düzenine nasıl etki edeceği edimin yerine getirilme şekline ve edimin yerine getirilip getirilmemesine göre farklılık arz etmektedir. Soruşturma aşamasında şüphelinin edimi bir defada ifa etmesi halinde hakkında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilecektir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya edimin süreklilik arz etmesi halinde ise, şüpheli hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilecektir (CMK

³¹⁷ Aytekin İnceoğlu, "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Mevcut ve Olası Sorunları İle Uzlaşma Kurumu", s. 659.

³¹⁸ Aytekin İnceoğlu, Türkiye'de Ceza Davalarında Uzlaşma Uygulamaları: Hukuki Çerçevenin Değerlendirilmesi, s. 78.

md. 253/19). Düzenlemeye göre, erteleme boyunca zamanaşımı işlemeyecektir. Şüpheli tarafından edimin yerine getirilmemesi halinde ise kamu davası açılacaktır.

Kovuşturma aşamasında uzlaştırma kurumunun uygulama alanı bulunduğu durumlarda edimin yerine getirilmesi halinde davanın düşmesine karar verilecektir. Edimin bir kerede yerine getirilmeyip ifanın sürece yayıldığı durumlarda soruşturma aşamasındaki erteleme kararının yerini kovuşturma aşamasında hükmün açıklanmasının geriye bırakılması kararı alacaktır. Yine soruşturma aşamasında olduğu gibi geri bırakma süresince zamanaşımı işlemeyecektir. Bu süreçte edimin yerine getirilmemesi halinde mahkeme hükmü açıklayacaktır (CMK md. 254/2).

Kanunda erteleme veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karar verildikten sonra edimin yerine getirilmemesi halinde nasıl bir yol izleneceği belirtilmişken, bu süreçte edimin yerine getirilmesi halinde nasıl bir karar verileceğine yer verilmemiştir. Bu duruma Yönetmeliğin md. 20/3 ve md. 27/3 hükümleri ile açıklık getirilmiştir. Bu düzenlemelere göre kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildikten sonra uzlaşmanın gereğinin yerine getirilmesinden sonra soruşturma aşamasında kovuşturmaya yer olmadığı kararı, kovuşturma aşamasında ise düşme kararı verilecektir.

Taraflar arasında uzlaşmanın sağlanması halinde uzlaştırmaya konu fiil nedeni ile tazminat davası açılmayacak, açılmış olan davadan ise feragat edilmiş sayılacaktır (CMK md. 253/19). Uzlaştırma kurumu, fiilin hukuki ve cezai sonuçlarını ortadan kaldırdığından zararının kısmen karşılanması şeklinde uzlaşma sağlanması halinde de tazmin edilmeyen kısım için mağdur, tazminat davası açma yoluna gidemeyecektir³¹⁹. Taraflar arasındaki uyuşmazlık konusu fiil hakkında soruşturma işlemlerine başlanmış ise sürecin neticesi beklenerek hukuk mahkemelerinde alacak veya tazminat davası açılması tarafların yararına olacaktır. Çünkü böyle bir durumda taraflar arasında uzlaşmaya varılması halinde hukuk mahkemelerinde açılan davanın konusuz kalması söz konusu olabilecektir³²⁰.

Uzlaşma neticesinde belirlenen edimin yerine getirilmemesinin bir diğer sonucu da uzlaştırma raporunun ilam mahiyetinde belge sayılmasından dolayı mağdurun ilamlı

³¹⁹ Kaymaz/Gökcan, Uzlaşma ve Önödeme, s. 207.

³²⁰ Bıkmaz, a.g.e., s. 164.

icra takibinde bulunabilecek olmasıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi bu durum failin aleyhine olduğu gerekçesi ile eleştirilmiştir. Çünkü edimi yerine getirmeyen fail hem icra takibi ile karşı karşıya kalacak hem de cezai yönden süreç işleyecek ve yargılama sonunda cezalandırılacaktır³²¹.

Bazı durumlarda şüpheli veya sanık elinde olmayan maddi imkansızlık, hastalık gibi sebeplerle edimi ifa edemeyebilir. Bahsi geçen durum için mevzuatımızda bir düzenleme bulunmayıp böyle bir durumun varlığı halinde Cumhuriyet savcısı veya hakim kararı ile uzlaştırma anlaşmasının mevcut duruma uyarlanması, edimin ifa şeklinin yeniden gözden geçirilmesi şeklinde bir düzenleme yapılması gerektiği ileri sürülmüştür³²².

Uzlaşma sağlanmasının müsadere kurumunu nasıl etkilediğine de değinmek gerekmektedir. TCK'nın 54. maddesinde eşya müsaderesi, 55. maddesinde ise kazanç müsaderesine yer verilmiştir. Kanuni düzenlemede iyi niyetli üçüncü kişilere ait olmamak şartıyla kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine özgülünen veya suçtan meydana gelen eşyanın ve suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan ve kamu güvenliği, kamu sağlığı, genel ahlak açısından tehlikeli olan eşyanın müsaderesine karar verileceği belirtilmiştir. Yine madde metnine göre, suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan veya suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler ile ekonomik kazançların müsaderesine karar verilecektir. Müsadere kararı verilebilmesi için mahkumiyetin varlığının aranıp aranmamasına göre uzlaştırma neticesinde müsadere kararı verilip verilmeyeceği hususu da açıklığa kavuşacaktır. Bir görüşe göre, TCK md. 54/4 dışındaki hükümler kapsamında müsadere gerçekleştirilecek ise mahkumiyet kararının varlığı şart olduğundan uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde bahsi geçen hükümler kapsamında müsadere kararı verilemeyecektir. TCK md. 54/4'te üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması alım ve satımı suç oluşturan eşyanın müsaderesinden bahsedildiğinden müsadere hükmünün uygulanması için mahkumiyetin varlığı gerekmemektedir. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde dahi bahsi geçen hüküm

³²¹ Çetintürk, a.g.e., s. 580.

³²² Çetintürk, a.g.e., s. 582.

kapsamında müsadere kararı verilebilecektir³²³. El konulan eşya hakkında müsadere kararı verilemeyen hallerde eşyanın sahibine iadesine karar verilecektir³²⁴.

Yürürlükte bulunan mevzuatımızda uzlaştırma müzakereleri sırasında tarafların hal ve tavırlarının, uzlaşmaya varılması yolundaki katkılarının hakim tarafından göz önünde bulundurulacağına dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Şüpheli veya sanığın uzlaşmanın sağlanması yönünde attığı adımların hüküm aşamasında göz önünde bulundurulması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre taraflar arasında uzlaşmanın sağlanması kadar şüpheli veya sanığın uyuşmazlığa konu fiilin sonuçlarını anlaması, sorumluluk duyması da önemli olup şüpheli veya sanığın uzlaşma yönünde atmış olduğu olumlu adımlar uzlaştırma raporunda belirtilmeli ve bu durum hüküm kurulurken göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum ceza hukukunun son çare olma özelliği ile uyumlu bir uygulama olacaktır. Aynı şekilde şüpheli veya sanığın sürece olumlu katkısı kadar mağdurun süreci sürüncemede bırakmaya yönelik davranışları da göz önünde bulundurulmalıdır³²⁵.

Uzlaştırmanın hukuki neticesine ilişkin bir diğer düzenleme ise tazminat isteyemeyecek kişilerin belirtildiği CMK'nın 144. maddesidir. Düzenlemeye göre uzlaşma nedeni ile hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına veya davanın düşmesine karar verilen veya kamu davası geçici olarak durdurulan veya kamu davası ertelenen veya düşürülenler tazminat talep edemeyecektir.

Uzlaştırma sürecinin zamanaşımı sürelerini nasıl etkilediği hususuna da değinmekte fayda vardır. Uzlaşma teklifinde bulunulmasından itibaren uzlaştırma müzakerelerinden netice elde edilemediği tarihe ve en geç uzlaştırma raporunun uzlaştırma bürosuna verildiği tarihe kadar dava zamanaşımı ve dava süresi işlemeyecektir (CMK md. 253/21). Uzlaştırma müzakerelerine katılmaktan imtina edilmesi, taraflardan birinin uzlaşmadan vazgeçtiğini bildirmesi üzerine uzlaştırma raporunun uzlaştırma bürosuna verildiği tarihten itibaren bahsi geçen süreler işlemeye başlayacaktır (Yön. md. 34/3).

³²³ Bıkmaz, a.g.e., s. 168.

³²⁴ Ünver/Hakeri, a.g.e., s. 796.

³²⁵ Çetintürk, a.g.e., s. 583-584.

4. UZLAŞTIRMA MASRAFLARI VE UZLAŞTIRMACI ÜCRETİ

CMK md. 253/22'ye göre; *“Uzlaştırmacı ücreti ve diğer uzlaştırma giderleri yargılama giderlerinden sayılır. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde bu giderler Devlet Hazinesi tarafından karşılanır”*. 5560 sayılı kanun değişikliğinden önce uzlaştırma giderlerinin fail tarafından karşılanması söz konusu iken kanun değişikliği ile birlikte uzlaşmanın sağlanıp sağlanamaması durumuna göre yargılama giderlerinden olan uzlaştırma giderlerinin kimin üzerinde bırakılacağı belirlenecektir. Uzlaştırma giderlerinin fail üzerinde bırakılmasına dair önceki düzenlemenin uzlaştırma faaliyetlerinin başlaması bakımından engel teşkil ettiği ileri sürülmüştür³²⁶.

Uzlaştırmacıya ödenecek ücretin nasıl belirleneceği hususu da düzenleme altına alınmıştır. 6763 sayılı kanun ile yapılan değişiklik doğrultusunda Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen tarifeye göre uzlaştırmacıya ücret ödenecektir. Bahsi geçen düzenlemeden önce ücretin Cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından belirlenmesi söz konusuydu.

Uzlaştırmacıya ödenecek ücretin her dosyaya göre somutlaştırılması ve adil olması gözetilmiştir. Yön. md. 36/2'de uzlaştırmacı ücretinin *“uzlaştırmacının şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin yaşı, eğitimi, sosyal ve ekonomik durumu gibi belirgin farklılıklarını değerlendirmede ve tarafları uzlaştırmadaki becerisi, süreçte gösterdiği gayret, taraf sayısı, uyumsuzluğun kapsam ve niteliği dikkate alınarak”* tarifedeki alt ve üst sınırlar arasında belirleneceği belirtilmiştir. Birden fazla uzlaştırmacının görevlendirilmesi halinde ücret, ayrı ayrı ve eşit olarak ödenecektir.

Uzlaştırmacıya ödenecek ücretin tarife ile belirleneceği kanunda düzenlenmiş olup hangi tarihteki tarifenin esas alınacağı konusuna yönetmelik ile açıklık getirilmiştir. Yönetmeliğin md. 37/2 hükmü gereğince uzlaştırmacıya ödenecek ücretin takdirinde *“uzlaştırma raporunun tamamlandığı tarihte yürürlükte olan tarife”* esas alınır.

Uzlaştırma amacıyla yapılan tebligat, uzlaştırmacının ulaşım masrafları gibi bütün giderler uzlaştırma gideri olarak kabul edilecektir³²⁷. Uzlaştırma giderlerinin

³²⁶ Çetintürk, a.g.e., s. 584.

³²⁷ Yerdelen, a.g.e., s. 282.

kimin üzerinde bırakılacağı hususunun uzlaşmanın sağlanıp sağlanamaması ihtimaline göre değişiklik arz edeceğine yukarıda değinmiştik. Uzlaşmanın sağlanması halinde giderler devlet üzerinde bırakılırken, uzlaşmanın sağlanamaması halinde yargılama giderlerinin kimin üzerinde bırakılacağı hususu soruşturma veya kovuşturmanın neticesine göre belirlenecektir. Soruşturma neticesinde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir ise uzlaştırma giderleri devlet üzerinde bırakılacaktır. Kovuşturma aşamasında uzlaşmanın sağlanamaması halinde ise, uzlaştırma giderlerinin kimin üzerinde bırakılacağı hususu CMK md. 324 ve devamı hükümlerine göre belirlenecektir. Bu doğrultuda ceza veya güvenlik tedbirine mahkumiyet, hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya erteleme kararı verilmesi hallerinde yargılama giderleri sanık üzerinde bırakılacağından yargılama giderlerinden sayılan uzlaştırma giderleri de sanık üzerinde bırakılacaktır³²⁸.

Yukarıda bahsedilen hallerde uzlaştırma giderlerinin sanık üzerinde bırakılması uzlaştırmanın özgür iradeye dayanması gerektiği ilkesine aykırı olduğundan bahisle eleştirilmiştir. Bu görüşe göre; uzlaştırma giderlerinin sanık üzerinde bırakılma ihtimali, uzlaşmaya varılması konusunda şüpheli veya sanık üzerinde baskı yaratabilecektir³²⁹.

CMK md. 327/1'de sanık hakkında beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmiş olsa dahi sanığın kendi kusuru ile meydana gelen gideri ödemeye mahkum edileceği düzenlenmiştir. Bu hükümden yola çıkılarak sanık hakkında beraat kararı verilse dahi sanık uzlaşmaya varılamamasına kendi kusuru nedeni ile sebep olmuşsa uzlaştırma giderlerinin sanık üzerinde bırakılması gerektiği ileri sürülmüştür. Yine aynı doğrultuda uzlaşmaya mağdur veya suçtan zarar görenin kusuru nedeni ile varılamaması halinde sanık hakkında mahkumiyet hükmü verilmiş olsa dahi uzlaştırma giderlerinin mağdur veya suçtan zarar gören üzerinde bırakılması gerektiği ileri sürülmüştür³³⁰.

Uzlaştırmacı giderleri uzlaştırma ücretine dahil olmayıp Yönetmeliğin 38. maddesi gereğince zorunlu yol gideri dahil olmak üzere uzlaştırmacı tarafından yapılan masraflar ayrıca ödenecektir.

³²⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 586.

³²⁹ Çetintürk, a.g.e., s. 586.

³³⁰ Kaymaz/Gökcan, Uzlaşma ve Ön ödeme, s. 156.

5. UZLAŖTIRMACI

5.1. Genel Olarak

UzlaŖtırmacı, uzlaŖtırma müzakerelerinin olumlu sonuçlanmasında en önemli etkidir. Çünkü dosya uzlaŖtırma bürosu tarafından uzlaŖtırmacıya tevdi edildikten sonra süreci uzlaŖtırmacı yönetecektir. Bu kapsamda uzlaŖtırmacı olma kriterleri, uzlaŖtırmacılara verilecek eğitim gibi konular büyük önem arz etmektedir.

Yönetmeliğe göre uzlaŖtırmacı; “*Ŗüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar gören arasındaki uzlaŖtırma müzakerelerini yöneten, Cumhuriyet savcısının onayıyla görevlendirilen avukat veya hukuk öğrenimi görmüş kişiyi*” ifade etmektedir (Yön. md. 4/1-ı).

Verilen tanımdaki “hukuk öğrenimi görmüş kişi” ifadesi açıklanmaya muhtaçtır. Hukuk öğrenimi görmüş kişilerin nasıl bir kritere sahip olması gerektiği Yönetmelikte belirtilmiştir. “Hukuk öğrenimi görmüş kişi” kavramı, yalnızca hukuk fakültesinden mezun olan kişileri kapsamayıp daha geniş bir kavramı ifade etmektedir. Düzenlemeye göre, hukuk ya da hukuk bilgisine programlarında yeterince yer veren siyasal bilgiler, idari bilimler, iktisat veya maliye alanlarında en az dört yıllık yüksek öğrenim yapmış olan kişiler de hukuk öğrenimi görmüş kişi sayılacaktır (Yön. md. 48/3-ç). UzlaŖtırmacı siciline kabule ilişkin usul ve esasları belirlemek yetkisi Yön. md. 70/1-f gereğince Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı’na verildiğinden, hangi şartlar altında hukuk bilgisine programlarda yeterince yer verilmiş sayılacağını Başkanlık belirleyecektir. UzlaŖtırmacı olarak görev yapacak kişilerin öğrenim süreçlerinde hukukun temel kavramları, anayasa hukuku, ceza hukuku, ceza muhakemesi hukuku, idare hukuku, medeni hukuk, borçlar hukuku derslerinde başarılı olmaları en azından temel seviyede hukuk bilgisine sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir³³¹.

Ülkemizde uzlaŖtırmacıların bahsedildiği üzere avukat veya hukuk öğrenimi görmüş kişiler arasından seçilmesi gerektiği kriteri benimsenmiştir. Diğer ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında farklı meslek ve kişi gruplarından görevlendirme yapıldığı görülmektedir. Nitekim Avrupa Konseyi’nin 19 sayılı Tavsiye Kararının 22.

³³¹ Yerdelen, a.g.e., s. 341.

maddesinde uzlaştırmacıların toplumun her kesiminden seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra gönüllüler de uzlaştırma hizmeti verebilmektedir. Örneğin Kanada, ABD, Norveç gibi ülkelerde uzlaştırmacıların genel olarak gönüllülük esasına dayalı olarak çalıştıkları görölmektedir.

Taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümünde gönüllülerin yer alması gerektiği, profesyonellikten uzaklaşılması gerektiği düşüncesi yıllardır tartışılan bir düşüncedir. Bu görüşü savunanlardan *Nils Christie*'ye göre, çatışmaların çözümünde uzmanlaşmadan uzak durulmalıdır. Çünkü uzmanlaşma, uzmanların çatışma çözme konusunda yeterli bilgi ve beceri edindikleri iddiası neticesinde profesyonelleşmeye dönüşür ve çatışma çözümünde sadece profesyonellerin yetkin olduğu gibi bir anlayış ortaya çıkar. Oysa *Christie*'ye göre, çatışmaların çözümünde herkese çatışma çözme imkanı verilmeli, hatta bir kişiye birden fazla kez bu görev verilmemeli ve toplumun diğer tüm üyeleri aynı tecrübeyi yaşamadan kimseye tekrar sıra gelmemelidir³³².

Uzlaştırma hizmetinin gönüllülük esasına dayanmasının toplumsal bağları güçlendirdiği ve uzlaştırma sürecine toplumsal katılımı sağladığı ifade edilmiřtir³³³. Uzlaştırma uygulamalarına gönüllülerin dahil edilmesi uyuşmazlıkların merciler önüne gelmeden çözülmesine de yardımcı olabilecektir. Gönüllüler, uyuşmazlıkların sulh yolu ile çözülmesine dair teknikler hakkındaki bilgi ve becerilerini arttıracak, bu bilgi ve becerilerini günlük hayatlarında da kullanabileceklerdir. Ayrıca hizmetin gönüllüler tarafından yürütülmesi bu konuya daha az kaynak aktarımını gerektirecektir. Hizmetin gönüllü uzlaştırmacılar tarafından yürütüldüğu ülkelerde her bir dosya için gerçekteşebilecek muhtemel giderler bakımından uzlaştırmacılara ödeme yapıldığı görölmektedir. Uzlaştırmacılara emeğin karşılığı olarak ayrıca bir ödeme yapılmaz³³⁴. Bütün bunların yanı sıra uzlaştırma hizmetinin profesyoneller tarafından yürütülmesinin hizmetin iyi işlediği hususundaki güvenin oluşması bakımından önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden uzlaştırma hizmetinin gönüllüler tarafından mı, yoksa profesyoneller tarafından mı yürütüleceği her ülkenin kendi özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Her iki sistemi de başarı ile yürüten örnekler mevcut olduğu gibi, sistemin karma olarak yürütüldüğu ülkeler de vardır.

³³² Akdeniz/Taboğlu (Çev.), "Bir Mülkiyet Nesnesi Olarak Çatışmalar", s. 228.

³³³ Çetintürk, a.g.e., s. 131.

³³⁴ Clara Casado Coronas, "Mağdur-Fail Arabuluculuğu Hizmetlerinde İyi Uygulamalar", s. 165-166.

5.2. Uzlaştırmacının Sahip Olması Gereken Nitelikler

Ülkemizde uzlaştırmacılar Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı tarafından tutulan sicile kayıt olmak sureti ile görev yapmaktadırlar. “*Uzlaştırmacı siciline kabule ilişkin usul ve esasları belirlemek, uzlaştırmacıların sicile kabulüne ve sicilden çıkarılmasına karar vermek, sicile kayıtlı uzlaştırmacıları görev yapmak istedikleri Cumhuriyet başsavcılıklarına göre listelemek*” Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'nın görevlerinden biri olarak sayılmıştır (Yön. md. 70/1-f).

Uzlaştırmacı siciline kayıt olmak için bulunması gereken şartlar Yön. md. 48/3'te belirtilmiştir. Düzenlemeye göre, bir kişinin uzlaştırmacı olarak görev alabilmesi için Türk vatandaşı olması, tam ehliyetli olması, avukat ise baroya kayıtlı olması, kasten işlenmiş bir suçtan mahkum olmaması, terör örgütü ile iltisaklı veya irtibatlı olmaması, uzlaştırmacı eğitimini tamamlamış ve yazılı sınavda başarılı olmuş olması, disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılmamış veya geçici olarak yasaklanmamış olması gerekmektedir. Bütün bu şartların yanı sıra uzlaştırmacı adayının eğitime yönelik bazı kıstaslar da getirilmiş, yukarıda detayı ile bahsedildiği üzere bu kişilerin hukuk öğrenimi görmüş kişi olması şartı aranmıştır. Ayrıca uzlaştırmacı olmak isteyen kişinin yürüttüğü mesleğe ilişkin mevzuatta uzlaştırmacı olmasına engel bir hüküm bulunmamalıdır. Kişi, tüm şartları sağlasa dahi yürüttüğü meslek uzlaştırmacı olmasına engel teşkil ediyor ise kişinin sicile kaydı yapılamayacaktır.

Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli olarak avukatlık görevlerinde çalışanların baroya kayıtlı olması zorunlu değildir (Avukatlık Kanunu ek madde 1). Bu kapsamdaki avukatların da Yönetmelikteki özel hüküm gereğince baroya kayıtlı olmaları gerektiği ileri sürülmüştür³³⁵.

Uzlaştırmacıların avukat veya hukuk öğrenimi görmüş kişiler arasından seçileceği belirtilmiş ve hukuk öğrenimi görmüş kişiler yönünden “*üniversitelerin hukuk fakültelerinden mezun olmak veya hukuk ya da hukuk bilgisine programlarında yeterince yer veren siyasal bilgiler, idari bilimler, iktisat veya maliye alanlarında en az dört yıllık yüksek öğrenim yapmış olmak*” şartı aranmıştır (Yön. md. 48/3-ç). Bu

³³⁵ Erdem/Eser/Özşahinli, a.g.e., s. 67.

düzenleme içerisinde belirsizlikler taşıdığı için eleştirilmiştir. Düzenleme kapsamında hangi hukuk derslerine yer verileceği, kaç saatlik bir öğrenim görülmesi gerektiği gibi konulara yer verilmemiştir. Bu nedenle ülke genelinde uygulama birliğinin oluşmadığı, açık öğretim fakültesinin işletme, iktisat gibi bölümlerinden mezun olan kişilerin de uzlaştırmacı olarak görev aldığı, bu nedenle ceza ve ceza muhakemesi alanında yeterli bilgiye sahip olmayan kişilerin uzlaştırmacı olarak görevlendirildiği, bu nedenlerle Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'nın standart bir uygulama benimsemesi gerektiği belirtilmiştir³³⁶. Diğer bir görüşe göre, bahsi geçen belirsizlikleri gidermek amacı ile yeterli hukuk bilgisinin verildiğinin kabulü için gerekli olan hangi hukuk derslerinin verileceği gibi kriterlerin mevzuatta açıkça belirtilmesi gerekmektedir³³⁷.

Uzlaştırmacı seçiminde eleştirilen bir diğer yön ise, kapsamın sadece avukat ve hukuk öğrenimi görmüş kişiler ile sınırlı tutulmasıdır. Diğer ülke uygulamalarında uzlaştırma işlemlerinin bir hukukçu tarafından yapılması gerektiği yönünde bir algının olmadığı, uzlaştırmacıların sosyolog, psikolog gibi değişik meslek dalları içerisinde görev alan kişilerden de seçilebildiği belirtilmiştir³³⁸.

Uzlaştırma kurumunun ilk olarak mevzuatımıza girdiği halinde yalnızca avukatların uzlaştırmacı olabileceği kabul edilmişti (CMK md. 253/4). Her ne kadar uzlaştırma kurumunun benimsendiği diğer ülkelerde avukat olmayan kişilerin uzlaştırmacı olarak görev aldığı görülse de, ülkemizde uzlaştırma kurumunun yeni kabul edilmiş olması nedeniyle yapılabilecek hataların asgari düzeye indirilmesi ve kurumun kötüye kullanılmaması bakımından uzlaştırmacıların avukatlar arasından seçilmesinin doğru bir düzenleme olduğu ifade edilmiştir³³⁹.

Kanımızca sadece avukatlar ve hukuk öğrenimi görmüş kişilerin uzlaştırmacı olabileceğine yönelik düzenleme uzlaştırma kurumunun verimliliğini kötü yönde etkilemektedir. Çünkü uzlaşmanın sağlanabilmesi bakımından uzlaştırmacının iletişim tekniklerini bilmesi, insan psikolojisi hakkında bilgi sahibi olması gibi özellikler büyük önem arz etmektedir. Uzlaştırmacı; taraflara güven vermeli, iki tarafı da önemseydiğini ve süreç boyunca taraflara eşit davranacağını hissettirmeli, her ne kadar uzlaşma

³³⁶ Erdem/Eser/Özşahinli, a.g.e, s. 68.

³³⁷ Yerdelen. a.g.e., s. 341.

³³⁸ Çetintürk, a.g.e., s. 437.

³³⁹ Mustafa Özbek, Ceza Hukukunda Uzlaştırma, s. 311.

tarafların özgür iradesi prensibine dayansa da, tarafların kişiliklerini tahlil edip uyuşmazlığın çözümüne en uygun çözüm yolunu bulup teklifte bulunabilmelidir. Bu bakımdan nitelik olarak salt hukuk bilgisi aramak yeterli olmayıp farklı meslek gruplarından da uzlaştırmacı olunabilmesinin önü açılmalıdır. Fakat bu yapılırken uzlaştırmacının temel seviyede hukuk bilgisine sahip olması gerektiği unutulmamalıdır. Uzlaştırmacı; uzlaştırmacının sonuçları, uzlaştırmacının ceza ve hukuk yargılamasına etkisi, edimin hukuka uygunluğu gibi konularda muhakeme edebilmeli, bunun için de temel hukuk eğitimini almış olmalıdır. Farklı meslek grupları açısından bu eksiklik mesleğe başlangıç aşamasında verilecek eğitim ve meslek içi eğitimlerle giderilmelidir.

5.3. Uzlaştırmacının Görevlendirilmesi ve Denetimi

6763 sayılı kanun ile getirilen en önemli yeniliklerden bir tanesi uzlaştırmacının kurumsal bir yapıya kavuşmuş olmasıdır. Bahsi geçen değişiklik ile her Cumhuriyet Başsavcılığı bünyesinde uzlaştırma bürosu kurulması ve bu büroda yeteri kadar Cumhuriyet savcısı ile personel görevlendirilmesi öngörülmüştür (CMK md. 253/24). Uzlaştırma işlemlerinin yapılması için dosya kendisine gönderilen uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı, fiilin uzlaştırma kapsamında olup olmadığı ve yeterli şüphenin tespitine yönelik suçun sübutuna eki edeceği mutlak sayılan delillerin toplanıp toplanmadığı hususlarında inceleme yapacaktır. Bu hususlarda bir eksiklik olmadığının saptanması halinde Cumhuriyet savcısının onayı ile Daire Başkanlığı tarafından belirlenen listeye göre uzlaştırmacı görevlendirilmesi yapılacaktır. İlgili yargı çevresinde yeteri kadar uzlaştırmacı bulunmaması halinde, en yakın ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı listesinden görevlendirme yapılabilecektir (Yön. md. 11-12). Cumhuriyet savcısı istediği uzlaştırmacıyı istediği dosya için görevlendiremeyecektir. Uzlaştırmacı, UYAP tevzi esaslarına göre otomatik olarak belirlenir. Tevzide uzlaştırmaya konu suçun niteliği, taraf sayısı, uzlaştırma sonucu gibi hususlar esas alınır (Yön. md. 13-14).

Dosyada bir tane uzlaştırmacının görevlendirilmesi gerektiği yönünde bir şart bulunmamaktadır. Taraflar arasındaki uyuşmazlığın niteliği, tarafların sayısının çokluğu

gibi durumlar göz önünde bulundurularak, bir dosya için birden fazla uzlaştırmacı görevlendirmesi yapılabilir³⁴⁰.

CMK'da belirtilen hakimin davaya bakamayacağı haller ile reddi sebeplerinin uzlaştırmacı görevlendirilmesi aşamasında da göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir (CMK md. 253/10). Bu anlamda zabıt katipleri için özel bir düzenleme de bulunmaktadır. CMK md. 32'de hakimin reddi veya çekinmesine ilişkin hükümlerin zabıt katipleri hakkında da uygulanacağı belirtilmiştir. Bütün bu düzenlemeler çerçevesinde zabıt katibinin görev yaptığı mahkemenin veya savcılığın dosyasında uzlaştırmacı olarak görev alamayacağı, görev aldığı takdirde bu durumun uzlaştırmacının tarafsızlığına gölge düşüreceği belirtilmiştir³⁴¹.

Uzlaştırmacılar, görev yaptıkları yerdeki Cumhuriyet başsavcısı, Cumhuriyet başsavcı vekili veya görevlendirilen Cumhuriyet savcısı tarafından her yıl denetlenir. Uzlaştırmacıların denetimine ve performansına ilişkin usul ve esasları belirleme yetkisi Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'na verilmiştir (Yön. md. 70/1-ğ). Uzlaştırmacıların hangi yönlerden denetleneceği Yönetmeliğin 67. maddesinin 2. fıkrasında belirtilmiştir. Düzenlemeye göre uzlaştırmacılar; *“yönetmelikte belirtilen temel ve etik ilkelere uygun hareket edilmesi, uzlaşma teklifi ve uzlaştırma raporunun usulüne uygun düzenlenmesi, uzlaştırma işlemlerinin süresi içerisinde tamamlanması, uzlaştırma müzakerelerinin gizliliğine riayet edilmesi, kanun ve yönetmeliğin ön gördüğü yükümlülüklerle uygun hareket edilmesi”* yönlerinden denetlenecektir. Rutin yapılan denetimlerin yanı sıra ihbar veya şikayet üzerine denetleme yapılması da mümkündür.

Yapılan denetim neticesinde düzenlenen rapordan bir suret ilgili Cumhuriyet başsavcılığının arşivinde muhafaza edilecek, diğer suret ise Daire Başkanlığına sunulacaktır. Uzlaştırmacının suç işlediği tespit edildiği takdirde uzlaştırmacı sicilinden ve listeden çıkarılmaya yönelik Yön. md. 49 düzenlemesine göre işlem yapılacağı öngörülmüştür (Yön. md. 68). Buna göre suç işlediği ileri sürülen uzlaştırmacının uzlaştırmacı sicil ve listesinden çıkartılmasına Daire Başkanlığı karar verecektir.

³⁴⁰ Özbek/Cüni/Özcan, a.g.e., s. 66.

³⁴¹ Erdem/Eser/Özşahinli, a.g.e., s. 77.

5.4. Uzlaştırmacıların Eğitimi

Uzlaştırma müzakerelerinin olumlu sonuçlanması uzlaştırmacının iyi eğitim alması ile doğrudan bağlantılıdır. Uzlaştırmacının kişisel yeteneklerinin yanı sıra meslekten önce ve meslek sırasında alacağı eğitimler sürece katkı sağlayacaktır. Uzlaştırmacı eğitimi, Adalet Bakanlığı'ndan alınacak izin ile üniversitelerin hukuk fakülteleri, Türkiye Barolar Birliği ya da Türkiye Adalet Akademisi tarafından verilecektir (Yön. md. 51/1).

Uzlaştırmacılara Alternatif zmler Daire Başkanlığı tarafından belirlenen konularda teorik ve uygulamalı şekilde eğitim verilecektir. Bu eğitim, göreve başlamadan önce verileceği gibi, görev yapılan süreç içerisinde de verilmeye devam edilecektir. Yönetmelikte iki yılda en az bir defa yenileme eğitimi verilmesi ngrlmştr (Yön. md. 50/6).

Uygulamalı eğitimin nasıl yapılacağı Yönetmelikte belirtilmiş olup düzenlemeye göre, *“Uygulamalı eğitim; adayların, bireysel ve gruplar halinde iletişim ve müzakere tekniklerini kullanma becerilerini geliştirmelerini sağlayacak örnek uyuşmazlık çözüm çalışmaları ile uygulama gözetimi faaliyetlerini içerir. Uzlaştırmacı eğitimi alan kişilerden örnek bir uyuşmazlık senaryosu ortaya koymaları, uzlaştırma yöntemini kullanarak sonuçlandırmaları ve eğitmenlerle birlikte grup değerlendirmeleri yapmaları beklenir.”* (Yön. md. 50/5).

Eğitimini başarı ile tamamlayanlara bir katılım belgesi verilecektir. İlgililer yapılacak uzlaştırma sınavına bu belge ile başvuru yapabileceklerdir.

Her alanda olduğu gibi başarılı bir uzlaştırma süreci ortaya çıkarmak için uzlaştırmacının uygulama tecrübesi olması önem arz etmektedir. Uzlaştırmacının bu tecrübeyi kazanması bakımından tecrübeli uzlaştırmacıların yanında çalışma zorunluluğu getirilmesi gerektiği ileri srlmřtr³⁴².

Uzlaştırma sürecinin başarıya ulaşmasında uzlaştırmacının payı büyüktür. Bu bakımdan uzlaştırmacının taşıması gereken niteliklere uygun kişilerin uzlaştırmacı olarak görev yapması ve sahip olunan nitelikleri destekleyecek eğitimler verilmesi önem

³⁴²etintrk, a.g.e., s. 445.

taşımaktadır. Bu kapsamda uzlaştırmacı adayının bilgi birikimi yanında iletişim kabiliyeti, vücut dili gibi özelliklerinin de dikkate alınması gerektiği, bu özelliklere uygun kişilerin uzlaştırmacı olabilmesi adına test usulüne göre yapılan sınavın yanı sıra uzlaştırmacıların bu yeteneklerinin de ölçülebileceği sözlü bir sınav usulünün getirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Belirli bir seviyenin üzerinde standart sağlandığı takdirde uzlaştırmacılara verilen eğitim de amacına ulaşacak, süreç daha verimli işleyecektir.

6. 7188 SAYILI KANUN İLE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

6763 sayılı kanun ile uzlaştırma kapsamına giren suç sayısı arttırılmakla birlikte uzlaştırma kapsamının bu düzenlemeye rağmen dar olduğu ve genişletilmesi gerektiği doktrinde ifade edilmiştir³⁴³. 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un³⁴⁴ uzlaştırma kurumunda değişiklik yapan madde gerekçesinde de bu hususa değinilmiş olup madde gerekçesinde, uygulamadan gelen talep ve öneriler ile günümüz çağdaş adalet sistemlerinin genel yönelimi dikkate alınarak uzlaştırma kapsamının genişletildiği ifade edilmiştir.

7188 sayılı kanun ile TCK'da düzenlenen iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (madde 117, birinci fıkra; madde 119, birinci fıkra c bendi), güveni kötüye kullanma (madde 155), suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi (madde 165) suçları uzlaştırma kapsamına dahil edilerek uzlaştırma kapsamı genişletilmiştir. Madde gerekçesinde “*Kapsamın genişletilmesiyle, şüphelilerin doğrudan kamu davası ve cezai yaptırımlar yerine, ceza muhakemesinin onarıcı adaletle dayanan kurumlarıyla karşılaşmaları amaçlanmaktadır. Böylelikle, suçun işlenmesiyle bozulan toplumsal düzen, taraflar arasında sağlanan barış yoluyla yeniden tesis edilmektedir. Ayrıca, uyuşmazlıkların alternatif usuller uygulanarak mağdur odaklı bir yaklaşımla giderilmesi, geleneksel muhakeme yoluna nazaran yargı sistemini rahatlatan ekonomik faydalar da sağlamaktadır.*” denilmek sureti ile onarıcı adalet anlayışı üzerinde durulmuştur³⁴⁵.

³⁴³ Veli Özer Özbek, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumunun 6763 Sayılı Kanun Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*”, Ceza Hukuku Dergisi, Y.11,S.32, Aralık 2016, s. 25.

³⁴⁴ RG. 24/10/2019, sy: 30928.

³⁴⁵ www.tbmm.gov.tr.

Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması halinde uzlaştırma hükümleri uygulanmayacaktır (CMK md. 253/3). 7188 sayılı kanun ile farklı mağdurlara karşı işlenen suçlar bakımından bu kısıtlama kaldırılmış olup suçun aynı mağdura karşı işlenmesi şartı getirilmiştir. Yani mevcut düzenlemeye göre uzlaştırma kapsamına giren bir suç, bu kapsama girmeyen başka suçla birlikte ve aynı mağdura karşı işlenmiş olması halinde uzlaştırma hükümleri uygulanmayacaktır. CMK'nın 253/3. maddesinin 2. cümlesinde yer alan hüküm uygulamada sorunlara yol açmakta idi. "Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun bu kapsama girmeyen başka bir suçla birlikte işlenmesi" şeklindeki hükmün yorumlanmasında sıkıntılar yaşanmakta ve farklı uygulamalar ortaya çıkmakta idi. Hükmün uygulanması esnasında ortaya çıkan tereddütleri ortadan kaldırması bakımından düzenlemenin olumlu olduğu kanaatindeyiz. Ancak doktrinde de ifade edildiği üzere CMK'nın 253/3. maddesinin 2. cümlesinde yer alan hüküm, kanun koyucunun uzlaştırmanın kapsamının ve uygulamasının genişletilmesi yönündeki iradesine aykırı olmakla birlikte bahsi geçen hükmün kaldırılması gerekmektedir³⁴⁶.

Düzenlemenin getirdiği son değişiklik ise, uzlaştırma işlemleri için öngörülen süreye ilişkindir. Yapılan değişiklik ile uzlaştırma işlemlerinin sonuçlandırılması için öngörülen uzatma süresi arttırılmış ve uzlaştırma işlemlerine ilişkin süreyi uzlaştırma bürosunun her defasında yirmi günü geçmemek üzere en fazla iki kez uzatabileceği belirtilmiştir. Önceki düzenlemede uzlaştırma bürosu bu süreyi en çok yirmi gün daha uzatabilmekteydi. Doktrinde, sürenin uzatılması gerekliliğinin yanı sıra süreyi takdir yetkisinin Cumhuriyet savcısına değil, uzlaştırmacıya verilmesi gerektiği ifade edilmiştir³⁴⁷.

Son olarak belirtmek gerekir ki, 7188 sayılı kanununun 26. maddesi ile uzlaştırmaya ilişkin yapılan düzenleme hakkındaki muhalefet şerhlerine bakıldığında düzenlemenin hukuki ve toplumsal bir takım çekinceler barındırdığının, kadınlara ve çocuklara yönelik suçların faillerine bakılmaksızın uzlaştırma kapsamı dışında tutulması gerektiğinin ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca iş ve çalışma hürriyetinin ihlalinin

³⁴⁶ Veli Özer Özbek, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumununun 6763 Sayılı Kanun Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", s. 11,

³⁴⁷ Aytakin İnceoğlu, "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Mevcut ve Olası Sorunları İle Uzlaşma Kurumu", s. 660.

uzlaştırma kapsamına alınmasının, işçilerin aleyhine sonuç doğurabilecek uygulamalara sebep olacağı belirtilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Uzlaştırma kurumu, onarıcı adalet anlayışının bir yansımasıdır. Onarıcı adalet anlayışı ile geleneksel ceza adalet sistemindeki failin cezalandırılması amacı, yerini mağdurun uğradığı zararı gidermek, fail ve mağduru sürece daha aktif bir şekilde dahil etmek gibi amaçlara bırakmıştır. Onarıcı adalet anlayışının uygulamadaki görünümü olan uzlaştırma kurumu, çeşitli ceza adalet sistemlerinde farklı uygulamalarla kendisine yer bulmuştur. Uzlaştırma kurumu mevzuatımızda 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK, 5271 sayılı CMK ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile kendisine yer bulmuştur.

Ülkemizde uzlaştırma kurumu kabul edilirken onarıcı adalet anlayışını uygulamaya yansıtmak fikri benimsendiği gibi ulaşılmak istenen hedeflerden bir tanesi de iş yükünün azaltılmasıdır. Ancak uzlaştırma kurumunun yeni bir kurum olması, kapsamının dar tutulması gibi sebeplerden dolayı bu hedef gerçekleştirilemediği gibi uzlaştırma işlemlerinin uygulanması dosyaların birikmesine yol açmıştır. Bu durum üzerine uygulamada karşılaşılan sorunları gidermek adına uzlaştırma kurumu hakkında çeşitli kanun düzenlemeleri yapılmıştır.

Uzlaştırma kurumunun mevzuatımızda kabul edilen ilk halinde sadece şikayete bağlı suçlar yönünden uzlaştırma yoluna gidilebileceği kabul edilmişti. İlk aşamada sadece küçük çaptaki uyuşmazlıklar bakımından uzlaştırma kurumu uygulanmak istenmişti. Uzlaştırmanın beklentileri karşılayamaması neticesinde 5560 sayılı kanun ile 2006 yılında yapılan değişiklik ile TCK'da yer alan katalog suçlar uzlaştırma kapsamına dahil edilmişti. Ayrıca TCK'daki uzlaştırmaya ilişkin hükümler yürürlükten kaldırılarak uzlaştırmanın hem TCK hem de CMK'da yer almasından dolayı ortaya çıkan ikili yapıya son verilmişti.

6763 sayılı kanun ile 2016 yılında katalog suçların sayısı arttırılmış olup tehdit (TCK md. 106/1-1. cümle), hırsızlık (TCK md. 141), dolandırıcılık (TCK md. 157) suçları uzlaştırma kapsamına alınmıştır. Ayrıca etkin pişmanlık hükümlerinin uygulandığı suçlar bakımından uzlaştırmanın uygulanamayacağına dair hüküm yürürlükten kaldırılarak uzlaştırmanın kapsamı genişletilmiştir. Yine bu değişiklik ile çocuklar ile yetişkinler bakımından aynı neticeyi öngören yapıya son verilmiş,

mağdurun veya suçtan zarar görenin özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçların uzlaştırma kapsamında olacağı belirtilmiştir. Bu sayede suça sürüklenen çocuklar lehine farklılık oluşturulmuştur.

Çocuklar deneyimsizlik, yaptıkları fiilin sonuçlarını öngörememek gibi sebeplerle suçlu konumuna düşebilmektedirler. Bu da çocuğun sabıkalı konumuna düşmesine neden olmakta ve geleceğini olumsuz etkilemektedir. Çocuklar, mahkeme ve cezaevi ile karşı karşıya gelmeden uyuşmazlıkların çözülmeye çalışılması hem suça sürüklenen çocuk bakımından hem de toplum barışı bakımından en iyi yoldur. Suça sürüklenen çocuklar bakımından uzlaştırma kurumunun kapsamının genişletilmesi bu kapsamda atılmış bir adım olup edimin kararlaştırılması aşamasında da bu hususun göz önünde bulundurulması gerektiği kanaatindeyiz. Suça sürüklenen çocuğun bir miktar para ödemesi onun yaptığı fiilin neticesini anlaması için yeterli olmayacağı gibi bu para ebeveyni tarafından da ödenebileceğinden sorumluluk üstlenmesine de yardımcı olmayacaktır. Bu nedenle suça sürüklenen çocuklar bakımından kamu yararına belirli hizmetlerin yerine getirilmesi, topluma faydalı birey olmayı sağlayacak bir programa katılımın sağlanması, mağdurdan veya suçtan zarar görenden özür dilenmesi gibi edimler kararlaştırılmalıdır.

6763 sayılı kanun ile getirilen en önemli yeniliklerden bir tanesi uzlaştırmanın kurumsal yapıya kavuşturulmasıdır. Bunu sağlamak amacı ile uzlaştırma bürosunun kurulması öngörülmüş, uzlaşma teklifinin Cumhuriyet savcısının talimatı ile adli kolluk tarafından yapılabilmesine imkan sağlayan düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. Bu düzenleme ile uzlaştırma müzakerelerinin başarıya ulaşması bakımından önemli bir adım atıldığı düşüncesindeyiz. Uzlaşma için ilk adım olan uzlaşma teklifinin doğru şartlar altında yapılması doğrudan neticeyi etkileyeceğinden bu teklifin uzman kişi tarafından belirli usullere göre yapılması, sistemin başarılı olabilmesi adına doğru bir düzenlemedir.

Uzlaştırma kurumuna ilişkin son mevzuat değişikliği 7188 sayılı kanun ile yapılmıştır. 7188 sayılı kanun ile TCK'da düzenlenen iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (md. 117/1; md. 119/1-c), güveni kötüye kullanma (md. 155), suç eşyasının satın

alınması veya kabul edilmesi (md. 165) suçları uzlaştırma kapsamına dahil edilerek uzlaştırma kapsamı genişletilmiştir.

Uzlaştırma kurumunun başarı ile uygulamaya yansıtılmasında uzlaştırmacıların payı büyüktür ve bu nedenle işin niteliğine uygun kişilerin uzlaştırmacı yapılması gerekmektedir. Mevzuatımızda uzlaştırmacıların avukat veya hukuk öğrenimi görmüş kişiyi ifade ettiği belirtilmiştir. Uzlaştırmacının belirli seviyede hukuk bilgisine sahip olması gerekmele birlikte iletişim, müzakere, insan psikolojisi gibi konularda da kendisini yetiştirmiş olması gerekmektedir. Bu bakımdan uzlaştırmacıların seçiminde farklı meslek gruplarının ve uzlaştırmacıların kişisel yeteneklerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği kanaatindeyiz.

Uzlaştırmanın tarihi gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde çok eskiye dayanmadığından uzlaştırma uygulamalarının takibi ve bu doğrultuda yapılacak mevzuat düzenlemeleri ile uzlaştırma daha verimli işleyen bir kurum haline getirilebilecektir. Uzlaştırma hükümleri CMK'da düzenlenmekle birlikte birçok konuya Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nde açıklık getirilmiştir. Arabuluculukta olduğu gibi uzlaştırma kurumu bakımından ayrı bir kanun düzenlemesi yapılmasının uygulamadaki birçok soru işaretine açıklık getireceği kanaatindeyiz. Yapılan mevzuat düzenlemeleri yol ve yöntemi göstermekle birlikte bu tek başına yeterli değildir. Sistemin iyi işlemesi bakımından uygulayıcıların ve uyuşmazlığın taraflarının bilinçlendirilmesi şarttır. En iyi mevzuat düzenlemesi yapılsa dahi halkın bu konuda bilinçlendirilmemesi neticesinde sistemin başarı ile uygulanması mümkün olmayacaktır. Bu yüzden uzlaştırma kurumunun ne ifade ettiği, uzlaştırmanın hüküm ve sonuçları gibi konularda halkın çeşitli yayınlar yolu ile bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Onarıcı adalet anlayışının öneminin kavranması ile birlikte failin cezalandırılmasının yeterli olmadığı, mağdurun maddi ve manevi yönden tatmin edilmesi, toplumsal barışın sağlanması gibi hususların da ceza adalet sisteminde kendisine yer bulması gerektiği anlaşılmıştır. Bu anlayışın bir ürünü olan uzlaştırma kurumu yeni bir sistem olmakla birlikte birçok gelişmiş ülke mevzuatında kendisine yer bulmuştur. Ülkemizde de uzlaştırma kurumunun önemi vurgulanmalı, uzlaştırma salt olarak iş yükünü azaltmaya yarayan bir sistem olarak görülmemeli, kurumun eksikliklerinin giderilmesi amacı ile ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Uzlaştırma sayesinde

uyuşmazlığın tarafları kendilerini ifade edebilecekleri bir ortama kavuşacak, bu sayede mağdur manevi olarak tatmin edileceği gibi şüpheli veya sanık yapmış olduğu haksızlığın farkına vararak empati geliştirecektir. Klasik ceza adalet sisteminde öngörülen cezalar, belli oranda failin ıslahı konusunda etkili olabilir. Ancak hiçbir yaptırım karşılıklı iletişim, empati, yapılan haksızlığın farkına varmak kadar etkili olamayacaktır. Verimli yürütülen ve uzlaşmaya varılan bir süreç neticesinde şüpheli veya sanığın yeniden suç işlemesi büyük oranda engellenmiş olacak, bu sayede toplumsal barışa da hizmet edilecektir. Uyuşmazlığın mahkeme önüne taşınmadan çözülmesi hem mağdur ile suçtan zarar göreni hem de şüpheli veya sanığı psikolojik olarak yıpratıcı bir sürece maruz kalmaktan kurtaracaktır. Tüm bu nedenlerle uzlaştırma, üzerinde titizlikle çalışılması gereken, iyi bir şekilde uygulamaya yansıtıldığı takdirde ceza adalet sistemimize büyük katkılar sağlayacak bir kurumdur.

KAYNAKÇA

Makale ve Kitaplar:

- AKDENİZ Galma, “Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Kavramsal Temelleri”, *YUHFD*, Cilt: XVI, Sayı:1, İstanbul, 2019, s. 1-23.
- AKDENİZ Galma, TABOĞLU Ezgi (Çev.), “Bir Mülkiyet Nesnesi Olarak Çatışmalar”, *YUHFD*, Cilt: XVI, Sayı:1, İstanbul, 2019, s. 215-234.
- ARICAN Mehmet, *Ceza Adaleti*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.
- ARSLAN Mualla Buket Soygüt, *Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaştırma Kurumu*, 1. Baskı, İstanbul, 2008.
- AYDIN Murat, “6763 sayılı Kanun ile Getirilen Uzlaşma Kurumunun Uygulanması”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 12. Cilt, Sayı: 126, 2017, s. 74.
- AYTEKİN İNCEOĞLU Asuman, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Mevcut ve Olası Sorunları İle Uzlaşma Kurumu”, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Sempozyumu, ed. Bahri Öztürk, Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2009, s. 649-660.
- AYTEKİN İNCEOĞLU Asuman, KARAN Ulaş, “Türkiye’de Ceza Davalarında Uzlaşma Uygulamaları: Hukuki Çerçevenin Değerlendirilmesi”, Onarıcı Adalet;Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı, der., JAHIC Galma, YEŞİLADALI Burcu, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s. 45-81.

- BIKMAZ Raif, *Uzlaştırma: Ceza Yargılamasında Alternatif Çözüm*, 1. Baskı, İstanbul: Simya Yayınları, 2018.
- BAYTAZ Abdullah Batuhan, “*Onarıcı Adalete Genel Bir Bakış*”, İÜHFİM, 2013, s. 117-130.
- CANPOLAT Can, SABUNCUOĞLU Zeyyat, *Uzlaştırma*, 1. Baskı, İstanbul: Legal Yayınevi, 2017.
- CENTEL Nur, ZAFER Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017.
- CORONAS CASADO Clara, “Mağdur - Fail Arabuluculuğu Hizmetlerinde İyi Uygulamalar”, *Onarıcı Adalet; Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, der., JAHIC Galma, YEŞİLADALI Burcu, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s. 109-202.
- ÇETİNTÜRK Ekrem, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- ÇİFTÇİOĞLU Cengiz Topel, ”Onarıcı Adalet Sistemine Dair Genel Bir İnceleme”, İstanbul Kültür Üniversitesi, *Fasikül Dergisi*, Mayıs-2015, s. 66.
- EKİCİ ŞAHİN Meral, YEMENİCİ Kürşat, “6763 Sayılı Kanun İle Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma”, *ERÜHFD*, Cilt:XIII, Sayı:1, 2018, s. 445-507.
- ERCAN İsmail, *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2012.

- ERDENER Yurtcan, *Ceza Adaleti Reformu Çalışmaları: Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan*, İstanbul, 1998.
- ERDEM Mustafa Ruhan, ESER Ferda, ÖZŞAHİNLİ Pakize Pelin, *100 Soruda Uzlaştırma Uzlaştırmacının El Kitabı*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- GÜMÜŞEL Ebru, *Ceza Usul Hukukunda Uzlaştırma Kurumu*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.
- HAKKI Yılmaz, *Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaşma*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İPEK Ali İhsan, PARLAK Engin, *Ceza Muhakemesinde Uzlaşma*, 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- İPEK Ali İhsan, PARLAK Engin, *İçtihatlarla Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- KALEM Seda, “Ceza Davalarında Uzlaşma: Uygulayıcı Görüşü”, Onarıcı Adalet;Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı, der., JAHIC Galma, YEŞİLADALI Burcu, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s. 83-108.
- KAYMAZ Seydi, GÖKCAN Hasan Tahsin, *Uzlaşma ve Ön Ödeme*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2007.
- KAFES Veli, “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”, *AÜHFD*, 2011/1, s. 83-156.
- KUNTER Nurullah, YENİSEY Ferudun, NUHOĞLU Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2010.

- NUHOĞLU Ayşe, “Uzlaşma Bakımından Şikayete Bağlı Suçlar”, *Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi (Uzlaşma)*, Özel Sayı 1, İstanbul, 2010, s. 86-92.
- ÖNDER Ayhan, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Cilt:1, İstanbul: Beta, 1991.
- ÖZBEK Mustafa Serdar, “Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Fail Mağdur Uzlaştırmasının Usul ve Esasları”, *AÜHFD*, C.56, 2007/4, s. 153-154.
- ÖZBEK Mustafa, “Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaştırma”, *AÜHFD*, C.54, 2005/3, s. 289-321.
- ÖZBEK Mustafa, *Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması, Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, Arıkan, İstanbul, 2005.
- ÖZBEK Mustafa Serdar, CÜNİ Orhan, ÖZCAN Merve, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*, 1. Baskı, Ankara: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, 2018.
- ÖZBEK Mustafa Serdar, “Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması”, *KHD*, 2010/1, s. 116-183.
- ÖZBEK Veli Özer, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumunun 6763 Sayılı Kanun Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Sayı:32, Aralık 2016, s. 7-28.
- ÖZBEK Veli Özer, *Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.
- ÖZBEK Veli Özer, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.
- ÖZGENÇ İzzet, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi: Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

- ÖZGENÇ Nuri Berkay, *Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlaşma*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- ÖZTÜRK Bahri, *Ana Hatlarıyla Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013.
- PARLAR Ali, HATİPOĞLU Muzaffer, *Ceza Muhakemesi Kanunununun Yorumu*, C.2, Ankara 2008.
- PARLAK Engin, *Türk Ceza hukukunda Uzlaşma*, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- PEKCANITEZ Hakan, ATALAY Oğuz, ÖZEKES Muhammet, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.
- SEZER Ahmet, *Öğreti ve Uygulamada Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.
- SOYASLAN Doğan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Baskı, Ankara: Yetkin, 2014.
- ŞAHİN Cumhur, *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*, Ankara 2005.
- ŞAHİN Cumhur, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- ŞAHİN Cumhur, “Ceza Muhakemesinde Uzlaşma”, *Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1-2, 1998, s. 221-297.
- ŞENLİ Eren, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

- TARHANLI Turgut, “Onarıcı Adalet”, Onarıcı Adalet;Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı, der., JAHIC Galma, YEŞİLADALI Burcu, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s. 9-20.
- TOROSLU Nevzat, FEYZİOĞLU Metin, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016.
- ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 9. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- YAVUZ Hakan A, “Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y.6, S.23, Ekim 2015, s. 93-94.
- YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku* ,4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- YERDELEN Erdal, *Kovuşturma Evresinde Uzlaştırma Usulü, (Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı)*, Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı, Ankara, 2018.
- YERDELEN Erdal, ÖZBEK Mustafa Serdar, ALTUNTAŞ Şeyda, ERDEM Dilek Özge, BOZ Burak, YILMAZ Ayşen Berna, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Diğer Kaynaklar:

- www.tdk.gov.tr
- www.resmigazete.gov.tr

- www.unicef.org
- www.tbmm.gov.tr
- www.hukukihaber.net
- www.uyap.gov.tr (Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi)